

**Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Institutul Militar al Forțelor Armate
„Alexandru cel Bun”**

Revista Militară

Studii de securitate și apărare

Nr. 1(3)/2010

Chișinău, 2010

Revista Militară

Studii de securitate și apărare. Publicație științifică. Nr. 1 (3)/2010

Fondator: Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Redactor-șef:

colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor în științe politice,
conferențiar universitar

Secretar responsabil:

locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în științe tehnice

Colegiul de redacție:

Svetlana Cebotari, doctor în științe politice

locotenent-colonel **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie

colonel (r) **Valeriu Cușnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Christian Daudel, profesor universitar (Franța)

Ion Jarcuțchi, doctor în istorie, conferențiar cercetător

Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferențiar universitar (Ucraina)

Victor Juc, doctor în filosofie, conferențiar universitar

colonel **Nicolai Gherbovei**

Irina Mkrtumova, doctor în sociologie (Federația Rusă)

colonel (r) **Constantin Moștoflei**, doctor în științe militare (România)

Irina Sosunova, doctor habilitat în sociologie (Federația Rusă)

Speranza Tomescu, doctor în filologie, lector superior (România)

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Ion Xenofontov, doctor în istorie

Lectori: **Elena Varzari**, doctor în filologie, conferențiar universitar, **Vitalie Țurcanu**

Corector: **Elena Pistru**

Coperta, design, procesare computerizată și pre-press: **Valeriu Oprea**

Toate articolele sunt recenzate. Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției: str. Haltei 23, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2023

Tel.: (+373 22) 54-51-60

ISSN 1857-405X

© Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2010

SUMAR

Studii de securitate și geopolitică

Natalia ALBU

CONCEPTELE DE SECURITATE ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ: TEORII ȘI POLITICI 4

Victor JUC, Veaceslav UNGUREANU

FUNDAMENTAREA ȘI INSTITUȚIONALIZAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE ISTORIOGRAFICE ȘI TEORETICO-METODOLOGICE 14

Christian DAUDEL

GÉOPOLITIQUE DES DROGUES. QUELLE CARTOGRAPHIE? 33

Istorie militară

Liliana CONDRATICOVA

INFLUENȚA MEDIULUI MILITAR ASUPRA VIEȚII CIVILE DIN INTERFLUVIUL PRUTO-NISTREAN (în baza portului vestimentar și al accesoriilor din sec. XX–XXI) 51

Ion XENOFONTOV

THE AFGHANISTAN WAR (1979–1989) TO THE COMBATANTS' MEMORY. THE CASE OF THE PARTICIPANTS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA 57

Știința militară

Valeriu DELIGHIOZ

ELIBERAREA LOCALITĂȚILOR. FACTORII CARE INFLUENȚEAZĂ ACȚIUNILE DE LUPTĂ. PROCEDEE DE OFENSIVĂ 74

Iurie GÎRNEȚ

RĂZBOIUL VIITORULUI. CONSIDERAȚII TEORETICE 78

Concepte terminologice

Valentina NEGRU, Constantin MANOLACHE

TERMENI ȘI TERMINOLOGIE MILITARĂ: ABORDARE TEORETICO-METODOLOGICĂ 88

Integrare euroatlantică

Silvia MÎTCU

ACTIVITATEA NEMILITARĂ NATO: PRELIMINARIILE CONCEPTUALE 93

Activități editoriale 97

STUDII DE SECURITATE ȘI GEOPOLITICĂ

CONCEPTELE DE SECURITATE ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ: TEORII ȘI POLITICI

Natalia ALBU

The article is dedicated to the analysis of security concepts, comprising multiple theoretical aspects. The complex study of the security concept, comprises fundamental components that are imposing not only the definition, but also the implementation of these concepts within the internal and external strategies of the state. The article studies the security concept and enumerates the security types. The author underlines the factors which that determine the necessity of continuous update of general security concepts and national security, thus making it the most important preoccupation of the state. This is because of the amplification of threats and risks of different nature. The article treats the the concept of national security of the Republic of Moldova within the framework of international and global security.

Evoluția mediului de securitate, precum și faptul că, o lungă perioadă de timp, conceptul de *securitate națională* a fost asimilat celui de apărarea militară, justifică eforturile actuale de reconsiderare a conceptului respectiv și de abordare a acestuia în corelație cu numeroși factori ce participă la apărarea intereselor naționale. În același timp, abordarea de ansamblu a conceptului de securitate aduce în discuție componente fundamentale ale acesteia care impun atât definirea cât și evidențierea necesității implementării lor în politicile interne și externe ale statelor, precum și în structurile societății civile, create în scopul respectării drepturilor omului și libertăților lui fundamentale. Acest fapt contribuie la crearea unei *culturi de securitate*, care reprezintă o sumă de valori, norme, atitudini sau acțiuni ce determină înțelegerea și asimilarea conceptului de securitate și a celorlalte derivate (securitatea națională, secu-

ritatea internațională, securitatea colectivă, insecuritatea, politica de securitate) și la formarea unei culturi democratice.

În pofida multiplelor dezbateri, conceptul de securitate rămâne a fi vag, deseori utilizat ca context, scuză sau justificare pentru acțiunile politice sau strategice. De aceea este necesar să clarificăm mai întâi ceea ce înseamnă „securitate” și să elucidăm perspectivele care ne pot ajuta în a înțelege ceea ce este perceput ca „securitate națională” într-un anumit caz și în contextul mai larg al disciplinei relațiilor internaționale și a practicilor care susțin acest concept.

În perioada războiului rece, ca formă de organizare a lumii și de promovare a bipolarismului, securitatea a fost văzută ca un derivat al problematicei puterii, ceea ce a făcut ca ea să fie un concept subdezvoltat. Conceptualizarea ideii de securitate a cunoscut o profundă transformare,

Natalia ALBU – doctor în politologie, lector superior, Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova

mai ales în perioada de după 1989, când noțiunea „tradițională” a demonstrat că o concepție redusă la capacitate militară nu poate explica multitudinea de factori care influențează securitatea. Superputerile au fost înlocuite cu puteri specializate pe domenii stricte, iar preservarea securității naționale nu se mai realizează strict prin instrumentul militar, ceea ce ne conduce la ideea că însuși conceptul de securitate trece printr-un proces de transformare, fiind orientat din ce în ce mai mult spre aspecte economice, politice și de mediu. Mai mult, se poate afirma că, din punct de vedere conceptual, dar și operațional, au existat și vor exista diferențieri. Iar multiplele accepțiuni și definiții existente cu privire la securitate ne conduc la concluzia că proiectarea acestei noțiuni pe plan național relevă o anumită gradualitate a abordărilor. Din termenul de „securitate” au derivat în teoria și practica relațiilor internaționale o serie de concepte, precum: securitate internațională/mondială/globală; securitate continentală/regională; securitate subregională; securitate colectivă; securitate națională.

Etimologic, termenul de „securitate” provine din limba latină, unde *securitas*, *-atis* înseamnă „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol” [3, p. 969]. În Oxford English Dictionary, noțiunea de „securitate” este definită ca fiind „condiția de a fi protejat sau de a nu fi expus unui pericol, sentimentul de siguranță sau de eliberare în absența pericolului”. Astfel, *securitatea* reprezintă, la modul general, a fi la adăpost de orice pericol în corelație și cu existența unui sentiment *de încredere* și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol. Însă vom deosebi **două tipuri de securitate**: *absența ipotetică a pericolului*

pentru individ, societate, stat și reala apărare a acestora de pericole, *capacitatea de a face față amenințărilor*.

În procesul de definire a conceptului de securitate mai există două aspecte esențiale: *securitate pentru cine și contra ce (cui)?* Securitatea se asociază fie cu un individ, fie cu o colectivitate, definită, la rândul ei, de o serie de caracteristici, printre care cea mai importantă este apartenența la un teritoriu strict delimitat, desemnat de locuință, localitate, regiune, țară, grup de state, membre ale unei uniuni formale sau situate într-o regiune geografică subcontinentală ori continentală și, în cele din urmă, pe glob.

În același timp, contiguitatea conceptelor de „securitate” și „securitate națională” se află în strânsă legătură cu natura statului. În acest context, să examinăm sintagma „securitate națională” care este o reproducere din limba engleză a conceptului „national security”, unde „națiunea” nu semnifică „naționalitate” sau un „grup etnic”, dar „popor” sau „stat” [16, p. 7]. De aceea traducerea, de fapt, a termenului american „national security” este echivalentă cu „securitatea națională” sau „securitatea statului”, desigur, trezește imediat asocieri multiple și se îndepărtează tot mai mult de esența sa. Statul acoperă în același timp o idee, o instituție și o bază fizică, dar este în același timp o structură organizațională complexă, o colectivitate și un instrument al politicii [56, pp. 65-96]. În acest sens, statul este deci un instrument de promovare al securității înainte de a fi subiect sau referent al securității. El este organul care asigură medierea între interesul național, definit într-un mod unitar, și interesele comunităților din cadrul său. Astfel, propunem să numim subiect, ceea ce este amenințat, și obiect, ceea ce este amenințător. De exemplu, Irakul este un

obiect de securitate pentru Statele Unite ale Americii (subiect), și, invers, ultimul este un obiect al securității pentru Irak (subiect).

În plan conceptual, problematica securității naționale constituie subiect al unor permanente reconsiderări determinate în primul rând de rezultatul interacțiunii a șase factori:

- dinamica sistemului internațional și evoluția modalităților de agresiune a națiunilor;

- particularitățile situației interne specifice fiecărei națiuni;

- specificitatea geopolitică a fiecărei națiuni;

- posibilitatea conceperii politicii de securitate, fie în modalități agresive, fie în modalități defensive;

- dimensiunea diferită a securității naționale pentru marile puteri și pentru statele mici (pentru primele, securitatea națională capătă o dimensiune regională și chiar globală, pentru cele din urmă securitatea realizându-se pe fondul evoluției raportului dintre marile puteri și în funcție de dinamica relațiilor proprii cu acestea și cu vecinii);

- diferențe de perspectivă teoretică în analiza, conceperea și transpunerea în practică a strategiei de securitate națională [14, p. 224].

Astfel, *modificările permanente care intervin în dinamica oricăror din factorii enumerați determină necesitatea redefinirii, actualizării continue a conceptelor de securitate și securitate națională.*

Reieind din tendința statelor de a se adapta permanent noilor realități prin atitudini și comportamente adecvate dinamicii situațiilor concrete, vom menționa că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, „securitatea” făcea referință la mijloacele de protecție, la un obiect slab ce necesită protejată. Pe parcursul secolului al XVII-

lea, securitatea, care și-a atins nivelul său uzual, se referea la sentimentul excesiv de *încredere*. Ceea ce scoate în evidență distincția netă între *securitate* – sentimentul subiectiv – și *siguranță* – realitatea obiectivă – este eliberarea acestor două concepte de mecanismul fuzional – *securitas* – în care ele erau scufundate, în special începând cu secolul al XII-lea. În secolul al XVIII-lea întâlnim la autorul Alexander Webster că „flota constituie securitatea Marii Britanii”. Metaforic, securitatea devine un bun care denotă o entitate vizibilă și solidă, care sustrage sau eschivează viața și bunurile de la amenințările externe. Protecția poate de asemenea să fie asigurată prin bunuri imateriale așa cum este economia care asigură un oarecare sentiment de securitate vizavi de riscul de existență.

Odată cu consacrarea statelor-națiune, la mijlocul secolului al XIX-lea, problema securității naționale a fost în mod tradițional abordată prin prisma conceptelor de *pace și putere*. Pacea a devenit conceptul central al *idealiștilor* și a dominat relațiile internaționale în special în intervalul dintre cele două războaie mondiale. Iar în viziunea *curentului realist*, securitatea devenea o consecință a puterii. Gradul de securitate era determinat de acumularea suficient de mare de putere pentru a descuraja un adversar sau a-l putea învinge în cazul angrenării într-un conflict, iar amenințarea cu războiul și războiul în sine au reprezentat chintesența securității.

Amplificarea în ultimii ani a riscurilor și amenințărilor non-militare la adresa securității naționale nu face decât să reconfirme importanța securității ca principală preocupare a unui stat. Prosperitatea devine un obiectiv major al statului. Internaționalizarea puternică a schimburilor comerciale demarată după cel de-al doilea

război mondial și, ulterior, o dată cu sfârșitul Războiului Rece, trecerea la *globalizare* au făcut ca zone întinse ale planetei să capete șansa unui nivel de prosperitate comparabil cu cel din Occident. Europa Centrală este un foarte bun exemplu în acest sens. Alături de securitate, prosperitatea devine un interes național. Cazuri celebre precum prăbușirea și destrămarea URSS în definitiv a doua putere nucleară a lumii, demonstrează cum buna guvernare înseamnă astăzi nu numai protecția unei țări împotriva pericolelor externe, dar, în egală măsură, asigurarea unui grad de prosperitate suficient de ridicat pentru a-ți proteja cetățenii împotriva unor potențiale pericole din interior: sărăcia, criminalitatea organizată, dezastrelle naturale etc.

Ideea de securitate națională se înrădăcinează în cadrul acestei evoluții istorice a conceptului de securitate. Totuși, nu există consens cu privire la problema de a ști când a intervenit acea cotitură conceptuală, care a contribuit la înțelegerea noțiunii așa cum este ea astăzi percepută și sesizată. Trei propuneri împart câmpul disensual. După *Helga Haftendorn*, securitate națională este produsul direct al instituționalizării progresive a statului suveran începând cu secolul al XVII-lea [5]. În ceea ce privește *Ernest Maz*, el dezvăluie utilizarea conceptului de „securitate națională” în politica reactivă devotată protecției suveranității statale, care s-a dezvoltat în special după al Doilea Război Mondial. *A treia propunere* se referă la faptul că ideea de securitate națională a apărut în SUA după 1945, ca o expresie forte

a remiterii în cauză a unui cadru restrâns de studii și politici de apărare. Scopul acestei schimbări semantice era de a întări legăturile dintre activitățile defensive ale statului și acelea ale Departamentului de stat, cu scopul de a stabili politica externă a SUA în sânul unui cadru politic mai larg decât cel conturat simbolic de noțiunea de interes național. În acest context, vom atrage atenția i asupra definiției lui *Walter Lippmann*, care una din primele, reflectă atașamentul față de interesul național. Conform viziunii lui Lippmann, „o națiune este în siguranță în măsura în care nu se află în pericol de a trebui să sacrifice valori esențiale, dacă dorește să evite războiul și poate, atunci când este provocată, să și le mențină obținând victoria într-un război” [8, p. 150]. Cum vedem, *securitatea națională* este definită de către specialiștii în domeniu din *perspectiva intereselor și a poziției pe care o națiune le are în raport cu forța internațională și cu mijloacele folosite pentru promovarea acestora*.

Spre deosebire de autorii sus menționați, *Arnold Wolfers* stabilește o distincție în cadrul definirii conceptului de securitate: „Într-un sens obiectiv, securitatea măsoară absența amenințărilor ce apasă asupra valorilor dobândite; în sens subiectiv, ele desemnează absența fricii că aceste valori vor fi atacate” [15, p. 159].

Cercetând varietatea de abordări conceptuale, constatăm că noțiunea de securitatea națională trebuie privită prin prisma elementelor sale precum sunt: pe de o parte, *interesele naționale*¹ i, pe de altă parte,

¹ Interesul național reprezintă expresia activă a necesităților statului național, acea finalitate care îi orientează, în permanență, conduita. De fapt, în mod teoretic, orice stat național, în tot ceea ce întreprinde, urmărește atingerea interesului național. Acesta din urmă este un concept multidimensional, referindu-se la toate domeniile de activitate umană. De aceea, se poate vorbi de interes național în plan economic, militar, politic, cultural, diplomatic, social, financiar, informațional.

amenințările și vulnerabilitățile. Astfel se merită de menționat faptul că în perioada sovietică conceptele de securitate și interes național nu au fost recunoscute sau erau substituite cu un scop pretins mai înalt, cum ar fi: uniunea proletarilor din toată lumea sau victoria revoluției socialiste mondiale. Modificările profunde de pe continentul european după '90 încoace au impus pe primul plan căutarea unor noi modele de comportament și conviețuire a națiunilor europene, preocupându-se, în primul rând, de securitatea internațională și regională în corelație cu interesele sale naționale. De asemenea, interesul național este factorul ce stă la baza consensului național, a coeziunii sociale și a obedienței populației. Aceasta pentru că, atunci când este vorba de interesul național, toți cetățenii țării sau marea lor majoritate sunt de acord să depună eforturi susținute pentru atingerea unor obiective strategice, să acționeze uniți și solidari în aceeași direcție, să se supună conștient măsurilor adoptate de guvernanți pentru a asigura dezvoltarea durabilă și securitatea țării.

Autorul Barry Buzan în renumita sa lucrare „*People, States and Fear*” lărgeste considerabil câmpul de analiză și aplicare a conceptului de „securitate” și „securitate națională”, susținând că „în cazul securității, discuția constă în a scădea amenințările. În contextul sistemului internațional, securitatea desemnează capacitatea statelor și societăților să-și păstreze autonomia identității și integrității lor funcționale” [1, pp. 18-19].

Un alt element important introdus de Barry Buzan, exponentul „Școlii de la Copenhaga”, în analiza securității este departajarea statelor în *state puternice* (cu un grad avansat de coeziune politică și socială) și *state slabe* (cu legitimitate internă scăzută

și control fragil asupra instituțiilor puterii). Aceste nuanțe sunt vitale pentru a înțelege natura securității și securității naționale și faptul că statele reacționează la pericole și amenințări în funcție de vulnerabilitățile pe care le au. În acest context, vom menționa și definiția lui *Dominique David* care propune abordarea securității „în sensul mai larg al termenului [...], ca o stare a unui subiect care se estimează neamenințat de un oarecare pericol, sau gândește la mijloacele de a răspunde la pericol, dacă el poate deveni actual” [4, p. 500]. Astfel, fără a contesta, securitatea națională se studiază în termenii de amenințări, riscuri și vulnerabilități i vom menționa faptul că nici unul dintre aceștea nu se manifestă de sine stătător.

În același timp, conceptele de *securitate* și *securitate națională*, complexe și controversate, au fost definite fie în funcție de componența lor militară, principalul actor fiind reprezentat de forțele armate (în stil hobbes-ian), fie în funcție de componenta umană, având ca principale mijloace de realizare legile și ajutorul economic (conform viziunii kant-iene asupra lumii). O abordare mai largă a securității decurge din preluarea teoriilor lui Hugo Grotius, transformând astfel dilema securității într-o dilemă a supraviețuirii. Se poate vorbi, în acest context, de dimensiunile sociale și de mediu ale securității care sunt influențate de mai multe provocări de natură non-militară la adresa securității (de exemplu, creșterea populației, urbanizarea masivă, rezervele de hrană, schimbarea cliimei, eroziunea solului și poluarea apelor). *Barry Buzan* oferă o viziune complexă asupra dimensiunilor securității, este vorba de aspectul militar, politic, economic, social, de mediu etc.

Securitatea militară se referă la inter-

acțiunea reciprocă a capabilităților armate ofensive și defensive ale statelor cu percepțiile acestora vizavi de intențiile celorlalte. După cum se remarcă deseori în literatura de profil, securitatea militară continuă să fie în centrul problematicii securității de ansamblu. „Din punct de vedere istoric și logic, prevenirea activităților militare ale altor națiuni pentru a depăși frontierele fizice este cea mai îngustă funcție a puterii militare” [7, p. 37].

Securitatea politică se referă în mod exclusiv la stabilitatea unei ordini sociale, enumerând printre pericolele cheie la care se raportează insistent cele care amenință suveranitatea statului [11, p. 24]. De asemenea se are în vedere stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare, a ideologiilor ce le conferă legitimitate și a strategiilor de dezvoltare pe plan intern și extern.

Când vorbim despre *securitate societală*, ne referim la menținerea, în cadrul unor condiții acceptabile, pentru a permite procesul de evoluție, a identității naționale colective, a modelelor tradiționale ale limbii, culturii, religiei și obiceiurilor unui popor. După cum evoluează evenimentele, unele dintre cele mai mari probleme pentru securitatea europeană le va pune componenta societală, datorită situațiilor existente în Bosnia-Herțegovina, Moldova, Macedonia, Kosovo, Belarus, Muntenegru. Securitatea societală este extrem de importantă, însă nu poate fi realizată fără a avea la bază securitatea indivizilor.

În documentele internaționale întâlnim des i noțiunea de *securitate socială* care pentru prima dată a fost menționată (deși privind o sferă destul de îngustă a activității umane, dar fără a o defini) în materialele OIM, din anul 1952(11). Autorii autohtoni ne oferă următoarea definiție: „Securitatea

socială este starea de protecție de diverse pericole, care amenință interesele vitale ale persoanei și relațiile dintre grupuri sociale cu privire la situația lor și locul în societate” [12, p. 1]. De fapt, criteriile de bază ale securității sociale se consideră următoarele: condițiile activității vitale ale omului și perfecționării spirituale a personalității; poziția familiei ca instrument social; gradul stabilității sociale a societății; măsura degradării societății și a populației. Astăzi, *garanțiile securității sociale au luat forma unei asigurări sociale contra riscurilor de bază ale vieții industriale: accidente la locul de muncă, boli profesionale, omaj, bătrânețe.*

Dacă ne referim la *dimensiunea economică*, se are în vedere fundamentarea economică a puterii militare, dar și aspectul pur economic al securității la toate cele cinci niveluri ale sale. După părerea economistului V. Senceagov: „Esența securității economice poate fi definită ca o stare a economiei și instituțiilor de putere prin care se asigură protecția garantată a intereselor naționale, dezvoltarea generală orientată social a statului, potențialul militar suficient, chiar și în cazul dezvoltării mai puțin favorabile a proceselor de ordin extern și intern” [17, p. 12]. Astfel, securitatea economică se referă la capacitatea statului de a avea acces la resurse strategice, la spații necesare pentru a menține puterea sa și buna sa existență *nu numai în condiții de pace, ci și de război.* Pentru realizarea unei securități economice este necesară instituirea unui sistem de protecție a resurselor economice, a invențiilor, a locurilor și zonelor de interes strategic. În acest context, posesia, disponibilitatea și utilizarea efectivă a resurselor naturale, în special a celor energetice, reprezintă o sursă de tensioni, crize sau chiar conflicte. Iar

realizarea securității și apărării naționale depinde hotărâtor de resursele economice de care țara respectivă depinde la un moment dat, cu atât mai mult în condițiile globalizării, când puterea economică este cea mai importantă în desemnarea rolului unei națiuni.

Astfel, putem spune că securitate națională în condițiile actuale nu poate fi realizată decât pe un suport economic bine definit, cu suficiente premise materiale, umane, financiare, științifice etc. „*A discuta despre securitatea națională sau a o proiecta fără a avea în vedere componenta economică a acesteia este ca și cum ai ridica un castel de nisip în apropierea valurilor maritime*” [10]. Napoleon nu se avânta să lupte cu englezii – el dorea să-i înăbușe cu blocada economică. În general, componenta economică în multe războaie era importantă și a o separa de aspectul politico-militar este destul de dificil.

Înrăutățirea problemelor globale în a doua jumătate a secolului al XX-lea au multiplicat nivelurile de analiză ale conceptului *securitate*. Astfel, printre părțile componente ale acestui concept găsim următoarele dimensiuni: *ecologică, demografică, energetică, alimentară* și altele. În acest context, o importanță sporită o au așa factori precum, calitatea mediului înconjurător și eficacitatea politicii ecologice, dinamica demografică a statelor

și componența sa calitativă, caracterul stabil și suficient de asigurare cu resurse energetice etc. În cadrul a mai multor cercetări, o astfel de concepție a securității naționale este tratată în înțeles larg, denumită „securitatea umană”².

În fine, *dimensiunea de mediu*, o problemă mai nou aflată în studiu, include trei aspecte ce nu pot fi ignorate: problemele de mediu cauzate de război, resursele naturale a căror posesie poate provoca dispute internaționale și cataclisme naturale. Aceste pericole și amenințări la adresa securității reprezintă atât o consecință a impredictibilității naturii, cât, mai ales, o consecință a managementului deficitar al resurselor naturale. În această ultimă categorie intră și impactul pe care îl are asupra mediului industrializarea excesivă, specifică secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. În general, *securitatea de mediu* desemnează întreținerea biosferei planetare ca o precondiție a continuității „unei vieți autentic umane pe pământ” [6, p. 28].

Toate aceste dimensiuni ale securității comportă mai multe aspecte. Astfel, dimensiunea politică vizează atât relația dintre stat și cetățenii săi, cât și aspectele de relații internaționale. Acordând atenție tuturor acestor dimensiuni ale securității, se va putea realiza o balanță stabilă a prosperității și democrației la nivel național și regional. Mai mult, este necesară și analiza,

² Noțiunea de *securitate umană* este subiectul numeroaselor controverse academice și politice. Aceasta se datorează faptului că ea se referă în mod exclusiv la individ și respectiv trece de nivelul statului. Elementele securității umane sunt diverse și pot include catastrofe naturale, precum și organizarea sistemului de sănătate al unui stat. Ideea centrală a acestei dimensiuni a securității s-a născut într-un raport al PNUD-ului (în 1994) și presupune nevoia de a proteja viața umană la nivelul ei de bază. În această perspectivă, autorii care se preocupă de securitatea umană evidențiază că statul poate fi un prim-factor în destabilizarea securității individului. În același timp, ei pun accentul și pe problemele legate de mediul înconjurător, securitatea economică și alți factori care pot pune în pericol calitatea vieții indivizilor. De aceea, astăzi sunt actuale inițiativele guvernamentale și nonguvernamentale, naționale și internaționale care promovează dezbaterile cu privire la reformularea relației dintre stat și cetățenii săi în cazurile unde este nevoie.

pe de o parte, a problemelor ce afectează suveranitatea sau interesele vitale ale statului, cum ar fi politica monetară, relațiile externe sau apărarea, iar pe de altă parte, a politicilor economice sau culturale.

Însă, dacă privim securitatea în sensul ei cel mai larg, putem determina cel puțin cinci tipuri ale ei: *internă, națională, regională, internațională și globală*.

Cauzele ce provoacă amenințări pentru *securitatea internă* sunt multiple și merită un studiu aparte, dar vom menționa că acest tip al securității conține practic toate aspectele securității menționate. De exemplu, aspectul militar al securității interne îl constituie perspectiva utilizării forțelor armate pentru executarea funcțiilor interne ale statului care are de-a face uneori cu aspectul politic al securității statului în scopul consolidării legalității acestuia. Aspectul economic este în mare măsură legat de cheltuirea mijloacelor statului pentru satisfacerea necesităților sociale ale cetățenilor și menținerea, prin aceasta, a regimului politic existent.

Politica *securității internaționale*, trebuie să corespundă mai multor rigori cum ar fi, de exemplu, componentele naționale ale securității să fie în concordanță cu interesul întregii comunități, promovând ideea de securitate colectivă.

Securitatea globală are în vedere capacitatea de apărare a sistemului relațiilor internaționale și a stării ecologice planetare de pericole ce pot destabiliza atmosfera în

lume și provoca situații de criză și conflicte de proporții globale.

Securitatea regională înseamnă gradul de protecție a relațiilor reciproce dintre statele unei regiuni planetare împotriva unei amenințări de proporții regionale. Se consideră că securitatea regională poate fi asigurată numai atunci când este asigurată securitatea fiecărui subiect luat aparte.

Securitatea națională reprezintă abilitatea unei națiuni de a-și proteja valorile interne în fața amenințărilor externe și nu este vorba numai de valorile fizice, ea implică protecția intereselor economice și politice, a căror pierdere ar putea amenința valorile fundamentale și vitalitatea statului. Astfel, securitatea națională cuprinde două dimensiuni: internă și externă, unde politica externă este tot mai implicată în politica securității naționale, tendința în acest sens fiind crescătoare.

Conform *Concepției securității naționale a Republicii Moldova*, adoptată de Parlament la 22 mai 2008, „obiectivele securității naționale sunt de a asigura și a apăra independența, suveranitatea, integritatea teritorială, ordinea constituțională, dezvoltarea democratică, securitatea internă și de a consolida statalitatea Republicii Moldova. Un loc aparte în acest sens, revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și cetățenilor Republicii Moldova,

³ Conform dicționarului, traducerea directă a cuvântului „homeland” este „patrie, țară”. În acest context, „homeland security” se referă la securitatea patriei, ținutului, însă aceasta traducere nu reflectă în totalitate conținutul conceptului. Primul pas în structurarea acestui concept a fost făcut de Statele Unite ale Americii care, în urma atentatelor teroriste din septembrie 2001, au decis că este necesară îmbunătățirea securității teritoriului propriu, inițiind acțiuni în următoarele șase domenii: informații și avertizare, securitatea granițelor și a transportului, contraterorism intern, protecția infrastructurii critice, apărare împotriva terorismului, pregătirea și răspunsul la urgențe.

atît pe teritoriul Republicii Moldova cît și peste hotarele acesteia”[2].

În același timp, alături de conceptul de securitate națională, astăzi, este supus dezbaterilor un nou concept, cel de ”*securitatea spațiului de interes*” („homeland security”)³, care reprezintă răspunsul la nevoia stringentă de securitate manifestată la începutul acestui secol [a se vedea 13].

Astfel, în circuitul ideatic actual se operează cu accepțiuni multiple ale conceptelor de securitate și securitate națională, caracterul controversat al acestora reieșind din plurivalența lor semantică, de la o epocă la alta și de la o țară la alta. Diversitatea aceasta este explicabilă nu prin diferențele majore existente între națiuni, preocupările lor fiind identice (apărarea proprie, libertatea, bunăstarea economică

și ordinea mondială favorabilă), ci prin rezultatul interacțiunii unor factori, precum: dinamica sistemului internațional și evoluția modalităților de agresare a națiunilor; particularitățile situației interne specifice fiecărei națiuni; specificitatea geopolitică a fiecărei națiuni; posibilitatea conceperii politicii de securitate fie în modalități agresive, fie în modalități defensive; dimensiunea diferită a securității naționale pentru marile puteri și pentru statele mici (pentru primele, securitatea națională capătă dimensiuni regionale și chiar globale; pentru cele din urmă, securitatea se realizează pe fundalul evoluției raporturilor dintre marile puteri și în funcție de dinamica relațiilor cu vecinii); diferențele de perspectivă teoretică în analiza, conceperea și transpunerea în practică a strategiei de securitate națională.

Bibliografie

1. BUZAN B. *Popoare, statele și teama*. Editura: Cartier, Chișinău, 2000.
2. *Concepția securității naționale*, LEGE Nr. 112 din 22.05.2008 // Monitorul Oficial, Nr. 97-98 din 03.06.2008.
3. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. Academia română. Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, București: Ed.II „Univers enciclopedic”, 1996.
4. DOMINIQUE D. *Sécurité // Dictionnaire de stratégie*, sous la dir. Thierry de Montbrial, Jean Klein Paris, 2000.
5. HAFTENDORN H. *The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security // International Studies Quarterly*, vol.35, nr.1, martie 1991. – pp. 3-17.
6. HANS J. *Le principe responsabilité: une éthique pour la civilisation technologique*. Paris: Flammarion, 1999.
7. IONESCU M. E., După hegemonie. Patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii '90. București, 1993.
8. LIPPMAN W. A *Wolfers, Discord and Collaboration*. – Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1962.
9. MANAFU A. *Securitatea națională și războaiele economice // „Gândirea Militară Românească”, nr. 2/1998. – pp. 4-9.*
10. MARCOVA E. *Economia tenebră și impactul ei asupra securității economice a statului (în baza materialelor din Republica Moldova)*. Autoreferatul tezei de doctor (08.00.05). Chișinău, 2000.

11. MUNTEANU I. *Conceptul de securitate și semnificațiile sale politice* // „Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice”, Chișinău: Cartier, 2005. – pp. 15-50.

12. ROJCO A., COLÎBNEAC E.. *Problemele securității sociale și de creare a sistemului de standarde sociale minime în Moldova*. Informație de sinteză. Institutul Național de Economie și Informație, Chișinău, 2001.

13. SARCINSCHI A. „*Homeland Security*” sau securitatea spațiului de interes // IMPACT STRATEGIC. Revista științifică trimestrială a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Nr. 3/2006. București: Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, 2006. – pp. 68-70.

14. STOINEA N., Considerații metodologice privind investigarea securității națiunilor, în „Situția națiunilor – surse de insecuritate” Editura Licorna, București, 1999.

15. WOLFERS A. *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Baltimor (Md.) Jons Hopkins University Press, 1965.

16. АРБАТОВ А. *Россия и международная безопасность после „черного сентября”* // Национальная безопасность: концептуальные и практические аспекты. Материалы семинара „Стратегия развития” от 22 апреля 2002. – Москва: ТЕИС, 2002.

17. СЕНЧАГОВ В. *Экономическое безопасность, геополитика, глобализация, сохранение и развитие*. Москва: Финстатинформ, 2002.

FUNDAMENTAREA ȘI INSTITUȚIONALIZAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE ISTORIOGRAFICE ȘI TEORETICO-METODOLOGICE

Victor JUC, Veaceslav UNGUREANU

This article tackles the institutionalisation of national security in Moldova launched in early 90s by adopting the Constitution, Foreign Policy Concept and National Security Concept. Military Doctrine (6 June 1995), Military Reform Concept (26 July 2002) and National Security Concept of the Republic of Moldova (22 May 2008) are the main official acts that define menaces, hazards, vulnerabilities and means of ensuring national security in the Republic of Moldova. Further on basic aspects of national security institutionalisation in Moldova will be discussed in the light of opinions expressed by different analysts on the National Security Concept implementation.

Actualmente sistemul de securitate național a Republicii Moldova trece printr-un proces dificil de fundamentare și instituționalizare a elementelor constitutive. Republica Moldova fiind un stat mic și lipsit de resurse, situat geopolitic în „zona tampon” se confruntă cu o multitudine de provocări, dar și beneficiind de anumite oportunități pe dimensiunea securității naționale. Această situație este creată de promovarea intereselor geopolitice ale marilor puteri, aflate în proximitatea Republicii Moldova, care generează un coeficient de presiune asupra Republicii Moldova, impactul lor fiind rolul predominant al factorului extern în raport cu politica de securitate națională marcând unele direcții de realizare.

În cadrul acestui articol a fost supus

investigației procesul de fundamentare și instituționalizare a securității naționale a Republicii Moldova prin prisma aspectelor istoriografice și teoretico-metodologice a abordării conceptului de securitate a diferitor curente și școli de gândire, precum și efectuarea unei analize temeinice a principiului de bază, a amenințărilor și a instrumentelor de asigurare a securității naționale prevăzute în Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova. Cercetarea științifică a acestui subiect a fost asigurată de monografiile și lucrările savanților și experților cum sunt B. Buzan, A. Toffler, S. Walt, M. Doyle, D. Philpott, G. Krame, K. Krause, M. Ayoob, H. Haftendorn, U. Beck, O. Waever, J. N. Rosenau, A. M. Saperstein, M. Heintz, K. Buescher, S. Biddle, G. Robertson, P. Katzenstein,

Victor JUC – doctor în filozofie, conferențiar universitar, Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

Veaceslav UNGUREANU – doctorand, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

R. L. Hutchings, E. L. Morse, J. Davis, R. Asmus, M. Vahl, W. Jones etc.

Unul din obiectivele trasate este cercetarea asigurării securității naționale a Republicii Moldova care constă în determinarea avantajelor și constrângerilor ce rezultă din situația geopolitică în care se află Republica Moldova. Acest fenomen a căpătat un teren foarte larg de investigație, reprezentând un interes vădit pentru politologi și analiști din această țară ca O. Serebrian, A. Burian, V. Juc, A. Gudîm, V. Cibotaru, V. Croitoru.

Republica Moldova fiind un consumator al securității regionale acest fenomen a devenit obiectul de interes și cercetare pentru cercetătorii și analiștii din România, Ucraina și în special din Federația Rusă. Astfel, ar putea fi remarcate elaborările științifice ale lui D. Dungaciu, I. Chifu, L. Movchanyuk, G. Perepeleța, P. Felgenhauer, Ig. Antonov etc.

În Republica Moldova domeniul securității naționale este cercetat din perspectiva identificării și elucidării amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților avînd drept scop consolidarea componentelor (politică, militară și energetică) ale securității naționale. Din punct de vedere al abordării politologice și analizei politice au fost realizate studii în domeniu de către instituțiile de stat și din sectorul asociativ de investigație științifică, precum Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova, IDIS „Viitorul”, IPP, ADEPT, Expert Grup s. a., în cadrul cărora s-au evidențiat lucrările lui N. Osmochescu, O. Nantoi, Ig. Munteanu, V. Ciubotaru, A. Popov, V. Lupan, I. Pinte, I. Mastac, R. Gorencioi, A. Rusnac, V. Grosu, V. Pleșca, A. Oprunenco, V. Ioniță, V. Prohnițchi, I. Preașcă etc.

Abordarea științifică a procesului de fundamentare și instituționalizare a securității naționale a Republicii Moldova necesită o analiză amplă și complexă a conceptului de securitate, definirii fenomenului de securitate în accepția multiplelor curente și școli de gîndire, polemizării obiectului de referință și corelarea acestuia pe diferite dimensiuni.

Conceptul de securitate, în pofida multiplelor dezbateri, rămîne nebulos, deseori utilizat ca pretext, scuză sau justificare pentru felurite măsuri politice sau strategice mai mult sau mai puțin îndreptățite[1]. La nivel teoretic, conceptualizarea ideii de securitate a cunoscut o profundă transformare, mai ales în perioada de după 1989, cînd noțiunea *tradițională* a fost îmbogățită și lărgită conform schimbărilor de perspectivă asupra fundamentelor ontologice și epistemologice în studiul relațiilor internaționale. Această transformare reflectă schimbarea în realitățile practice ale securității, care au demonstrat că o concepție redusă la capabilitate militară nu poate explica multitudinea de factori care influențează securitatea. Securitatea nu este un concept fix, susține R. Stoicescu, securitatea este una dintre acele noțiuni care se referă, în același timp, la un lucru în sine sau la o stare și un proces sau o serie de procese[2].

I. Wallerstein, J. Meyer și A. Bergesen [3] au evidențiat importanța combinării analizei puterii și bunăstării cu cea a elementelor culturale și de suveranitate ale statului în cadrul sistemului internațional. I. Wallerstein afirma că datorită dinamismului său inerent, economia capitalistă va căuta să se integreze și în blocul socialist. Ideea a deschis o nouă cale pentru cercetare, distincția anarhie internațională – guvernare mondială devenind desuetă. Chiar dacă nu toți politologii sunt de acord, sfîrșitul Războiului Rece a confirmat teoria

de la sfârșitul anilor '70, înlocuind temerea declanșării unui conflict nuclear între cele două mari puteri cu riscuri, pericole și amenințări concrete la adresa securității naționale și internaționale: confruntări etnice, inițierea unui proces dificil și îndelungat de tranziție economică în statele fost comuniste, creșterea numărului imigranților și al refugiaților, degradarea accentuată a mediului, sporirea importanței apartenenței culturale și religioase în relațiile internaționale, integrarea în structurile europene și euroatlantice a țărilor central și est-europene etc. Toate aceste tendințe au generat nevoia de a lărgi și adânci înțelesul conceptului de securitate. De la conceptele de *pace pozitivă*, enunțat de J. Galtung[4], și *pace stabilă*, al lui K. Boulding[5], și de la definiția lui W. Lippmann, definiția securității a suferit multe modificări[6]. În accepția lui I. Bellany[7] „securitatea, în sine, este o relativă absență a războiului” combinată cu un nou introdus factor psihologic, reprezentat de „o relativ solidă convingere că nici un război care ar putea avea loc nu s-ar termina cu o înfrângere”. Potrivit lui L. Martin, care scoate în evidență dimensiunea economică „securitatea este asigurarea bunăstării viitoare”. Bunăstarea era considerată ca fiind rezultatul direct și neproblematic al creșterii economice, însă teoriile sociale și economice au infirmat această ipoteză, considerând că la fel de importanți sunt și factorii culturali și psihologici. În viziunea lui O. Waever securitatea este „drept ceea ce se numește în teoria limbajului un act de vorbire ... afirmarea însăși constituie actul ... Pronunțând *securitate*, un reprezentant al statului deplasează cazul dinspre particular spre o zonă specifică, pretinzând un drept special de a folosi toate mijloacele necesare pentru a bloca această evoluție”.

Conceptului de securitate poate sugera ideea că ea există în mare parte în domeniul teoretic cu puține legături cu ceea ce se întâmplă în practică, cu toate acestea, este corect să considerăm că securitatea, asemenea majorității practicilor și proceselor, este mai bine conștientizată și înțeleasă atunci când este teoretizată, atunci când practicile „de pe teren” sunt privite în perspectivă. B. Buzan abordează natura securității printr-un răspuns relativ simplu: securitatea este condiția sau starea în care o entitate este sigură de supraviețuirea sa.

În opinia noastră, în relațiile internaționale de după Războiul Rece, securitatea, ca noțiune și domeniu de interes practic, a devenit mult mai proeminentă, tocmai pentru că se afla între problematicile legate de lupta pentru putere dintre marile puteri și cele legate de obținerea păcii mondiale. Securitatea este o problemă flexibilă, care se poate integra în dinamismul relațiilor internaționale actuale.

S. Walt a enunțat definiția securității ca studiul amenințărilor, utilizării și controlului forței militare. Ea examinează condițiile care fac utilizarea forței probabilă, felurile în care utilizarea forței afectează indivizii, statele, societățile și politicile specifice pe care statele le adoptă în vederea prevenirii sau a participării în război[8]. Printre premisele care stau la baza acestei percepții se remarcă ideea că statele sunt actorii principali în relațiile internaționale, precum și ideea că există o realitate obiectivă care poate fi studiată și observată în mod detașat de cel ce și-o propune M. Doyle [9], și D. Philpott [10]. Acestea sunt elemente definitorii ale viziunii realiste și neorealiste a relațiilor internaționale.

În accepția lui S. Walt, securitatea nu este ceva, nu este o condiție, o stare, un atribut, ea este văzută mai degrabă ca un studiu al

unui mănunchi de factori și decizii care pot provoca o anumită situație. În viziunea autorului, este important de remarcat acest lucru, pentru că și reformatorii ideii de securitate tind să aibă aceeași poziție, văzînd deseori în securitate un proces sau studiul unui proces. În opinia lui G. Krame, aceasta se datorează faptului că, pentru mult timp, cei ce au monopolizat tema securității (profesori și cercetători din SUA, care în timpul Războiului Rece au fost strîns legați de decidenții politici și au participat activ la crearea unei concepții despre securitate) au încercat să definească un domeniu, să intre în posesia unei concepții pe care să o poată modela [11]. B. Buzan scoate astfel în evidență faptul că securitatea este, în esență, un concept contestat și greu de definit.

R. Stoicescu este de părerea că studiile de securitate de la sfîrșitul anilor '80 și începutul anilor '90 s-au bazat pe premise ontologice realiste, care iau statul, interesele naționale, strategia ca *date* și susțin ideea că relațiile internaționale constituie o realitate obiectivă și observabilă. În opinia noastră, pentru acești autori și analiști, logica balanței de putere a anarhiei internaționale și a *real-politikului* rămîne centrală în viața internațională și deci în maniera de a aborda securitatea.

Poziția enunțată de K. Krause și M. C. Williams precum că securitatea este o condiție variabilă și dacă putem să fim de acord cu ideea lui T. Hobbes, anume că frica de moarte este adevărata condiție umană, sursele acestei temeri (și amenințările mai puțin fatale) variînd în mod drastic în timp și spațiu, au adus pe scena analizelor academice reformulări radicale ale conceptului. A înțelege sensul contemporan al securității înseamnă, în aceste condiții, a înțelege dinamica istorică a politicii mondiale [12].

S. Tarry acceptă departajarea în grupul celor ce vor să *extindă* studiul securității și cei ce vor să îl *aprofundeze*. Acest lucru se referă la cei ce păstrează schema inițială a statului ca obiect referent principal al securității, dar care aduc spre analiză și impactul politicii interne, a situației economice și a instituțiilor internaționale asupra securității, respectiv la cei care văd în individ și în problematica identității sociale factori importanți, dar neglijați pînă acum în analiză. Grupul celor din urmă pune sub semnul întrebării elementele constitutive ale statului și accentuează importanța contextului istoric și politic în formarea ideilor și concepției despre securitate [13].

Reprezentanții grupului de extindere M. Ayooob, O. Waver, D. Thomas, H. Haf-tendorn, și R. O. Keohane susțin cu relativ succes nevoia de a examina legăturile dintre securitate și factorii interni ce determină dinamica statelor. De asemenea, au reliefat și impactul pe care instituțiile internaționale îl au asupra securității internaționale.

M. Ayooob, păstrînd structura statului, atenționează decidenții politici că principala sursă de insecuritate în țările subdezvoltate nu vine din exteriorul lor, ci din procesul incomplet de creare a structurilor statale și a monopolizării forței militare de către autoritățile centrale [14]. De asemenea, M. Ayooob susține că existența numeroaselor conflicte în aceste zone ale lumii se datorează mai ales vulnerabilităților interne ale statelor și a lipsei instituțiilor politice bine articulate într-un context național. Cu toate acestea, amenințările externe rămîn și ele o sursă de preocupare. Securitatea sau lipsa ei sunt definite în relație cu vulnerabilitățile externe și interne care amenință sau au capacitatea de a distruge sau a slăbi în mod semnificativ structura statului și a regimului, în aspec-

mul ei teritorial, instituțional. Potrivit autorului, orice criză internă a unui stat poate fi considerată un potențial factor de destabilizare a securității aceluși stat și ea va depinde întotdeauna de contextul spațial și temporal dacă o anumită situație va fi considerată o amenințare sau nu. Prin urmare, problema migrației ilegale sau a dispariției unei resurse strategice (ca de exemplu petrolul sau apa) poate fi vitală pentru o țară și poate fi considerată o problemă de securitate, pe când în alt stat, în aceleași circumstanțe nici nu se înregistrează în agenda amenințărilor la adresa securității.

Păstrînd statul ca obiect referent al securității, R. O. Keohane și H. Haftendorn construiesc un argument din punctul de vedere al abordării neoliberale a relațiilor internaționale. Ei pun accentul pe importanța resurselor economice în relațiile între state și pe efectele pozitive pe care instituțiile internaționale le pot avea în întărirea securității. Din punct de vedere economic, o condiție dificilă la acest nivel poate deveni o amenințare la securitatea statului pentru că îl poate delegitima, mai ales în cazul unui stat nedevelopat. În plus, conflictul asupra resurselor strategice poate fi transformat în amenințarea securității economice a unui stat. H. Haftendorn consideră că într-o lume interdependentă legăturile economice pot ajuta în rezolvarea conflictelor prin cooperare sau le pot exacerba, depinzînd de context și de condițiile statelor care participă la ele. Pe termen lung securitatea unui stat depinde de capacitățile sale economice, care presupun o mare varietate de instrumente pentru implementarea politicilor de securitate, fiind totodată și un element foarte important al puterii, care îi permite să întrețină armată puternică care

să protejeze interesele statului, și să aducă un avantaj comparativ cu celelalte state aliante sau rivale. H. Haftendorn susține că instituțiile internaționale aduc avantaje în menținerea securității. Concentrîndu-se asupra calculului între costurile conflictelor și beneficiile lor, el sugerează că instituțiile internaționale mediază aceste procese, iar în baza normelor și a locurilor comune oferite de acestea, neînțelegerile potențiale sunt atenuate, evitîndu-se astfel multe amenințări la adresa securității. Conform acestei supoziții, ilustrată de evoluția NATO în perioada de după Războiul Rece, instituțiile pot modifica perspectiva statelor asupra intereselor lor strategice și astfel pot crea o armonizare de idei sau măcar o comunitate structurată pe atitudine[15].

Prin urmare, fără a-i da o definiție neapărat nouă despre securitate, acești autori sugerează interdependența dintre elementele care creează o situație de securitate și astfel integrează în studiul lor un dinamism care urmărește să capteze mai bine ritmul transformărilor în relațiile internaționale. De asemenea, identificînd faptul că în perioada de după Războiul Rece amenințările la adresa securității s-au transformat mai degrabă în riscuri, autorii subliniază vulnerabilitatea aproape incurabilă de care suferă statul în aceste cazuri.

Ideea riscului ca element din ce în ce mai prezent în problematica securității statului a fost introdusă de U. Beck și N. Luhman, creatorii noțiunii de *societate de risc* (*risk society*). Pentru U. Beck, riscul poate fi definit ca un mod sistematic de a gestiona hazardurile și insecuritățile produse și create de procesul de modernizare al societății. Riscurile depind de decizii, sunt produse industriale și, în acest sens, reflexive din punct de vedere politic[16].

Deși riscurile în sine nu au devenit elementele centrale ale studiului sau practicilor securității, existența lor atrage atenția asupra faptului că există posibilitatea ca procesul și deciziile politice să producă, ele însele, amenințări la adresa securității statelor.

B. Buzan și O. Waever, urmăresc să extindă ideea de securitate, și propun o perspectivă complexă asupra securității. Poziția critică a lui B. Buzan, privind conceptul de securitate de la începutul anilor '90, ne oferă în același timp soluții prin care studiul acestuia poate fi îmbogățit. Scopul studiului de securitate indică elementele care ar putea fi utile în a înțelege: în primul rând, faptul că atunci când se vorbește despre securitate, se vorbește practic despre securitatea națională a unui stat; în al doilea rând, dinamica securității este relațională și bazată pe interdependența dintre state, și în această accepție securitatea internațională se referă mai mult la condițiile sistemice care influențează felul în care statele se simt mai mult sau mai puțin în siguranță.

Un alt element important introdus de B. Buzan în analiza securității este departajarea statelor în state puternice (cu un grad avansat de coeziune politică și socială) și state slabe (cu legitimitate internă scăzută și control fragil asupra instituțiilor centralizatoare ale puterii). De asemenea, autorul subliniază diferența dintre statele puternice, care nu au neapărat o mare putere pe scena internațională (de exemplu Austria, Elveția etc), și statele slabe, din anumite puncte de vedere, care au influență (ca de exemplu India, Pakistan și Rusia). Aceste nuanțe sunt vitale pentru a înțelege natura securității și faptul că statele reacționează la pericole și amenințări în funcție de vulnerabilitățile pe care le au.

În statele slabe, de exemplu, securitatea are legătură mai mult cu grupurile care le compun decât cu instituțiile statului în sine și există de multe ori riscul de a securiza un guvern sau un regim mai degrabă decât un stat. Analiza realizată de B. Buzan este susținută de O. Waever, care propune o concepție bidimensională a securității cu privire la stat și la societatea care face parte dintr-un stat. În opinia noastră, dezvoltând ideea securității lansată de B. Buzan privind departajarea statelor conform gradului de coeziune a instituțiilor ce dețin puterea în stat și ponderea acestora pe arena mondială, putem admite că actualmente Republica Moldova se încadrează în categoria statelor slabe. Cât privește semnificația Republicii Moldova pe scena internațională ea este una neînsemnată, iar datorită conjuncturii geopolitice în care s-a pomenit, se atestă o tendință sporită a importanței Republicii Moldova asupra securității regionale.

M. Ayoob, în contextul ideii *departajarea statelor*, merge atât de departe încât afirmă că există cel puțin două viziuni diferite despre securitate structurate pe axa diferențierii scenei internaționale în Nord și Sud[17]. Această diferențiere este crucială pentru cei ce vor să înțeleagă de ce concepțiile despre securitate variază drastic de la un context la altul. În plus, relațiile de securitate dintre țările din Nord sunt diferite de cele dintre țările din Sud. În virtutea acestei asimetrii, M. Ayoob avansează ideea că securitatea trebuie să rămână un concept legat de stat, politic, conectat la problematica ordinii și protecției internaționale. Într-o anumită măsură, deși nu își contrazice opiniile anterioare, autorul propune o viziune mai restrânsă a securității și revine la ideea că securitatea este determinată de soliditatea internă a statelor.

B. Buzan atenționează asupra legăturii dintre amenințări și vulnerabilități, care trebuie, de asemenea, luată în considerare în momentul evaluării securității unei anumite situații, mai ales în cazul în care condiția anarhică a sistemului internațional actual influențează senzația de securitate și insecuritate a sistemului. Ca ultim element important în analiza securității, B. Buzan menționează corelația între factorii domestici și politica de securitate națională. Aceștia din urmă pot afecta vulnerabilitatea sau puterea unui stat și pot avea efecte neașteptate asupra securității. În cazuri particulare, cum ar fi cel al SUA, în care elementele de politică internă pot avea repercusiuni directe în afara statului, o decizie aparent de ordin domestic poate intra în jocul securitar al statului.

O. Waever ocupă o poziție tranșantă față de imaginea complexă oferită de B. Buzan, care propune o agendă ambițioasă pentru studiul securității. O. Waever apără ideea conform căreia un stat este preocupat de păstrarea și consolidarea suveranității, pe când o societate caută să-și întărească și să-și prezerve identitatea[18]. În accepția lui R. Stoicescu, această idee se încadrează bine în polemica deschisă de B. Buzan asupra statelor slabe sau puternice, pentru că se referă la elementul societal și îl problematizează ca potențial obiect referent al securității. În viziunea lui O. Waever, securitatea statului și securitatea societală sunt egale într-un stat și pot oricând să fie amenințate sau să fie percepute în pericol. Dacă argumentul privind securitatea statului nu este *revoluționar*, atunci cel privind societatea introduce noțiunea controversată de identitate și arată cât de dificilă este, de fapt, determinarea a ceea ce ar constitui o amenințare la adresa ei.

În opinia lui R. Stoicescu, B. Buzan și

O. Waever pun accentul pe existența unei societăți internaționale (*internațional society*) bazată pe anumite norme și instituții în care securitatea este asigurată prin respectarea acestor elemente în totalitatea lor. Cooperarea și internalizarea anumitor reguli de acțiune constituie suportul principal al securității internaționale în această perspectivă și responsabilitatea fiecărui stat, în mod special a marilor puteri, de a menține securitatea internațională. Adepții exinderii noțiunii de securitate păstrează statul ca obiect referent al ei, punând accentul pe factorii domestici sau instituționali considerându-i problematici, supraviețuirea statului sau a suveranității sale rămâne deci ideea principală. Ei nu pun în discuție securitatea individului și acceptă multe dintre variabilele politicului ca date, de exemplu: interesele naționale, statalitatea, societatea etc.

K. Krause și M. C. Williams sunt de părere că, în majoritatea analizelor despre securitate se vorbește mult în jurul conceptului și mai puțin despre ceea ce este el de fapt. Acest lucru nu este neapărat negativ, susțin experții, ci denotă ideea că securitatea este dependentă de contextul spațial și temporal al obiectului său și poate fi un act, o practică mai degrabă decât un lucru în sine.

O altă idee a securității, totalmente diferită, este propusă de M. Albert, care consideră că securitatea se referă la capacitatea unui sistem de a procesa elementele de diferență cu alte sisteme și în acest sens are legătură cu identitatea sa politică, socială și militară. Securitatea va fi întotdeauna legată de ideea de siguranță și supraviețuire[19].

K. Krause, respinge statul ca singur obiect referent al securității și se opune ideii că anarhia internațională este un dat.

Autorul susține importanța securității individului și a implicațiilor pe care aceasta le poate avea asupra modului în care decidenții politici acționează. În plus, el optează pentru adâncirea conceptului de securitate incluzând în el problema pericolelor ecologice, a economiei sau a migrației ilegale ca factori ce pot redefini nivelul la care securitatea trebuie să fie studiată sau înțeleasă. Statul, în acest caz, reprezintă o abstracție care diminuează potențiala înțelegere a problemelor pentru că există tendința de a le uniformiza în imagini mai largi. Deși, în cele din urmă, statul rămîne totuși o noțiune de referință, cel puțin K. Krause identifică surse alternative de conflict și vulnerabilitate care privesc mai departe de mecanismul statului[20].

Exponenții curentului *realist* susțin contrariul, afirmînd că mediul internațional este o lume hobbesiană, a competiției, în care nu există o autoritate centrală de natură să impună ordinea. Acest fapt face ca fiecare dintre unitățile componente ale sistemului *statele* să-și urmărească pe cont propriu supraviețuirea ca entitate suverană sau, mai larg, apărarea valorilor sau intereselor, în primul rînd a celor considerate fundamentale (independența, suveranitatea și integritatea teritorială). Ca termen generic, în opinia realiștilor *securitatea* unui stat se referă în primul rînd la lipsa amenințărilor la adresa acestor valori și interese, precum și la capacitatea sa de a le apăra cu succes în caz de pericol[21].

J. Balazj definește conceptul de securitate la nivel internațional, care scoate în evidență diverse caracteristici ale securității naționale, în special, cum ar fi valorile naționale, durata și intensitatea amenințărilor, lipsa războiului, modul de viață acceptabil etc. Autorul susține că „securitatea internațională este determinată

în fond de securitatea internă și externă a diferitelor sisteme sociale, de măsura în care, în general, identitatea sistemului depinde de circumstanțele externe”.

B. Buzan, O. Wæver și J. Wilde, răspunzînd acuzațiilor aduse de tradiționaliști, care afirmă că modelul lărgirii sferei de definire a securității este incoerent, reprezentanții Școlii de la Copenhaga oferă o metodă operațională constructivistă ce presupune, pe de o parte, încorporarea principiilor tradiționaliste, iar, pe de altă parte, eliminarea frontierei artificiale dintre securitate și economie și propunerea unor noi modalități de studiu al interrelaționării domeniilor vieții sociale. Securitatea este definită de autori în funcție de perceperea amenințării la adresa existenței unui obiect de referință ce este puternic valorizat. Acesta face parte dintr-o mulțime vastă, ce poate include: actori non-statali, principii abstracte și chiar natura în sine. De asemenea, sursa amenințării poate fi identificată în statele agresive, tendințele sociale negative sau în diversitatea culturală. În consecință, în concepția Școlii de la Copenhaga, amenințările se pot manifesta într-o varietate de contexte politice sau domenii ale vieții: politic, economic, militar, cultural, demografic, ecologic etc. În opinia specialiștilor danezi, studiile de securitate ar trebui să fie centrate pe identificarea, localizarea și evaluarea celor mai importante măsuri de *securizare* inițiate de actorii principali ai vieții sociale. Ei ilustrează acest cadru de analiză prin aplicarea sa atît în domeniul militar, cît și în cele non-militare ale securității, iar rezultatul constă într-o *hartă* a problemelor contemporane ale securității, fiecare fiind identificată în funcție de patru variabile: caracteristica spațială (local, regional, global), localizarea sectorială (militar, politic,

economic, cultural, ecologic), identitatea principalului actor (state, actori sociali, organizații internaționale) și natura obiectului de referință (state, națiuni, principii, mediul înconjurător).

J. N. Rosenau realizează o corelație între teoria complexității, a haosului, și conceptul de securitate, iar în opinia lui A. M. Saperstein interacțiunile dintre statele-națiune, inclusiv războiul, sunt similare interacțiunilor dintre particule, ce sunt studiate de fizică. Prin prisma aceleiași teorii a complexității J. N. Rosenau abordează evoluția mediului internațional de securitate, înainte și după Războiul Rece, concluzionând că suntem adânc implicați într-un proces de transformare epocală, proces susținut de o nouă viziune asupra lumii și, implicit, asupra mediului de securitate. În miezul acestei viziuni se află convingerea că ordinea care caracterizează familiile, comunitățile, statele și sistemul global se bazează pe contradicții, ambiguități și incertitudini[22].

Diferitele curente și școli de gândire sugerează definiții diverse ale securității naționale și internaționale, dezacordurile și dezbaterile aprinse sunt inerente.

Pozitivismul promovează studiile strategice și studiile de securitate, descrise de către criticii curentului drept abordări obiective, care nu pun probleme, ale ontologiei și epistemologiei securității. Specialiștii fac totuși distincția între abordarea tradiționalistă în studiile de securitate, cu o viziune centrată pe stat și pe dimensiunea militară, și abordarea vastă a securității, ce dorește să lărgească agenda de securitate prin analiza problemelor militare și non-militare.

Constructivismul se bazează pe credința că lumea este produsul interacțiunii sociale, ce poate fi măsurată și analizată

cu mijloace științifice specifice. Această formă de constructivism social folosește, în studiul securității, ontologia subiectivă și epistemologia obiectivă, cu alte cuvinte, afirmă că lumea este construită social și poate fi măsurată și analizată.

Postmodernismul este caracterizat de o mare diversitate a studiilor de securitate. Metodologia aferentă acestui curent de gândire este construită în jurul credinței că lumea este produsul interacțiunii noastre sociale și nu poate fi măsurată și analizată cu ușurință din cauza naturii contestate a cunoașterii (ontologie și epistemologie subiective). Rezultatele studiilor postmoderniste ridică multe întrebări referitoare la rolul pozitivismului în studiul securității din mai multe puncte de vedere: metodologic, istoriografic, epistemologic, ontologic și normativ. Adepții postmodernismului împărtășesc preocupările constructiviștilor referitoare la ambiguitatea ontologiei pozitivistice în studiile de securitate. Analizii postmoderniști nu pregetă să reconsidere critic atât poststructuralismul, adepții căruia sunt S. Dalby și J. Huyssmans, cât și postmodernismul, reprezentat de M. Dillon și D. Campbell.

Protagonistul noii abordări conceptuale a securității R. Cohen a analizat securitatea individuală și cea colectivă. În opinia sa securitatea individuală se află în centrul oricărui sistem real de securitatea internațională construit în jurul idealurilor democratice liberale. Promovarea și apărarea libertăților fundamentale ale individului constituie nucleul de la care trebuie să pornească toate celelalte forme de securitate. Securitatea colectivă la rândul său, reprezintă efectul acțiunilor de menținere a păcii, de apărare împotriva amenințărilor și a agresiunii cu ajutorul membrilor unui sistem de securitate[23].

I. Pîntea divizează fenomenul *securitate* în niveluri, deoarece, consideră autorul, în diverse condiții ale situației politice, economice sau militare în interiorul țării sau pe plan internațional se impune o apreciere adecvată a nivelului de pericol în scopul luării deciziilor apropiate.

Astfel, primul nivel, considerat cel de baza, este *securitatea națională*, care ține de garantarea suveranității naționale, integrității teritoriale și independenței statale, de crearea unor asemenea condiții interne și externe de existență care ar garanta posibilitatea dezvoltării prospere a statului, societății și cetățenilor acestui stat.

Al doilea nivel este *securitatea regională*, care ține de crearea, în cadrul unui ansamblu de state sau într-un spațiu geografic concret, a condițiilor care ar garanta conviețuirea pașnică a subiecților acestui spațiu (zone), echilibrul intereselor naționale ale acestora și al forțelor de influență externe și, în sfârșit, care ar asigura condițiile în care fiecare subiect al acestui spațiu ar putea să-și realizeze strategiile proprii de securitate fără a aduce prejudiciu intereselor naționale ale celorlalți. Astfel, se consideră că securitatea regională poate fi asigurată numai atunci, când este asigurată securitatea fiecărui subiect aparte.

Al treilea nivel *securitatea globală*, ține de asigurarea condițiilor egale și acceptabile pentru totalitatea membrilor comunității internaționale și care ar exclude riscurile și amenințările cu caracter global la adresa populației întregului glob pământesc și generațiilor viitoare, cum ar fi pericolul nuclear, pericolele ecologice, folosirea irațională a resurselor naturale etc[24].

În accepția lui A. Burian, concepția securității naționale, ca și concepțiile politicii externe și geopolitice, trebuie să derive din concepția intereselor naționale,

iar într-un sens mai larg din viziunea de ansamblu a cetățenilor unui sau altui stat în ce privește locul și rolul lui în comunitatea mondială. Este necesar ca concepția securității naționale să țină seama atât de pericolele generate din exterior și legate de încercările de a subjugă sau de a supune statul, precum și din interior, legate de starea societății.

Există amenințări reale și potențiale, globale, regionale și locale, atestă în continuare A. Burian. Noțiunea de securitate include următoarele aspecte: capacitatea de asigurare a existenței fizice, inviolabilitatea teritorială și integritatea statului împotriva pericolelor externe și interne; garanții împotriva amestecului din afară în treburile interne; prevenirea amenințărilor potențiale și neprevăzute care amenință însuși modul de viață. Autorul consideră identice termenii *securitate* și *asigurarea supraviețuirii statului*. În contextul relațiilor interstatale, supraviețuirea înseamnă menținerea statului național ca exponent și realizator al valorilor generale ce caracterizează modul de viață al poporului respectiv. Scopul supraviețuirii nu se poate realiza cu ajutorul mijloacelor care sacrifică valorile, iar acestea, la rîndul lor, în ochii celor care adoptă decizii politice externe atribuie importanță însuși sensului existenței statului[25].

În opinia noastră, globalizarea în variatele ei forme (politică, economică, informațională, socială, religioasă, culturală) a determinat elitele conducătoare să recunoască răspîndirea prin aceste forme a noilor tipuri de provocări la adresa securității individuale, naționale, regionale și internaționale. Astfel că clasele politice și comunitățile academice ale diferitor state au început să caute noi metode și instrumente de salvagardare împotriva

noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități. Pentru că a devenit imposibil a separa propria stare de securitate de starea de securitate a membrilor sistemului internațional și de securitatea sistemului în general, revizuirea Conceptelor și a Strategiilor de Securitate a pornit concomitent în mai multe sisteme politice: SUA, UE, Federația Rusă, toate inițiind acest proces în anii 2005-2007. România, Ucraina, Republica Moldova și alte țări le-au urmat exemplul. Odată cu dispariția amenințărilor tradiționale la adresa securității după încheierea Războiului Rece au fost identificate alte pericole mult mai greu de combătut, cum ar fi: terorismul internațional, proliferarea armelor nucleare de către statele nedemocratice și de către actorii nestatali, conflictele regionale, migrația ilegală, criminalitatea transfrontalieră, fundamentalismul religios, eșuarea bunei guvernări, bolile contagioase, traficul de ființe umane, arme și droguri, dependența economică, cataclismele naturale etc. Realizînd că aceste pericole iminente ar fi capabile să devină potențiale amenințări la adresa securității, s-a purces la regîndirea conceptului de securitate prin lărgirea lui, identificîndu-se astfel cinci sectoare principale unde ar trebui implementate politici și instrumente de asigurare a securității naționale: politic, militar, economic, social, ecologic și un nou exponent al securității *individul* care este scopul fundamental al securității și deci ceea ce trebuie în primul rînd securizat.

R.-S. Ungureanu consideră că esența procesului de extindere a *securității* este regîndirea acesteia, pornind chiar de la cei care se pot simți în pericol *indivizii*, și nu de la identificarea unei amenințări intelectuale la adresa unei instituții sociale cum este statul.

În accepția noastră securitatea națională a Republicii Moldova necesită în permanență o abordare academico-științifică din cauza dependenței acesteia de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului de relații internaționale contemporane. Actualmente conjunctura geopolitică este favorabilă și poate servi drept premisă pentru ajustarea componentelor (politică, militară și energetică) la standardele NATO, urmărind imperativul consolidarea securității naționale a Republicii Moldova.

În viziunea lui O. Serebrian cele mai importante provocări pentru securitatea națională a Republicii Moldova sunt: resursele naturale limitate, ritmul lent al reformelor socio-economice, starea de zonă tampon între Federația Rusă, pe de o parte, și UE, NATO, pe de altă parte. Autorul divizează amenințările la adresa securității naționale în două categorii: de natură internă și de origine externă, printre ultimele numărîndu-se și conflictele teritoriale alimentate direct sau indirect din afară (conflictul sud-basarabeian, disputa de frontieră dintre Ucraina și Republica Moldova și, în special, conflictul transnistrean). De altminteri, în opinia sa, toate aceste probleme și conflicte nu pot fi analizate separat, ele avînd, în geneza și evoluția lor, multiple puncte de intersecție. Convingătoare este analiza făcută de autor conflictului transnistrean, pe care el, pe bună dreptate, îl percepe ca pe un conflict geopolitic, și nu ca pe unul interetnic sau interconfesional. De asemenea, autorul demonstrează că nici afirmația precum că acest conflict ar fi unul de natură politică nu ține, or, în cazul de față, nu putem vorbi despre o confruntare de idei de ordin politic, de doctrine și viziuni diferite

privind modul de organizare și conducere al societății. Suntem de acord cu poziția autorului, precum că conflictul este de esență geopolitică, argumentând prin faptul că servește Federației Ruse drept instrument pentru a menține controlul asupra Republicii Moldova. În opinia noastră, unul dintre mesajele principale enunțate de către Federația Rusă este că atâta timp cât problema transnistreană rămâne nesoluționată, viitorul Republicii Moldova este unul incert.

O. Serebrian exprimă scepticism în ceea ce privește găsirea unei soluții a conflictului transnistrean în viitorul apropiat. Din punctul său de vedere, o posibilitate ar fi în schimbarea situației din Republica Moldova, mai ales a condițiilor economice, ceea ce ar putea face țara mai atractivă pentru locuitorii din zona transnistreană. Autorul pune în discuție și unele scenarii de soluționare a conflictului, care deși teoretic posibile, par a fi greu de aplicat din cauza potențialului lor exploziv. Prin urmare, autorul susține că Republica Moldova este captivă așezării geografice, implicit poziționării sale geopolitice, fiind actualmente o zonă-tampon între Vest în extindere și Est în declin. În acest context el ne descrie câteva scenarii posibile de evoluție a Republicii Moldova până în anul 2030. Concluzia sa este că singura soluție reală a conflictului transnistrean și a diferendelor teritoriale cu Ucraina ar fi *topirea* Republicii Moldova într-o federație paneuropeană bazată pe identități regionale. Pentru o mai bună înțelegere a situației geopolitice a Republicii Moldova, O. Serebrian recurge la o comparație cu situația din Georgia. Reliefarea similitudinilor atât din perspectiva geografică cât și cea istorică, dintre cele două țări, servesc drept detalii pentru a înțelege mai bine analiza conflictelor

teritoriale, dar și elemente de provocare la adresa securității naționale, cu care se confruntă în prezent ambele state.

A. Burian formulează doctrina geopolitică a Republicii Moldova în care sunt abordate interesele naționale și componentele securității naționale ca cea politică, economică și militară în contextul realităților geopolitice actuale, care servesc, pe bună dreptate în opinia autorului, suport teoretic în procesul de reflecție asupra intereselor geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Autorul exprimă opinia că securitatea națională sau statală este supraviețuirea fizică a statului respectiv, apărarea și menținerea suveranității și integrității teritoriale, capacitatea de a reacționa în mod adecvat la orice pericol real sau potențial din afară și din interior. Noțiunea de securitate națională a statului cuprinde asigurarea unor condiții normale pentru autorealizarea tuturor cetățenilor, apărarea vieții, libertății și proprietății lor împotriva oricăror atentate, fie din partea unei persoane, organizații sau din partea statului. În opinia noastră, A. Burian nu face diferențiere dintre noțiunile *securitatea națională* și *securitatea statului*. Astfel, autorul identifică doar parțial amenințările și riscurile la adresa securității naționale, ea fiind mult mai complexă. Conform Legii Securității Statului, nr.618 din 31.10.1995[26], securitatea statului se dovedește a fi doar parte integrantă a securității naționale și nu un element de reflecție distinctivă în domeniul securității. În altă ordine de idei, A. Burian exprimă viziunea asupra problemei neutralității sau a unui angajament de bloc politico-militar a Republicii Moldova, relevând avantajele și dezavantajele acestui interes național. În opinia autorului Republica

Moldova urmează să-și asigure singură propria securitate, în vederea unui posibil parteneriat cu acel stat sau bloc politico-militar, care va fi în stare să-i garanteze independența și integritatea teritorială.

A. Rusnac este de părere că Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova din 1995, prevederile căruia se rezumau doar la existența statului, a fost o sinteză a celor mai potrivite propuneri și opinii privind asigurarea securității naționale. În opinia noastră, modificarea conjuncturii geopolitice actuale și apariția noilor provocări în adresa securității a impus elaborarea unei noi concepții ce reflectă continuitatea procesului de fundamentare și instituționalizare a securității naționale a Republicii Moldova. În accepția autorului, securitatea națională în calitatea sa de fenomen social trebuie examinată de pe poziții de sistem, fapt ce permite expunerea întregii game a relațiilor sociale ale acestui complicat obiect multidimensional și unificarea lor teoretică corespunzătoare. O atare abordare permite formarea bazei metodologice de studiere și cunoaștere aprofundată a tipurilor concrete ale securității naționale pe dimensiuni aparte: economică, militară, social-politică, ecologică, informațională, tehnogenă etc. Potrivit autorului, particularitatea distinctivă a sistemului autohton de asigurare a securității naționale, la etapa actuală de dezvoltare a țării, se prezintă a fi orientată în direcția protecției intereselor vitale ale persoanei, societății și statului, fixarea legislativă a principiilor fundamentale și a direcțiilor de activitate a principalelor componente structurale ale acestui sistem. Autorul consideră că sistemul autohton de asigurare a securității naționale are neapărat nevoie de elaborarea bazelor științifico-metodice de funcționare a sa. Deocamdată,

experiența străină în acest domeniu poate fi folosită în activitatea practică cu condiția planificării acestuia în activitatea organelor și forțelor de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova.

În Republica Moldova procesul de fundamentare și instituționalizare a securității naționale a demarat în prima jumătate a anilor '90, prin adoptarea Constituției, Concepției Politicii Externe și Concepției Securității Naționale. P. Țigankov este de părere că există două dimensiuni prin care statul își poate realiza politica externă și de securitate: diplomația și strategiile de apărare [27]. Această opinie este susținută și de R. Gorencioi, care susține că aceste două dimensiuni se completează reciproc și contribuie împreună la asigurarea intereselor naționale pe plan intern și extern. Realizată prin mijloace pașnice diplomația reprezintă un instrument practic de stabilire, menținere și dezvoltare a relațiilor externe reieșind din interesele imediate și avantajele strategice ale unui stat. Or, pentru a deveni parte integrantă a sistemului internațional, orice stat trebuie să-și dezvolte un sistem trilateral de relații: la nivel internațional (multilateral), regional și bilateral ce i-ar asigura recunoașterea internațională și realizarea intereselor naționale [28].

Documentele oficiale de bază ce identifică amenințările, riscurile, și mijloacele de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova sunt: Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova (adoptată la 22.05.2008), Doctrina militară (adoptată la 06.06.1995) și Conceptul Reformei Militare (adoptat la 26.07.2002). În cele ce urmează vom aduce în discuție aspecte fundamentale de instituționalizare a securității naționale a Republicii Moldova prin prisma Concepției Securității Naționale.

A. Rusnac afirmă că, spre finele secolului XX, Republica Moldova s-a pomenit, din punct de vedere potențial, în zona de influență a unui larg spectru de amenințări ce prezintă în sine pericolul real pentru însăși existența statului, pentru viața cetățenilor săi, modul lor de viață și conștiința lor. Iată de ce a apărut necesitatea elaborării unui document conceptual care ar conține în sine sarcinile și prioritățile strategice de lungă durată privind promovarea politicii naționale în domeniul securității și ar determina principalele direcții de activitate a tuturor structurilor responsabile de asigurarea protecției intereselor naționale în secolul XXI.

Autorul consideră că Concepția Securității Naționale aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 445 din 05.05.1995 reprezintă o sinteză a celor mai potrivite propuneri și opinii privind asigurarea în Republica Moldova a securității persoanei, societății și statului în fața amenințărilor externe și interne manifestate în toate sferile vieții. Totodată ea formulează principalele direcții ale politicii de stat.

V. Varzari nu este de acord cu supoziția lui A. Rusnac, în opinia lui, în vechea Concepție persistă viziunea militaristă și statocentristă a securității, cu elemente ce mai păstrează încă spiritul Războiului Rece. Potrivit autorului, ea a fost elaborată în contextul în care Republica Moldova își căuta cu insistență recunoașterea și rolul său ca actor cu drepturi depline în sistemul internațional din perioada postrăzboiului rece, de aceea deja în introducerea acestui document se evidențiază că statul va respecta normele dreptului internațional, reafirmându-și totodată statutul său de neutralitate permanentă enunțat în Constituție. Nu suntem de acord cu viziunea tranșantă a lui V. Varzari, întrucât după

dezintegrarea URSS Republica Moldova devenind un stat suveran și independent neavînd instituții de stat de analiză și cercetare a noilor provocări și un sector asociativ bine instruit a purces totuși la reforma domeniului de securitate impus de amenințările și riscurile care sfidau existența statală. În asemenea condiții s-a elaborat o Concepție care reflecta resursele și potențialul Republicii Moldova la aceea vreme, devenind și baza juridică de instituționalizare a securității naționale a Republicii Moldova.

În accepția noastră, epuizarea efectelor juridice ale Concepției Securității Naționale din 1995 au determinat necesitatea adoptării unei noi concepții care era cauzată de schimbările dinamice care s-au produs pe plan național, regional și global în domeniul securității statului. În pofida caracterului său echilibrat din punct de vedere juridic, această concepție pe fundalul noilor riscuri și provocări la adresa securității, inclusiv al terorismului internațional, nu mai poate asigura aplicarea eficientă în practică a unui șir de prevederi constituționale. Datorită acestor condiții a demarat procesul de revizuire a Concepției Securității Naționale în colaborare cu NATO și prin implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova-NATO (în continuare: IPAP). Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova a fost elaborată de Comisia instituită prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 374-IV din 22.12.2005 și constituie documentul politic care reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova, definește scopul securității naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile

generale ce urmează a fi protejate de stat și de societate și reconfirmă ireversibilitatea cursului de integrare europeană a țării.

Pentru a observa dinamica transformării de abordare a securității, V. Varzari realizează o analiză comparativă a celor două Concepții ale Securității Naționale a Republicii Moldova. În opinia sa, noua Concepție are o viziune absolut modernă asupra securității naționale, una de factură neorealistă, inspirată de tezele Școlii de la Copenhaga. Elementele novatoare de ordin teoretic sunt absolut remarcabile: dacă vechea Concepție a securității pune accent mai mult pe pericolele militare și politice, noua Concepție pledează pentru o abordare atotcuprinzătoare a securității, apreciind chiar din start că „pornește de la o înțelegere comprehensivă a securității naționale, caracterul multidimensional și interdependent al acesteia fiind influențat nu doar de starea de lucruri din domeniile politic, militar și al ordinii publice din țară, dar și de situația din sfera economică, social-culturală, ecologică, energetică etc”. În viziunea noastră, în cadrul analizei efectuate, V. Varzari nu acordă o atenție deosebită amenințărilor la adresa securității naționale prevăzute în noua Concepție a Securității Naționale a Republicii Moldova. În calitate de carență la compartimentul amenințări, am putea menționa lipsa normei juridice care ar stipula nerespectarea neutralității permanente și existența trupelor, armamentului și munițiilor militare a Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova.

În viziunea critică a lui V. Grosu noua Concepție, scoate în evidență un șir de neajunsuri, care în sumă nu vor determina schimbarea stării securității naționale, iar acest fapt va conduce la serioasa diminuare a importanței adoptării unui asemenea act

legislativ, și va constitui prin aceasta „încă un punct” realizat în cadrul obligațiilor asumate de către Republica Moldova în cadrul cooperării internaționale[29].

În accepția majorității parlamentare, care au participat la adoptarea acestei legi, noua Concepție este un act normativ reușit, care pornește de la imperativul caracterului multidimensional al securității naționale, al intereselor naționale ale Republicii Moldova, obiectivelor politicii externe și de securitate a statului, complexității riscurilor, amenințărilor și pericolelor la adresa securității naționale, plasării persoanelor/cetățenilor și a drepturilor omului în centrul obiectivelor de asigurare a securității naționale, instituirii și lansării capacităților de planificare strategică în domeniul securității naționale, dezvoltării componenteicivile a sectorului de securitate, consolidării controlului civil asupra forțelor armate și instituțiilor de forță, precum și al perfecționării capacităților operaționale ale forțelor armate și instituțiilor de forță.

R. Gorincioi abordează Concepția Securității Naționale prin prisma intereselor naționale. Autorul este de părere că documentul nu ține cont de noile realități geopolitice și conține o serie de lacune majore ce pot submina interesele naționale. În prezent nu există un document pertinent ce ar stabili care sunt principiile de apreciere a riscurilor și amenințărilor de securitate și, respectiv, a soluțiilor de prevenire și combatere a acestora. Totodată, printre problemele cele mai importante pe care le ridică tratarea confuză a securității Republicii Moldova, autorul menționează și lipsa unei definiții acceptate în societate a interesului național[30].

A. Popov susține pe bună dreptate că autorii Concepției Securității Naționale au urmărit scopul să demonstreze Federației

Ruse că Republica Moldova este consecvență și că autoritățile ruse pot avea încredere în Republica Moldova acum în contextul reglementării conflictului transnistrean. În opinia lui A. Popov, conținutul acestui document este superficial, un amalgam de priorități în care riscurile, amenințările sunt confundate cu vulnerabilitățile. Pe de altă parte, autorul accentuează că o concepție de acest gen trebuie să vizeze un termen lung, 10-15 ani de zile, să anticipeze cum va evolua lumea și mediul înconjurător, cum vor evolua principalele amenințări și să propună soluții. În acest document sunt prea multe chestiuni conjuncturale ce nu vor mai fi actuale, probabil, în câteva luni de zile. Toate aceste elemente probează că documentul a avut o altă menire, toată concepția de securitate și toate acțiunile Republicii Moldovei sunt subordonate acestui deziderat absolut de întărire a statutului de neutralitate. În opinia autorului, principala prioritate a Republicii Moldova este intensificarea cooperării cu NATO în cadrul IPAP care face parte din Programul Parteneriatul pentru Pace (în continuare: PFP), care este un deziderat benefic[31].

V. Lupan este de părerea că dacă Republica Moldova a inclus neutralitatea în Concepția Securității Naționale pentru soluționarea diferendului transnistrean cu ideea retragerii trupelor rusești, atunci Federația Rusă cere neutralitatea Republicii Moldova cu un alt scop, de a se asigura că aceasta nu va deveni membră a NATO. Republica Moldova, dacă își dorește un viitor european, egal cu cel al altor state membre, nu poate fi doar un consumator al securității care îi va fi oferită de UE sau chiar de NATO. Fiind deja o sursă de insecuritate pentru UE, Republica Moldova va trebui să-și asume un rol mai serios și să înceapă să devină și un furnizor

de securitate. Aceasta ar fi o abordare europeană a securității.

Considerăm fondată opinia lui J. Sherr, potrivit căreia „actualmente, conceptul de neutralitate nu mai are nici o componență utilitară. Neutralitatea a fost utilizată pentru a ține statele departe de război, pe parcursul perioadei în care războiul era „un instrument principal” în politica europeană. Acum locuim într-o Europă total diferită, iar neutralitatea nu oferă protecție în fața principalei amenințări pentru securitatea unui stat cum ar fi: exploatarea slăbiciunilor interne ale unui stat prin intermediul unor mijloace mai sofisticate decât războiul. În același timp, neutralitatea limitează unele oportunități”. Mai mult ca atât consideră expertul că „neutralitatea este un statut stabilit prin tratat și garantat de terțe părți, iar un statut de neutralitate adoptat și susținut unilateral doar te blochează”.

În accepția lui A. Leșanu, adoptarea Concepția Securității Naționale se referă la unele scopuri tactice, urmărite de autoritățile centrale. Unul dintre acestea este necesitatea de a accelera progresul în soluționarea conflictului transnistrean condiționat de Federația Rusă prin legiferarea neutralității Republicii Moldova și legalizarea prezenței militare ruse în regiune, unde opțiunea pro NATO câștigă tot mai mult teren. În opinia noastră, este primejdioasă o astfel de accelerare. Aceasta ar putea duce la o soluționare a conflictului transnistrean în interesul geopolitic al Federației Ruse în regiunea din Europa de Sud-Est și care ar avea impact negativ asupra securității naționale a Republicii Moldova.

În accepția noastră, subiectul controversat *neutralitatea permanentă*, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, generează instabilitate multidimensională

sub aspect politic, militar și energetic. Nefiind dus pînă la bun sfîrșit reformele în domeniu securității actualmente statutul de neutralitate permanentă reprezintă o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova. În accepția lui V. Pleșca fiecare țară cu statut de neutralitate permanentă trebuie să-și propună o formă proprie a neutralității care să răspundă necesităților de ordin intern și extern ale statului și poate să se modifice în timp. Potrivit autorului, Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova reflectă în mod explicit evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova. Această părere este împărtășită și de N. Osmochescu care consideră că neutralitatea permanentă a Republicii Moldova constituie un element esențial al securității naționale precum și un element al securității colective în Europa. V. Lupan nu este de acord cu aceste supoziții, în opinia lui neutralitatea Republicii Moldova nu a produs rezultatul scontat de retragere a trupelor ruse și de soluționare a conflictului transnistrean, pornind de la faptul că ar trebui să urmărim evoluțiile internaționale și să fim pregătiți pentru riscurile și amenințările în schimbare. O ipoteză mai radicală este exprimată de D. Dungaciu, potrivit căreia, ideea de „garanții internaționale permanente” privind statutul de neutralitate a Republicii Moldova este un sofism menit să raționalizeze, pentru a doua oară, ocupația rusească din Republica Moldova, și de data asta cu mâinile occidentale. Potrivit lui A. Rác prevederile Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova, nu sunt capabile să răspundă adecvat la situația de securitate cu care actualmente se confruntă Republica Moldova. Prin acceptarea unui

statut de neutralitate permanentă, Republica Moldova, prin definiție, exclude chiar și posibilitatea unei cooperări mai strînse cu NATO, ceea ce limitează instrumentele de interacțiune și finalitatea cooperării propriuzise. În opinia lui S. Troebst, care face o analogie între situațiile de securitate ale Georgiei și Republicii Moldova, susținînd că în termeni militari, Republica Moldova nu poate face față capacităților militare ale Federației Ruse. Deși un scenariu maximal negativ nu amenință direct Republica Moldova, necesitatea integrării țării într-un sistem stabil de alianță militară este condiția esențială pentru protejarea contra unor riscuri potențiale și curente legate de securitatea Republicii Moldova. J. Bugajski susține că neutralitatea nu mai emite un semnal de independență și libertate în acțiuni. Aceasta presupune o vulnerabilitate deosebită față de presiunile exercitate de Federația Rusă, izolare și pierderea suveranității. G. Istvan este de părere că în condițiile geopolitice actuale neutralitatea nu asigură securitatea statului la parametri înalți. Potrivit expertului neutralitatea nu mai e perceput ca un concept valid și aplicabil, care ar totaliza interesele unei națiuni într-o lume în care competiția ideologică a Războiului Rece a luat sfîrșit. În accepția lui L. Movchanyuk proclamarea neutralității poate intensifica potențialele aspirații al statelor vecine vizavi de teritoriul acestui stat, deoarece, în caz de conflict, acesta nu va fi apărat de nimeni. J. Sherr în reflecțiile sale pune la îndoială presupusele merite pentru care Republica Moldova ar fi dispusă atît de ușor să renunțe la forțele sale armate care întotdeauna au constituit un atribut de bază al unui stat suveran. I. Chifu este sceptic în privința posibilității statului ce se află la periferie sau în *zona tampon* între două blocuri să-și poată asigura se-

curitate prin sine însuși și prin garanții de neutralitate. R. Gorincioi demonstrează falsitatea promotorilor neutralității ce se axează pe compararea Republicii Moldova cu situația geopolitică și geostrategică a altor state neutre din Europa, susținând că nici unul din statele neutre din Europa nu se confruntă cu problema secesionismului, a instabilității politice, economice și puternicii presiuni rusești.

Prin urmare, reforma domeniului de securitatea trebuie realizată ținând cont de conjunctura geopolitică, de mediul de

securitate regională și de interesul național al Republicii Moldova. Elementele conceptuale care au servit drept bază pentru fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova necesită a fi reevaluate în contextul noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova, diminuarea cărora poate fi efectuată numai prin abandonarea *zonei tampon* utilizând mecanismele integraționiste de orientare europeană.

NOTE:

1. Baldwin David. Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate. New York: Columbia University Press, 1993. p. 9.
2. Ghica Luciana-Alexandra, Zulean Marian. Politica de Securitate Națională: concepte, instituții, procese. Iași: Ed. Polirom, 2007. p. 77-78.
3. Katzenstein Peter. The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. New-York: Columbia University Press, 1996. p. 57.
4. Galtung Johan. Violence, Peace and Peace Research. Copenhagen: Christian Ejlers Forlag, 1975, vol. 1. p. 109-134.
5. Boulding Kenneth. Stable Peace. Austin: University of Texas Press, 1978. p. 47.
6. Sarcinschi Alexandra. Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale. București: Ed. Universității Naționale de Apărare, 2005. p. 7-8.
7. Buzan Barry. Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece. Chișinău: Ed. Cartier, 2000. p. 89.
8. Walt Stephen. The Renaissance of Security Studies. În: International Studies Quarterly, 1991, vol. XXXV, nr. 2, p. 212.
9. Doyle Michael. Ways of War and Peace. New-York: Norton, 1997. p. 79-80.
10. Philpott Daniel. Revolutions in sovereignty: How ideas shaped modern international relations. Princeton: Princeton University Press, 2001. p. 87-91.
11. Krame Ghaleb. What Do We know About Security After Three Generations of Security Scholars? A Hermeneutic De-Construction of „Security” as a Sub-Discipline in IR. Danish Political Science Research School, 2006. p. 21-22.
12. Krause Keith, Williams Michael C. Critical Security Studies: Concepts and Cases. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. p. 36.
13. Tarry Sarah. Defining Security: Normative Assumptions and Methodological Shortcomings [online]. Defens Associations Institute, 1998. <http://www.cda-cdai.ca> (citată 22.09.2008).

14. Ayoob Mohammed. Defining Security: A Subaltern Realist Perspective. În: *Critical Security Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. p. 128-130.
15. Haftendorn Helga, Wallander Celeste, Keohane Robert O. *Imperfect Unions: Security Institutions Over Time and Space*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 22.
16. Beck Ulrich. *Risk Society, Towards a New Modernity*, Sage. London: 1992. p. 183.
17. Ayoob Mohammed. Security in the Age of Globalization: Separating Appearance from Reality. În: *Globalization, Security, And The Nation-State: Paradigms In Transition*. 2005, p. 9.
18. Waever Ole. European Security Identities. În: *Journal of Common Market Studies*. 1996, vol. XXXIV, nr. 1, p. 67.
19. Albert Mathias. Security as a boundary function: changing identities and securitisation in world politics. În: *The International Journal of Peace Studies*. 1998, vol. III, nr. 1.
20. Krause Keith. *Critical Theory and Security Studies*. În: *YCISS Occasional Paper*. 1996, nr. 33, p. 12.
21. Miroiu Andrei, Ungureanu Raru-Sebastian. *Manual de Relații Internaționale*. Iași: Ed. Polirom, 2006. p. 181.
22. Rosenau James N. Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs. În: *Conference on Complexity, Global Politics, and National Security*, RAND Corporation, 1996.
23. Moștofleu Constantin. Securitatea, puterea și armata la începutul secolului XXI [online]. București, 2005. <http://www.cssas.unap.ro> (citată 22.03.2008.), p. 19-21.
24. Pîntea Iurie. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei. În: *Apărarea și securitatea națională a Moldovei*. Chișinău, 2001. Studiu elaborat de IPP în cadrul proiectului internațional. Evaluarea strategică a securității și apărării naționale a Republicii Moldova.
25. Burian Alexandru. *Geopolitica lumii contemporane*. Chișinău: Ed. Tipografia Centrală, 2003. p. 196-197.
26. Legea Republicii Moldova privind securitatea statului. Nr.618 din 31.10.1995. Monitorul oficial al Republicii Moldova nr.010 din 13.02.1997.
27. Цыганков П. *Международные отношения. Учебное пособие*. Москва: 1996. p. 17-33.
28. Gorencoi Radu. Cooperarea Republicii Moldova cu statele vecine și cu actorii strategici internaționali. Moldova pe calea democrației și stabilității. Chișinău: Ed. Cartier, 2005. p. 217-241.
29. Grosu Vitalie. Considerații privind proiectul Concepției securității naționale a Republicii Moldova [online]. Chișinău, 2008. <http://www.ong.md> (citată 28.06.2008).
30. Gorincioi Radu. Comentarii privind Concepția securității naționale a Republicii Moldova [online]. Chișinău, 2008. <http://www.nato.md> (citată 28.06.2008).
31. Popov Andrei. Concepția securității naționale urmărește scopul de a demonstra că Moscova poate avea încredere în Moldova [online]. Chișinău, 2008. <http://www.interlic.md> (citată 28.06.2008).

GÉOPOLITIQUE DES DROGUES. QUELLE CARTOGRAPHIE?

Christian DAUDEL

At the beginning of the XXIst century, we are witnessing profound changes. Scholars are confronting enormous problems regarding the terrestrial dynamic processes, in what way shall they change the analysis methods of the environment. The drug problem makes part of the most severe preoccupations of the humanity. In this regard the elaboration of a world drug chart is appropriate. These aspects indicate the necessity of a scientific investigation of the drug problem. These are the aspects that represent the priority of the given study. These work impresses by the multitude of studied aspects: drugs topic- paradoxes and dualities, legal and illegal aspects, tradition and up-to-dateness, tolerance and repression, drugs dynamic- logic and distinctiveness, space and territory, time, distance and access, cartographic intelligencies- strategies and systems, perspective approach etc.- all these being present in a captivating manner.

«Se figure-t-on un État dont tous les citoyens s'enivreraient de haschisch? Quels citoyens! quels guerriers! quels législateurs!»

Charles Baudelaire. Les paradis artificiels.

En ce début du XXIe siècle, la planète enregistre des modifications profondes voire des ruptures notables. Système-monde, société-monde, village planétaire, cybermonde! Quel que soit la formule, la métaphore ou le syllogisme, et au-delà de toute interprétation des terminologies en cours, les chercheurs et les enseignants se heurtent au problème crucial de savoir ce que les nouvelles dynamiques terrestres supposent de changement de méthodes d'observation, d'analyse et de restitution des réalités mondiales. De toute évidence et sans doute davantage qu'on ne le pense d'ordinaire, la cartographie est particulièrement concernée par tant de contingences mouvantes. La problématique actuelle des drogues¹ devient ainsi un cas d'école, à différentes échelles.

L'édition d'un Atlas mondial des drogues² -le premier du genre- est une opportunité à saisir pour des interrogations d'avenir.

Comment représenter graphiquement les données de la drogue sur tous les continents? Quelles cartes dresser pour accéder à une compréhension satisfaisante de la géopolitique induite³? Que de nouveautés à maîtriser! Cartographie des lieux et des territoires, cartographie des acteurs et des enjeux, cartographie des flux et des réseaux. «Réseaux» justement, dont Michel Serres nous prévient qu'ils «nous enchantent mais comme des drogues». Clin d'œil ou jeu de mots inaugural! Matière à penser, pour des thèmes sérieux et des actualités dramatiques, que «ce nouveau monde, simplement décollé, virtuellement global, demande

Christian DAUDEL – enseigne à l'Université Jean-Monnet de Saint-Etienne. France Géopoliticien

un même enthousiasme, sage et mesuré, le même optimisme positif et le même sens de la beauté, sans laquelle aucun apprentissage n'a d'efficacité⁴». **Immense défi pour le géographe** qui s'applique à faire comprendre la Terre et les Hommes qui s'y déplacent.

Pour une prise de conscience !

Bien que les géographes ne l'aient pas souvent reconnu à sa juste valeur, le «monde des drogues» relève désormais du champ obligé de leur investigation scientifique. Les drogues comme objet géographique et géopolitique majeur⁵ cela est une première évidence. La seconde évidence réside dans la nécessité d'entériner «géographie des drogues» et/ou «géopolitique des drogues» comme expressions fondatrices, propres à un domaine d'étude de phénomènes économiques et sociétaux nouveaux par leur ampleur. Mille exemples⁶ l'attestent, pour de nombreux pays dans le monde (cultures de la coca, du pavot, du cannabis, trafics internationaux, organisations mafieuses, toxicomanie, délinquance urbaine, blanchiment de «l'argent sale», investissements immobiliers, complicités politiques, conflits divers). Ainsi les drogues, dans leurs aspects multiples et complexes, interviennent-elles dans la dynamique de bien des territoires, de manière prégnante et originale.

Dans le registre de sa cartographie, la problématique des drogues affiche bien des particularités et des spécificités, liées:

- aux caractéristiques des produits eux-mêmes et à leur élaboration,
- aux modes d'approvisionnement, de circulation et de redistribution,
- à l'illégalité et à la criminalité des pratiques mafieuses,
- aux enjeux financiers considérables des différents trafics,

- aux implications des états-majors économiques, politiques et militaires,
- aux effets induits dans l'économie aux niveaux mondial et régional,
- aux désordres profonds infligés à la population et à la société.

Dès lors peut-on se satisfaire des modes de cartographie habituels pour représenter les phénomènes en question, ou bien faut-il envisager d'autres modalités graphiques? Comment doit-on cartographier les zones productrices de drogue, les réseaux et les filières, les lieux de transit et les plaques tournantes du trafic, les aires d'influence des mafias italiennes, des cartels latino-américains, des triades chinoises et des yakuzas japonais, les grands centres de consommation, les narco-États? La modélisation et la chorématique utilisées par les géographes constituent-elles des réponses suffisantes? Ne doit-on pas s'appliquer à approfondir la réalité si complexe et tellement particulière des drogues? Cela implique de fait des innovations dans les modalités graphiques et cartographiques.

Thématiques des drogues: paradoxes et dualités

Les drogues d'origine naturelle ne sont pas des produits comme les autres, tels les céréales ou les minerais, pour le moins. Leur commerce ne procède pas d'une économie ordinaire comme les flux d'hydrocarbures, non plus. Les céréales, les minerais et les hydrocarbures relèvent de logiques commerciales dont la cartographie est depuis longtemps maîtrisée. En revanche, l'objet drogue et les phénomènes qui lui sont associés à l'échelle mondiale, et dont la cartographie pose des problèmes non résolus, s'inscrivent dans des logiques souvent très paradoxales et duales. L'analyse de ces dernières constitue un préalable à notre inves-

tigation. Quelques six paradoxes et dualités peuvent ainsi être identifiés dans le champ de notre étude.

De la vie et de la mort

Paradoxe initial, essentiel et tragique: les drogues comme poisons ou comme médicaments? Comment cartographier des substances très différentes les unes des autres qui, à l'amont de la chaîne, assurent la survie de populations rurales pauvres, dans le Chapare bolivien (coca), en Gambie (cannabis), dans le Dir pakistanais (pavot), et ailleurs? Comment cartographier des produits qui, à l'aval de cette même chaîne, entraînent si souvent la mort, dans tous les pays du monde, aussi bien au nord qu'au sud, près des lieux de production ou à des milliers de kilomètres? Faut-il se satisfaire de représenter quantitativement, de manière statique, les cultures en cause, les paysans concernés et les victimes des «paradis artificiels»? Faut-il se limiter à montrer de manière conventionnelle, l'extension des champs et les structures agraires, les pratiques agricoles et les modalités de ta récolte, la répartition des drogués et les caractéristiques des hypnotiques et psychotropes absorbés? Problématique d'autant plus délicate à traiter que le trafic des drogues est devenu un paramètre à part entière de l'économie mondiale, avec des niveaux de responsabilités croisés n'impliquant pas seulement les trafiquants. D'où la nécessité de recourir, à tout moment, à des références éthiques, avec une question assassine à la clé: Qui est responsable de quoi, dans la géopolitique émergente des drogues, aujourd'hui?

De la valeur des drogues

Le second paradoxe notoire des drogues est relatif à leur valeur: d'une valeur nulle à

une valeur extrême. D'un bout à l'autre de la chaîne, le prix de la drogue est multiplié par deux mille, de la feuille de coca⁷ chez le producteur, à la cocaïne à la disposition du toxicomane, et par sept cent, du pavot à l'héroïne. Comment cartographier de tels rapports à l'origine de revenus si colossaux⁸, pour les trafiquants, alors même que toute quantité de drogues saisie par les douanes, est traitée comme produit sans valeur, dans des incinérateurs? Comment maîtriser l'éventail de telles valeurs extrêmes où la loi de l'offre et de la demande s'inscrit et s'exaspère dans des logiques de prix exponentielles? Si un gramme de cocaïne pure coûte cents euros au détail, il vaudrait seulement cinq euros si le commerce en était légalisé. L'écart serait encore plus important pour les drogues de synthèse. Comment alors traquer une telle escalade des profits liés au commerce des narcotiques et prendre en compte des différences notables de prix d'un pays à l'autre, en-deçà et au-delà de telle ou telle frontière, et selon que les drogues sont vendues en gros ou au détail? Au-delà de l'habituel et banal graphique circulaire⁹, dit «camembert» dont on ne saurait se satisfaire, la répartition des bénéfices peut-elle être exprimée cartographiquement, en associant de manière davantage explicite des pourcentages, des destinataires, des usages et des lieux?

Lieux et non-lieux

Majoritairement illicites, les cultures de la coca, du pavot et du cannabis ne relèvent pas, de ce fait, de localisations ordinaires. Même si l'on est à l'occasion, informés de leurs emplacements, ici dans la vallée péruvienne de l'Huattaga (coca), là dans le Rif marocain (cannabis), les lieux de production ne sont jamais certains et souvent mouvants au gré des succès, des ambiguïtés ou

des revers de la lutte contre les narco-trafi-quants. Au Liban, l'éradication des cultures de pavot et de cannabis dans la plaine de la Bekaa a favorisé le déplacement de celles-ci dans la montagne. Ailleurs, le relevé des parcelles de cannabis effectué par tel ministre de l'agriculture est considéré comme secret d'État. En Bolivie, les services secrets américains (CIA) disposent, grâce à la télé-détection, de la cartographie des parcelles de plantes à l'origine des drogues, alors que les syndicats de producteurs eux-mêmes en ignorent toutes les extensions et les dé-limitations précises. Ainsi les lieux de pro-duction sont-ils en partie ignorés, en partie supposés, en partie estimés, selon des éva-luations fluctuantes. Faut-il aussi considé-rer, aux Pays-Bas notamment, la culture en appartement à laquelle s'adonnent 50 000 Néerlandais pour leur consommation per-sonnelle de cannabis?

Mais les balcons sont végétalisés dans bien d'autres endroits. Le chanvre indien, plante universelle, est, en définitive, produit en plein champ, dans plus d'une centaine de pays dans le monde, les États-Unis d'Améri-que disputant au Mexique la place de premier producteur mondial. À l'instar du Cotton-Belt, du «Corn-Belt» et autre «Wheat-Belt», la réalité plausible d'un «Drug-belt» jamais localisée (peut-elle l'être?) demeure un non-espace, un espace éthéré, sans cartogra-phonie connue, du moins par le grand public. Dualité du lieu et du non-lieu: alors que le moindre champ de pavot, dans sa pleine extension territoriale fait l'objet de la gran-de vigilance des narco-trafi-quants pour le protéger de toute curiosité, son existence demeure le plus souvent insaisissable sur les cartes, comme si sa logique spatiale rele-vait d'un monde de la dissimulation, du non-visible, les notions de localisation et de repérage ayant perdu leur pertinence. N'en

va-t-il pas de même des lieux et non-lieux des circulations et des acheminements, des distributions et des consommations des drogues? Celles-ci seraient-elles partout et nulle part? Stockages flottants de la cocaïne sur l'océan Atlantique, en attente d'être intro-duite en Europe. Flux sur le territoire russe lequel est devenu tel un océan¹⁰, un espace lisse, sans obstacle, propice à tous les trafics. Toxicomanes, éparpillés dans toutes les vil-les et tous les villages, toutes catégories so-cioprofessionnelles confondues. Les géogra-phen même n'y perdraient-ils pas le nord?

Légalité et illégalité

Le paradoxe de la légalité ou de l'illé-galité des drogues est fondamentalement déterminé par la loi différente d'un pays à l'autre. Problème d'intention, il est possible de créer un vecteur de la légalité ou bien un vecteur de l'illégalité. Alors que ta France affiche la législation la plus répressive en Europe, elle vend de l'héroïne, à usage mé-dical, à la Suisse notamment Paradoxe du fournisseur: légal s'il est pharmacien, illé-gal s'il est mafieux. Problématique de l'in-tention sur laquelle tout repose. La coca est transformée légalement et commercialisée de même, en Allemagne, en Angleterre, en Belgique; dans ces mêmes pays elle est concomitamment illégale. Si l'on décortique les vecteurs des drogues, on peut constater que ces dernières sont parfois légales sur un territoire et qu'elles deviennent illégales dès qu'elles franchissent les frontières. Lé-galisation ou tolérance évoluent au gré des intérêts commerciaux, des idéologies et de l'histoire des pays.

En France, le cannabis est illégal mais six millions de Français en ont déjà consommé. Cependant un second paradoxe s'emboîte dans celui de la légalité et de l'illégalité: le

paradoxe des perceptions communes et des impacts dans la société. Le haschisch, le plus toléré est le plus criminogène; l'héroïne, la plus redoutée, est la plus mortifère; la cocaïne, la plus idéalisée, est la plus pourvoyeuse d'argent illicite, à l'origine des dérégulations majeures de l'économie mondiale. Paradoxalement, pour casser la logique du blanchiment de l'argent sale, il faudrait légaliser la cocaïne. Quelle cartographie pourrait faire apparaître cette dynamique des narcotiques où tout se joue sur des différentiels de législation d'un territoire à l'autre, sur des coordinations policières et douanières vulnérables et sur des mobilités browniennes de petits «dealers» insaisissables?

Tradition et modernité

Dualité complexe des drogues que celle de la tradition et de la modernité. Les drogues ont existé à toute époque et dans toute civilisation. Les humains ont toujours recherché les mêmes sensations avec l'usage de ces «plantes magiques», et pourtant le monde a bien changé. La convivialité s'estompe derrière la toxicomanie. Pour autant, quels rapports entretiennent aujourd'hui la tradition et la modernité, dans l'économie contemporaine des psychotropes. L'étude du monde des drogues révèle des imbrications sophistiquées entre des aspects de coutumes prégnantes et d'autres de grandes innovations scientifiques et technologiques. En matière de trafic notamment, l'acheminement des drogues en Asie centrale retrouve le tracé des anciennes routes de la soie et de l'opium. À 1 200 m d'altitude, Kashgar renoue avec sa vocation de plaque tournante stratégique. Aussi au Pakistan, l'importance géopolitique de la côte de Makran, enjeu millénaire, se perpétue. En même temps, les trafiquants savent uti-

liser des catamarans dont les flotteurs sont bourrés de cocaïne pour traverser l'océan atlantique, des avionnettes pour rejoindre les pays d'Amérique centrale à partir de l'Amazonie péruvienne, des vedettes rapides (voire des sous-marins), pour atteindre Porto-Rico ou la Jamaïque au départ des ports colombiens.

Au titre des mobilités et des contacts du passé, les diasporas et les anciennes relations coloniales favorisent le développement de bien des filières. Au titre des mobilités et des technologies du présent, les narco-touristes et Internet participent à leur manière à la circulation des produits. Au gré de la mondialisation établie, où l'argent circule à la vitesse de la lumière, d'un bout à l'autre de la planète, la problématique des drogues met en regard des contrées d'économies rurales les plus traditionnelles et des contrées d'économies urbaines les plus modernes. Cependant il ne suffit pas de prendre en compte les critères de temps et d'espace. La drogue aujourd'hui fait toujours l'objet de perceptions récurrentes. Dans nos civilisations technologiques très complexes, c'est le dernier produit sur lequel se crispe une vision simpliste, peu nuancée et donc peu opératoire.

Répression et tolérance

Ici le paradoxe s'installe entre la loi qui interdit souvent et l'habitude qui permet. Or entre la production et la consommation des drogues, se développe le trafic. Si les Pays-Bas tolèrent les consommateurs de cannabis, comment dans ces conditions peuvent-ils accepter de dénoncer les producteurs marocains? Durant la guerre du Vietnam, les généraux vietnamiens, alliés des Américains, vendaient eux-mêmes l'héroïne aux GI's. Dans le domaine policier, des saisies record de drogues amènent

à penser que la répression contre les narcotrafiquants se renforce, notamment en ce qui concerne l'acheminement de la cocaïne. C'est sans compter avec le fait que le chlorhydrate est périssable, au terme de deux années après sa fabrication. Dès lors il doit être écoulé même au prix d'un gaspillage et des saisies conjoncturellement plus nombreuses, par suite de la multiplication des vagues d'approvisionnement.

Certes une certaine tolérance face à la réalité complexe des drogues peut évoluer en une plausible complicité, plus ou moins objective. L'industrie chimique allemande fournit 80 % de l'anhydride acétique utilisé dans les laboratoires d'héroïne d'Asie du Sud-Est. Alors que nos sociétés poussent les interdits sur les drogues, sans faire d'ailleurs de différences entre celles énergétiques et celles hypnotiques, les publicités sur les parfums notamment, à un niveau très subliminal, sont des actes et comportements paradoxaux au terme desquels les narcotiques sont promus comme produits désirés. Séduction sur les prix de la «dope», lorsque les policiers donnent information du montant de leurs saisies. Séduction des chanteurs rocks qui consomment de manière ostentatoire. Alors que dans le passé, au cœur des Andes, la coca a parfois joué le rôle de monnaie, en 1985, à Wall Street, la drogue a servi de transactions boursières où un kilo de cocaïne était déposée dans une banque, au même titre qu'une garantie or. Comment cartographier de telles données, si inhabituelles alors qu'elles sont au centre de la géopolitique des drogues et de sa compréhension? Pourrait-on prétendre qu'il n'y a pas ici, matière à cartographie? Une réflexion plus approfondie doit cependant convaincre de l'intérêt majeur d'un recours à la carte, en ce domaine.

Dynamiques des drogues : logiques et spécificités

Au-delà des paradoxes et des dualités des drogues tels qu'ils ont été évoqués et qui ne sont peut-être, en fait, que des complexités successives, la géographie, l'économie et la géopolitique des narcotiques requièrent, exploitent et induisent des environnements, des rythmes et des modalités spécifiques. C'est un vrai défi épistémologique et méthodologique pour le géographe et le cartographe que de le comprendre. Ici les concepts spatio-temporels affichent des logiques particulières. Les dynamiques territoriales se distinguent de même. Majoritairement, six logiques sont à prendre en compte: celles des espaces et des territoires, du temps et de la durée, de la distance et de l'accès, des flux et des réseaux, des fronts et des interfaces, des déséquilibres et des entropies.

Espaces et territoires

Les lieux de la drogue, tant pour la production que pour le trafic et la consommation, se caractérisent par leur insularité; insularité des champs de pavot, de coca et de cannabis (parcelles isolées ou groupées en archipel); insularité des stockages (sur des bateaux, dans des entrepôts, en appartements); insularité des toxicomanes isolés ou groupés (dans leur milieu socio-professionnel, dans leur convivialité, dans leur ghetto au quotidien). Cette insularité dominante de la géographie des drogués, des trafiquants et des consommateurs se double d'une forte mobilité: «îles flottantes» plus ou moins stables, plus ou moins mouvantes, plus ou moins fluctuantes. Certes des constantes et des repères spatiaux (triangle d'or, croissant d'or) existent, mais ils ne suffisent pas à maîtriser la problématique des drogues dans son ensemble. Insularité et mobilité induisent des percep-

tions cartographiques contradictoires: soit la localisation stricte des emplacements afférents aux narcotiques amène à penser que le phénomène, à l'échelle du monde, est limité; soit la multiplication des lieux dans leur exhaustivité, suggère la crainte d'une prolifération du phénomène, selon laquelle la drogue est partout sur «la planète des drogues¹¹». Syndrome terrifiant dont la cartographie s'avérerait impossible par les modes de représentations ordinaires, sauf à aboutir à une transcription graphique caricaturale et fantaisiste.

Cependant, cette dynamique particulière des espaces et des territoires des drogues, du blanchiment de l'argent sale, des mafias relève désormais d'une expression consacrée, sans doute encore très approximative, -les zones grises- dont la qualité opératoire n'est pas assurée. Comment maîtriser cartographiquement la gestion d'échelles extrêmes, du local au mondial: des territoires des paysans de la vallée de la Ferghana, de ceux des dealers dans les rues de Barcelone, New York, Rio, Johannesburg ou Karachi; des espaces destinataires de la cocaïne et de l'héroïne, en Europe ou en Amérique du nord; des aires d'influence des organisations criminelles de Medellin, Naples, Moscou ou Hong Kong; des localisations stratégiques des paradis fiscaux et des banques impliquées dans le narco-trafic?

Temps et durée

L'économie de la drogue affiche une logique temporelle remarquable. Excepté le cas particulier déjà évoqué du chlorhydrate de cocaïne, les drogues de toutes sortes ne sont pas des produits périssables. De ce fait leur distribution ne se pose pas en terme de temps. Ainsi les stocks sont-ils inscrits dans des durées indéterminées. Les narco-trafiquants, tels des armateurs et des cara-

vaniers, se servent du temps et de l'espace pour transformer la drogue en un produit désiré, jouant sur les contradictions de la société et des législations. L'appréciation de cette vision marchande est essentielle pour comprendre les stratégies de stockage brefs ou longs, pour interpréter les rythmes d'acheminement et de distribution directs ou détournés, pour assimiler les perceptions du temps et de sa durée courts ou longs, chez les trafiquants eux-mêmes.

Mais si le problème du temps ne se pose pas pour la commercialisation des drogues, en revanche les transactions financières auxquelles elles donnent lieu, requièrent une rapidité absolue. Le blanchiment d'argent notamment relève de la nanoseconde, d'un compte bancaire à un autre, à l'autre bout du monde, ou par le biais de sociétés-écran dont la durée d'existence est de quelques heures seulement. Comment alors prendre en considération, dans la cartographie, de tels écarts relatifs au temps: d'une logique atemporelle, à une logique du temps à la vitesse de la lumière? Temps instantané et non-temps: les deux termes remarquables de l'équation des drogues. Quelle cartographie pourrait les révéler?

Distance et accès

Les drogues s'accommoderaient à l'évidence de distances courtes, de trajets directs, de vecteurs modernes de transport (lignes aériennes, camions TIR, cargos) ou d'infrastructures importantes (ports, aéroports internationaux) mais elles n'y sont aucunement contraintes dans leur circulation, leur acheminement et leur distribution. Ici la distance n'a pas d'importance et l'accès est potentiellement partout. Les drogues supportent de faire plusieurs fois le tour du monde si nécessaire et d'être livrées n'importe où: sur une plage ou au

large en mer, dans une gare ou parla poste, par container ou dans une valise. La cocaïne de Colombie a pu être dirigée sur une base de l'OTAN, à Naples, pour être rapatriée ensuite aux États-Unis, sur un navire de guerre US, avec la complicité de marins américains. L'héroïne asiatique de même, transite par l'Afrique sub-saharienne pour rejoindre l'Europe et l'Amérique. Cocaïne et héroïne sont à l'occasion dirigées vers la Russie, l'Ukraine et la Biélorussie, pour aboutir aux Pays-Bas et en Allemagne après un détour éventuel par le Japon.

La drogue tel un fluide s'écoule dans le sens des opportunités de transport, des contradictions des législations, des aléas du trafic, des circonstances géopolitiques, sans logique géographique *a priori*, sans localisations fixes ni dispositifs pérennes. Cette dévaluation de la distance et cette prolifération exponentielle des accès disqualifient tous les repères ordinaires des territoires et de leur cartographie. Sans logique apparente sur ses parcours, sur ses étapes, sur ses relais et sur ses passeurs, le commerce de la drogue met en place un espace labyrinthique, «un lieu opaque où le tracé des chemins peut n'obéir à aucune loi, selon le règne du hasard, de l'improbable, signant ainsi la défaite de la raison pure¹²». Dans un tel dispositif d'anastomoses innombrables, à l'instar du «jardin aux sentiers qui bifurquent» du philosophe-architecte chinois Ts'ui Peu, ou «d'un labyrinthe baroque dont les séries infinies convergent ou divergent et qui forme une trame de temps embrassant toutes les possibilités¹³», le territoire perd ses logiques cartésiennes (la mesure métrique du près et du loin) et cardinales (le nord, l'est, l'ouest et le sud), pour s'inscrire dans une logique totalement aléatoire.

Flux et réseaux

Dans le registre des drogues, le problème majeur demeure celui de savoir quelle est l'ampleur des flux et la réalité des réseaux¹⁴. À n'y prendre garde, une carte exhaustive des flux des diverses drogues dans le monde, selon l'hypothèse bien improbable qu'elle pourrait être dressée, ferait apparaître un tel enchevêtrement de flèches en tous sens qu'elle serait à coup sûr, à la fois illisible et terrifiante. Il y faudrait sans doute un tri, un ordre, une simplification afin d'exprimer des tendances de circulation plutôt que des circulations réelles. Dans cette optique, le fond de carte devrait être lui aussi schématisé, modélisé, typologisé selon les mêmes procédures sinon la contradiction risquerait de se révéler trop insurmontable entre des vecteurs tendanciels des drogues et un territoire représenté quant à lui selon des modalités inutilement détaillées. Aussi faut-il adapter les fonds de carte aux informations thématiques portées dessus. Dans certains cas, la délimitation précise des territoires est superflue voire néfaste. Le tracé cartographique doit alors laisser place à un dispositif graphique qui n'est pas sans rappeler un schéma systémique.

Réseaux et filières se multiplient et s'articulent les uns les autres, selon des combinaisons **complexes et infinies**. La restitution cartographique en devient toujours plus difficile et imparfaite. Les trafiquants marocains s'associent avec le cartel de Cali et les mafias italiennes. Sur la route des Balkans, les filières albanaises coopèrent davantage, à l'amont, à partir de la Roumanie et de la Bulgarie, avec les mafias russe, ukrainienne et géorgienne, à l'aval, en direction de l'Allemagne, de la Suisse et de la Hongrie, avec les mafias polonaise et croate. Filières et réseaux mafieux engendrent ainsi des dynamiques insoupçonnées

au cœur des territoires insaisissables des drogues. L'organisation criminelle devient planétaire. Le réseau des réseaux mafieux, tel un Internet du crime, est aujourd'hui une réalité tragique, développé de manière perverse et redoutable, au sein de la logique de la mondialisation idolâtrée si souvent sans discernement. Quelles données prendre en compte, selon quels critères et par le biais de quelles architectures, pour donner apparence graphique à une telle hydre, à l'origine d'un véritable processus de cancérisation de l'économie mondiale et de la société?

Fronts et interfaces

Bien que la problématique des fronts, des frontières et autres interfaces soit devenue familière aux géographes et aux cartographes, celle-ci se révèle infiniment plus complexe à cerner quant elle est appliquée au domaine des drogues. Fronts, frontières et interfaces sont dans ce cas affectés d'une logique virtuelle. Pour les trafiquants, l'informel domine. La frontière est toujours négociable, en fonction des intérêts et des avantages qu'elle représente à la franchir. La conception de «l'Espace Schengen» -espace unique plein de contradictions-, est mise en porte à faux par tout passeur qui gère les territoires européens selon les caractéristiques propres à ceux-ci: dans tel pays, le stockage prévaudra; pour tel autre, ce sera le transit; pour tel autre encore, ce sera plutôt la redistribution. La frontière ne fonctionne pas comme une ligne, mais comme une succession de points, -lieux de passage appréciés comme tels selon les possibilités variables de franchissement. Dès lors plusieurs combinaisons existent dont il faudrait évaluer les spécificités pour mieux les cartographier. Ici, la drogue sera acheminée par un sentier muletier à travers

la montagne, là elle échappera à la vigilance des douaniers, à la faveur d'innombrables et d'inimaginables subterfuges, sans parler des fréquentes facilités liées à telles complexités et corruptions.

De fait, les drogues ne s'inscrivent jamais dans une logique de la ligne (frontières nationales, limites administratives diverses), mais selon une logique de l'interstice (points faibles, échappatoires, maillons manquants dans tous les dispositifs de délimitation et de préservation des territoires). L'explication est simple: les narco-trafiquants ne souhaitent nullement s'exposer à une dynamique frontale avec quelque institution officielle que ce soit et préfèrent les dynamiques de l'insinuation, de l'infiltration et de la dissimulation. Il en résulte des gestions très ponctuelles de l'espace géographique. Bien sûr, il est toujours possible sur une carte de faire apparaître ce qui, d'un avis commun, pourrait matérialiser une frontière ou une limite d'influence de tels ou tels réseaux mafieux (entre les cartels de Cali et de Medellin en Amérique du Sud, entre Cosa nostra, la Camorra, la 'Ndrangheta et la Sacra corona unida en Italie), un front de développement du commerce des drogues (l'introduction et l'extension de la consommation du «crack» aux États-Unis, dans les années 80), une interface (les réseaux nigériens et leurs fournisseurs colombiens ou pakistanais). Mais la seule cartographie de telles données concrètes ne suffit pas à exprimer la sophistication de l'usage des espaces par les trafiquants. Il y faut sans doute, là aussi, de nouvelles pratiques graphiques.

Déséquilibres et entropies

Précédemment, à maintes occasions, on a prouvé que la notion de lieu n'avait pas grande pertinence dans l'économie des drogues.

Ce constat est à reprendre en insistant sur le fait que c'est la situation de non-droit qui détermine l'orientation des trafics mafieux. Tout déséquilibre ou toute destruction du pouvoir d'État est propice aux narco-trafi-quants. Dans la problématique des drogues, c'est le non-pouvoir qui importe plutôt que le statut du pouvoir. Les territoires doivent fonctionner comme des «marasmes géopolitiques», dans leur totalité ou partiellement. Les meilleures illustrations en sont le Liban (pendant près de deux décennies), la Colombie, la Turquie, l'Afghanistan, la Birmanie et bien d'autres pays et régions dans le monde. Cela suppose des processus d'altération et de détérioration de l'administration, de l'économie, de la société civile, des dérèglements divers pouvant déboucher sur des situations de conflits, de guerres civiles, de guérillas, de tensions ethniques, de chômage endémique, de délinquance urbaine. Ainsi se dégage la perspective d'une typologie de pays de non-droit ou sans droit, lesquels fonctionnent d'ailleurs comme des espaces «offshore», jouant d'une certaine manière un rôle de lubrifiant dans le système mondial lequel en tolère les effets pervers voire les favorisent.

En effet, le système économique et politique mondial intègre désormais les dynamiques mafieuses dans tous leurs aspects. De ce point de vue, la réalité des pratiques de la Banque mondiale, du FMI, des stratégies de puissances des États, du commerce mondial même, révèle combien l'implication directe ou indirecte de tous les grands acteurs mondiaux est forte dans le monde mafieux. Une certaine vision de l'équilibre financier sur la planète est-elle compatible avec une lutte déterminée contre la drogue et ses profits? Le Fonds monétaire international s'accommode du bon remboursement de leurs dettes par le Pérou et le Ma-

roc, considérés comme des narco-États. Par ailleurs, avec quel argent, le Pakistan ou la Thaïlande achètent-ils leurs armes? Quand la banque mondiale impose une gestion saine des économies, cela maintient des bas salaires en Russie, en Georgie, au Zaïre; il se développe alors toute une économie informelle, avec la complicité des États. Le système-monde participe aux déséquilibres et aux entropies majeurs dans l'espace planétaire. C'est cette réalité là qu'il faut cartographier, alors que nous étions habitués jusqu'à présent à représenter une certaine légalité du commerce mondial, une idée positive du développement des pays, une éthique parfois bien naïve des situations de richesse et de puissance des hommes, des sociétés et des gouvernements. «Il nous faut donc oublier rectitude et transparence: le monde réel n'est pas ainsi fait¹⁵».

Intelligences cartographiques: stratégies et systèmes

Au terme des réflexions sur la thématique et la dynamique des drogues, l'esquisse d'une cartographie novatrice de la géopolitique en ce domaine se précise et s'organise autour de trois problématiques fondatrices (celles du chaos, du labyrinthe et de la boucle) et trois aspects méthodologiques essentiels (la mise en perspective des connaissances, l'actualisation des données et la gestion des preuves).

Restituer le chaos

Le thème du chaos est aujourd'hui prégnant dans tous (es textes de géopolitique et de géostratégie¹⁶. Dans la cartographie des drogues, il se révèle de même fondamental. Les cartes doivent désormais traduire l'ensemble des forces déstabilisatrices à l'œuvre dans les territoires, selon des échelles et des intensités diverses. Cela suppose d'identi-

fier et de classer rigoureusement les dynamiques spatiales pour les pays et les régions concernés par les trafics mafieux. Quelle est la nature du chaos ici ou là? La localisation des zones déstabilisées est insuffisante. Il y faut adjoindre, d'une manière ou d'une autre, sous formes cartographique, graphique ou statistique, les caractères propres de tel ou tel désordre ou fragilisation territoriale. Dans le monde, toute zone ou toute population affectée par quelque désordre ou agitation que ce soit, est potentiellement propice au développement de la production, du trafic et de la consommation des drogues.

Représenter le labyrinthe

Corollaire du chaos, la dynamique du labyrinthe est au cœur de l'économie des drogues. «One drug one country»: cette affirmation est depuis longtemps caduque. Il est faux d'identifier des filières linéaires. Il ne suffit plus de représenter des flèches pour être quitte d'une transcription cartographique correcte de la circulation des drogues. Les grandes tendances du trafic sont connues et de telles cartes de flux n'apportent plus guère d'informations. La sophistication des transports des drogues doit être plus finement prise en compte, non point pour s'enfermer dans d'innombrables monographies mais pour mieux conceptualiser, théoriser et modéliser les «pulsions» des narcotiques, dans l'ensemble de leurs spectres géographique, géopolitique et géoéconomique. L'économie des drogues, tout comme l'économie mondiale qui la contient, devient labyrinthique. Pour représenter une telle réalité, on n'utilisera plus seulement des cartes et des graphiques, «mais des paysages de données où l'on se promènera virtuellement à travers des labyrinthes¹⁷».

Ainsi, la carte des géographes et des géopoliticiens se décline-t-elle non seulement à différentes échelles, mais aussi selon de multiples plans, des éclairages complémentaires, des apparences contradictoires, des carrefours, des croisements, des nœuds et aussi bien des pièges, car «il n'est rien qui ne résulte de passages et d'obstacles¹⁸».

Boucler la boucle

La conception habituelle des cartes favorise la représentation d'états statistiques, d'évolutions, de transferts, de typologies, plus rarement de processus. Or c'est justement ce qui caractérise le monde des narcotiques: processus de production et de transformation des drogues, processus d'acheminement et de répartition, processus de blanchiment de l'argent et d'investissements mafieux. Le tout est un ensemble qui ne peut être traité de manière partielle et segmentée mais en continuité selon une logique de système très élaboré et de maillage dynamique, où le pouvoir et le profit sont deux moteurs puissants et incontournables. Si l'on prétend démontrer les mécanismes criminels, il est impératif d'en bien cartographier l'économie générale, et de représenter le cycle des drogues telle une boucle ou une spirale. Car le trafic mafieux s'auto-entretient, assure sa pérennité selon un fort principe d'autonomie des tâches souvent. Cela procède d'une construction modulaire. D'où la nécessité de procéder à la cartographie d'étude de cas exemplaires, bouclant ainsi la boucle d'une réalité mafieuse dans sa globalité et sa cohérence.

Mettre en perspective

La représentation du monde des drogues dans tous ses aspects s'accommode mal de cartes figées dans l'expression de problématiques statiques. La multitude des

critères, relatifs aux différents trafics et à l'enchevêtrement des stratégies mafieuses obligent à mettre en perspective des informations diverses souvent très hétérogènes. Au fur et à mesure que le trafic s'étend, que la consommation augmente et que le blanchiment de l'argent sale se développe, la nécessité s'impose de donner des repères dans le temps et dans l'espace notamment, pour permettre de mieux apprécier la dynamique des drogues et des mafias dans leur ensemble. Cela suppose de prendre en compte les progressions des drogues, leurs diversifications, leurs complémentarités, ici ou là. Sans doute faut-il de même traiter de la récurrence des drogues dans certaines civilisations et sociétés. Au vue des concentrations urbaines dans le monde, au présent et dans l'avenir, la cartographie peut proposer des simulations pour des populations sensibles et des régions à risques, sur fond de probabilités d'évolutions géopolitiques, économiques et sociétales. Ce qui ne saurait en aucun cas signifier que la toxicomanie est un phénomène passager et pas davantage une fatalité.

Actualiser les données

Au-delà de grandes stabilités, la géopolitique des drogues enregistre bien des fluctuations, évolutions et mutations, sur des temps relativement courts. Il s'agit là d'un monde du mouvement, caractéristique que les narco-trafiquants cultivent pour des raisons stratégiques et tactiques évidentes. De ce fait, tes données des drogues sont en constant renouvellement. Les organisations mafieuses, capables d'adaptation rapide ont toujours un temps d'avance sur les organisations chargées de la répression. Pour mieux fonder sa crédibilité, sa validité et sa légitimité, la géopolitique des drogues doit prendre en compte dans sa cartographie cette nécessité d'actualiser en permanence

les données qu'elle traite, voire de les dater de façon explicite. Les informations récentes sont néanmoins plus précieuses pour les nouvelles tendances qu'elles révèlent dans la problématique des trafics que par le simple fait de leur actualisation.

Articuler les preuves

La difficulté majeure de la cartographie de la géopolitique des drogues est relative, sans doute, au statut même de la connaissance représentée. À ce jour, ce que l'on sait des drogues, des mafias et de l'ensemble des trafics illicites provient d'investigations policières, douanières, administratives, associatives ou journalistiques. Sans mettre en doute la qualité et l'objectivité des informations accessibles au grand public, l'objectif est de savoir sur quelle base scientifique et cognitive reposent les enquêtes, les constats, les présomptions. Actuellement, ce sont, pour une part, des accumulations de faits divers et d'exemples variés. Améliorer l'articulation des preuves s'impose. Comment y parvenir? Comment articuler l'orientation économique d'un narco-État, les compromissions gouvernementales, l'extension des cultures, les modalités du trafic et les finalités du blanchiment de l'argent sale? Autant d'articulations porteuses de sens! Comment les traduire cartographiquement ou graphiquement? La documentation disponible pêche par une double carence conceptuelle et théorique. Certes des corrélations fortes et des démonstrations solides peuvent être établies. Il n'en demeure pas moins que des hiérarchies, des classements, des typologies, des modélisations sont encore peu développés. La réflexion du géographe, la démarche du cartographe et un usage ciblé de l'informatique¹⁹ peuvent contribuer de manière significative à une consolidation épistémologique du savoir en question. C'est à cette condition seulement que la géopolitique des drogues

pourra scientifiquement se constituer et se traduire dans des cartes problématisées, cohérentes et opératoires.

Conclusion : vers une cyber-cartographie?

La réflexion sur la cartographie de la géopolitique des drogues s'engage depuis peu. Elle mérite bien d'autres investigations. Une première série de questionnements permet de prendre la mesure de la spécificité du thème. Il n'est plus possible de se limiter à des représentations cartographiques clas-

siques, ni sur le fond ni sur la forme. Sans pouvoir se dispenser d'un approfondissement épistémologique et conceptuel, le recours à l'informatique, avec tout ce que cela suppose de facilités de traitement des données, de manipulations des hypothèses, de juxtapositions des modèles, est prometteur. L'évocation d'une cyber-cartographie²⁰ va dans ce sens, non point pour sacrifier à une modernité ambiante mais pour continuer l'*aggiornamento* déjà engagé de la carte, de ses productions et de ses usages.

¹ *État des drogues, drogues des États*. Observatoire géopolitique des drogues, coll. Pluriel, Intervention, Paris, Hachette. 322 p.

² *Atlas mondial des drogues*. Observatoire géopolitique des drogues, Paris, PUF, septembre 1996. 80 cartes, 250 p.

³ Labrousse A. et Koutouzis M. *Géopolitique et géostratégies des drogues*. Paris, Economica, 1996. 110 p.

⁴ Serres M. *Atlas*. Paris, Julliard, 1994. 279 p.

⁵ Joxe A. Narco-stratégie : de l'Île de la Tortue à l'espace mondial, in Labrousse A. et Wallon A., (sous la direction de), *La planète des drogues : organisations criminelles, guerres et blanchiment*, Paris, Seuil, 1993.

⁶ Cf. *La dépêche Internationale des drogues, lettre mensuelle d'information*. Observatoire géopolitique des drogues, Paris.

⁷ À titre indicatif, en Bolivie ou au Pérou, 50 kg de feuilles de coca rapportent l'équivalent de 220 FF, alors que la même quantité de riz est payée 6 FF, et qu'un cageot de tomates vaut 2 FF.

⁸ Estimation de la valeur annuelle du trafic des stupéfiants: 120 milliards de dollars.

⁹ Répartition des bénéfices du marché de la drogue (source Atlas mondial des drogues) Producteurs (2 à 5 %), transformateurs et intermédiaires nationaux (15 %), transporteurs et trafiquent internationaux (26 %), distributeurs dans les pays consommateur (54 %).

¹⁰ De Kochko D. et Datskevitch A. *L'Empire de la drogue, la Russie et ses Marchos*. Paris, Édition Hechette, coll. Pluriel Intervention, 1994. 177 p.

¹¹ Labrousse A. et Wallon A. *La planète des drogues, organisations criminelles, guerres et blanchiment* Seuil, 1993. 341 p.

¹² Attali J., *Chemins de sagesse, traité du labyrinthe*. Fayard, 1996.

¹³ Deleuze G., *Le pli*. Collection Critique, Les Éditions de Minuit, 1988.

¹⁴ Balandier G., *Le dédale. Pour en finir avec le XXe siècle*. Fayard, 1994.

¹⁵ Attali J., *op cit*, p. 31.

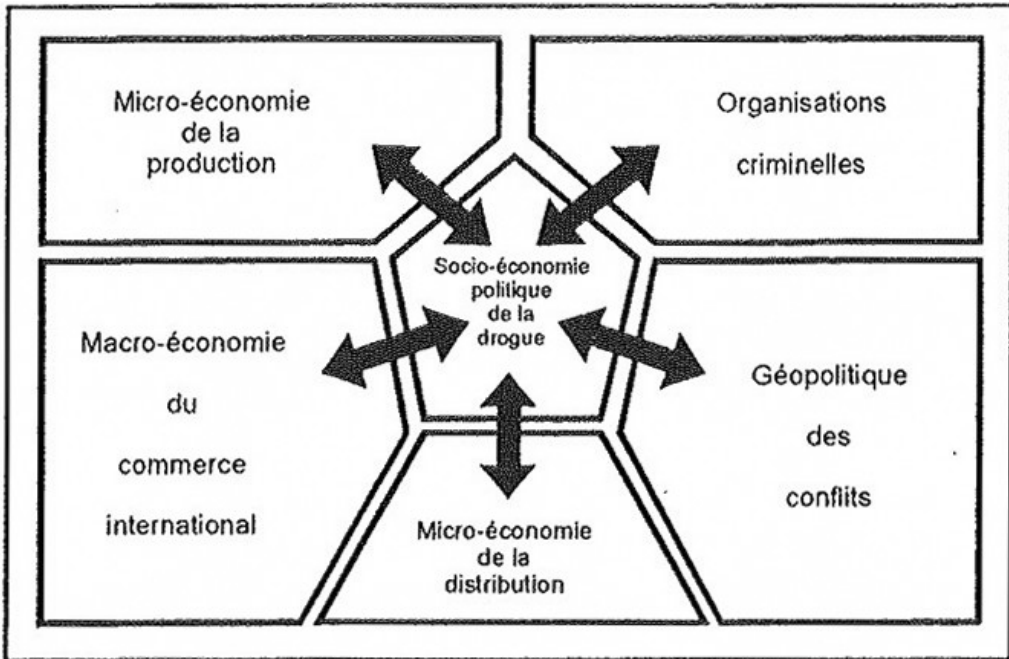
¹⁶ *Manière de voir*. Géopolitique du chaos, février 1997.

¹⁷ Attali J., *op. cit.*, p. 117.

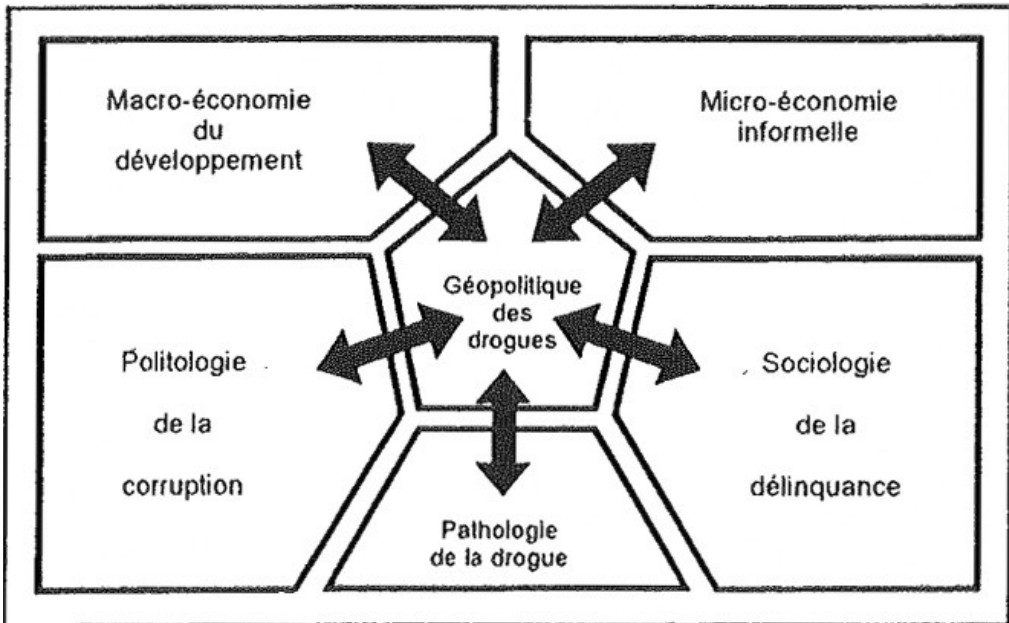
¹⁸ Dagognel Fr. *Epistémologie de l'espace concret: néo-géographie*. Vrin.

¹⁹ Daudel C. Le savoir géographique sur écran : réflexions théoriques sur l'usage de nouveaux outils dans l'enseignement de la discipline, Les nouveaux outils dans l'enseignement de la géographie Lyon, revue *R.G.L.*, vol. 63, n° 2-3, 1988, p. 3-19.

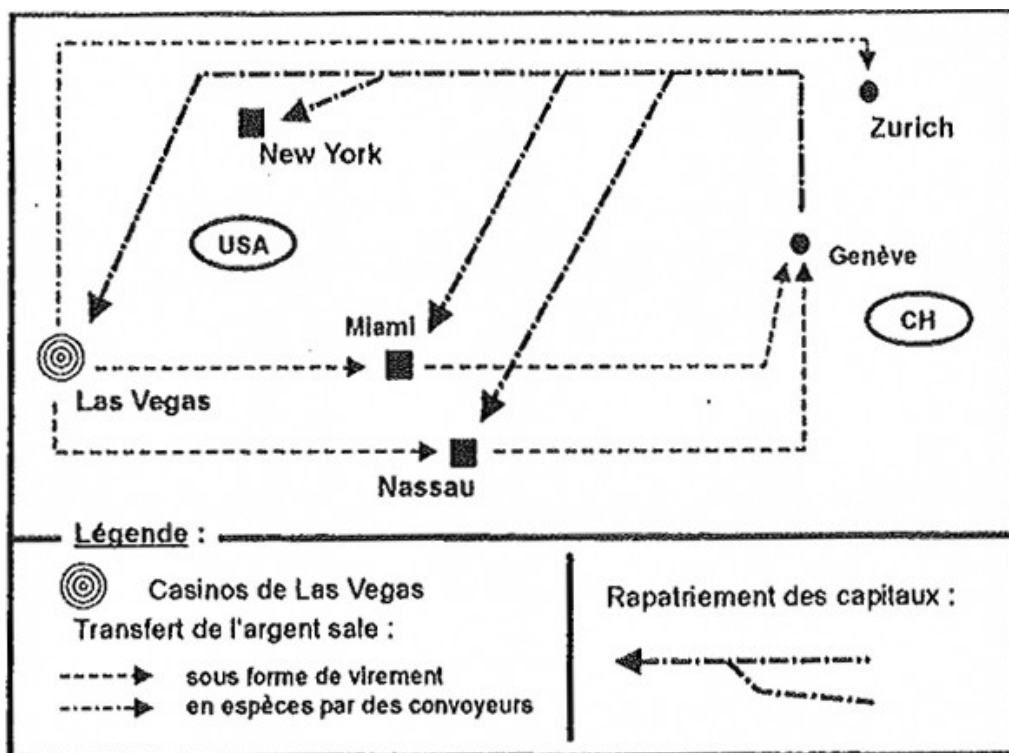
²⁰ La cyberculture, Mission laïque française. Revue *Dialogues*. Paris, avril 1996. 51 p.

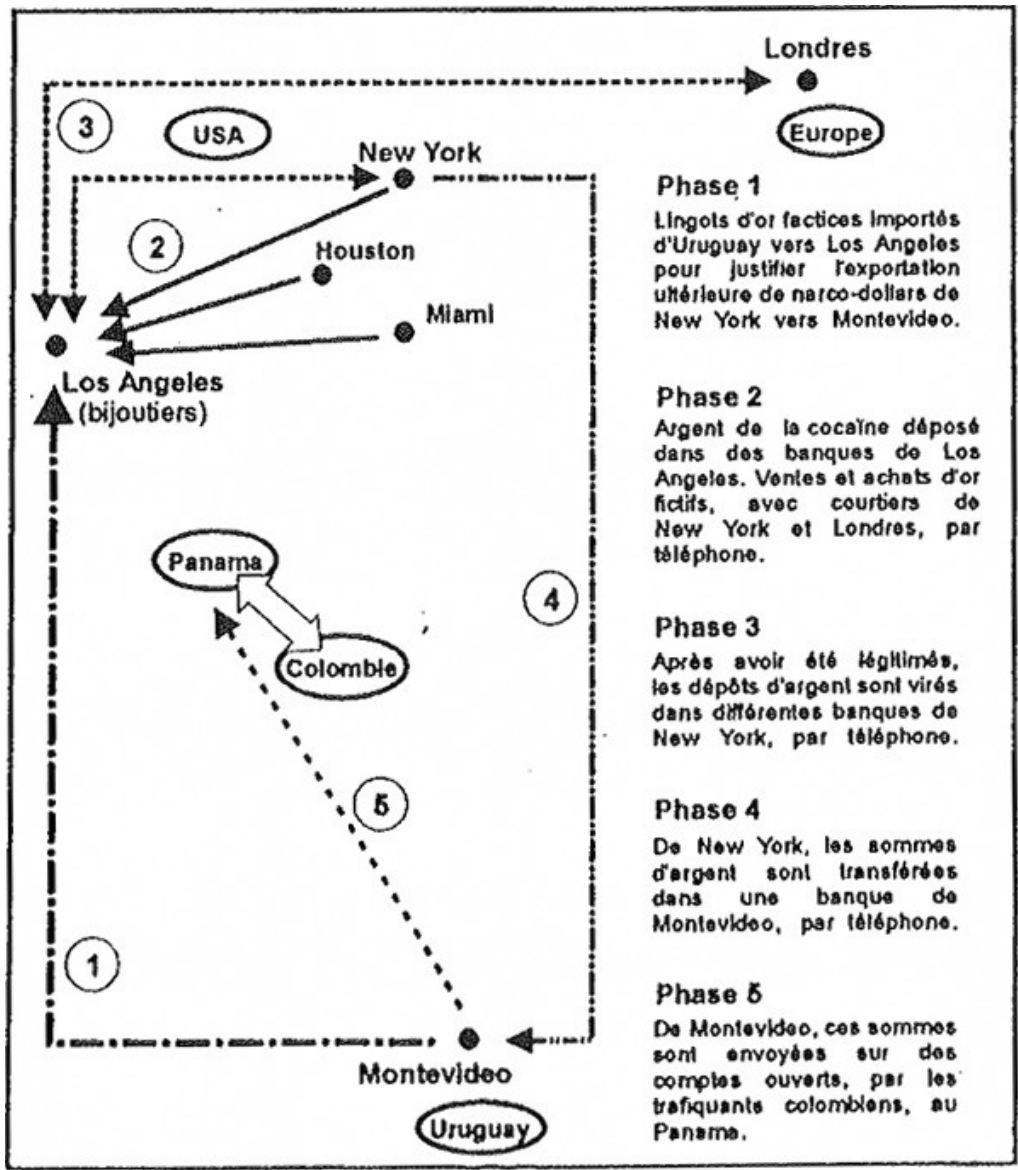
Document 1. Registres d'une socio-économie politique de la drogue (d'après une typologie d'Alain Joxe).

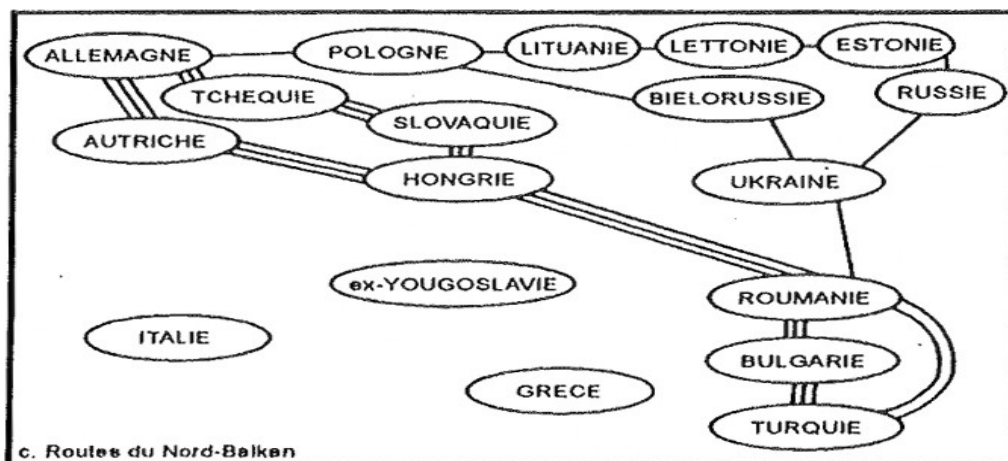
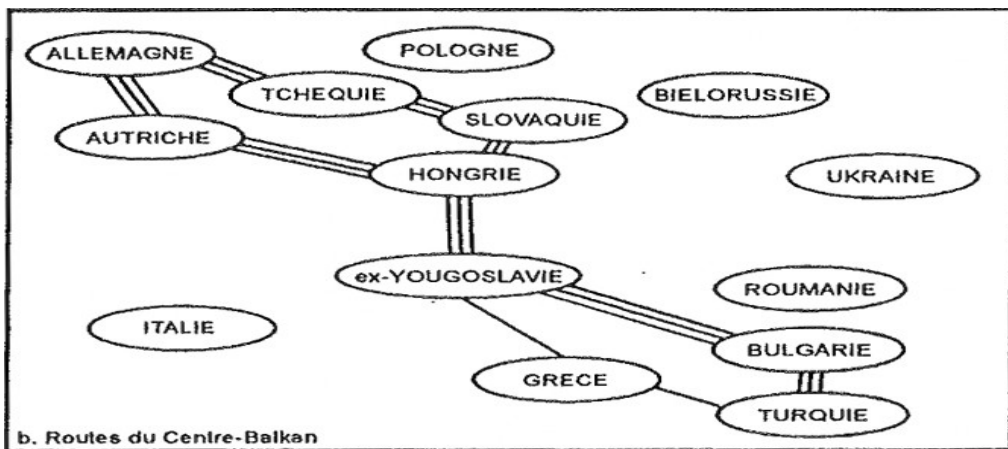
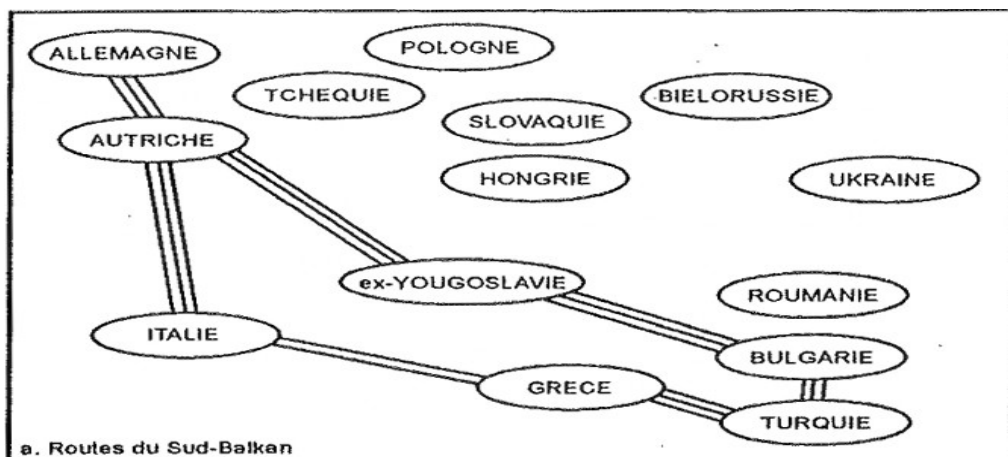
Document 2. Registres d'une géopolitique des drogues (d'après une typologie d'Alain Labrousse).

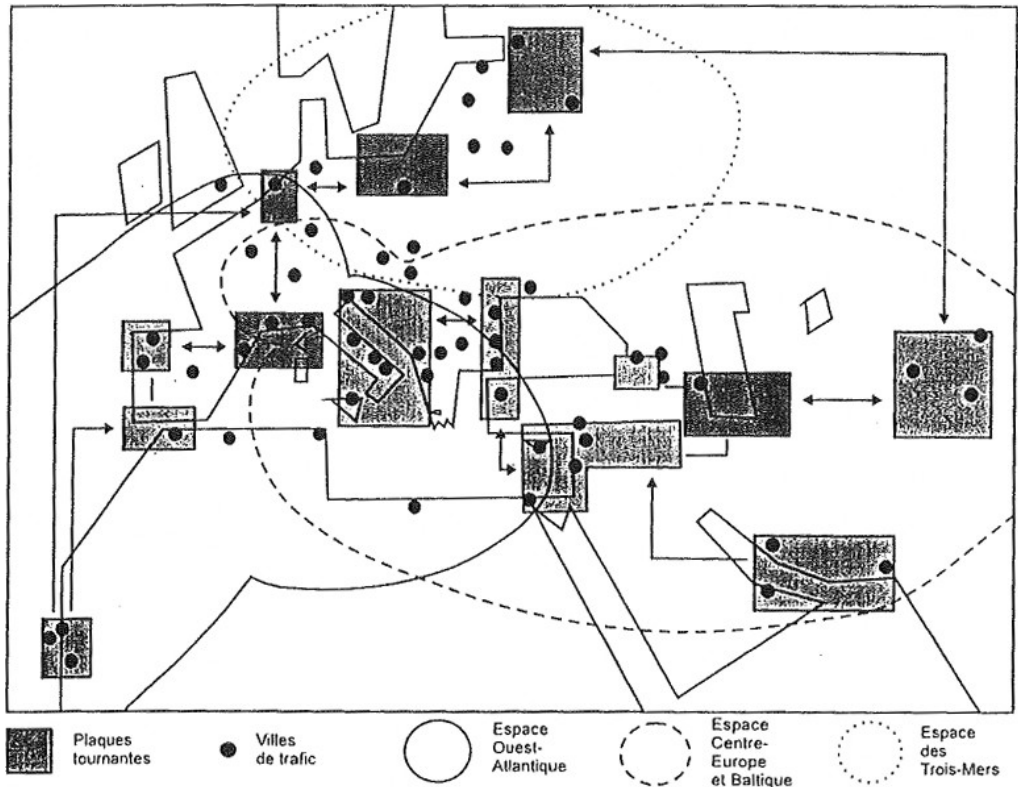
Document 3. Schématisation d'un réseau de blanchiment d'argent dans les années 60.

Document 4. Circuit de blanchiment pour le compte du cartel de Medellin (1986-1989). Cf. Atlas des drogues, p. 219.

Document 5. Acheminement de la drogue, à travers les Balkans (d'après des documents de la Douane de Hongrie).

Document 6. Les plaques tournantes du trafic de drogue en Europe (d'après Atlas des drogues, OGD).

Éléments bibliographiques

1. «Nouveaux enseignements en géographie: perspectives et développements» et «De la géopolitique et de son enseignement à l'université», actes du 119e Congrès national des sociétés historiques et scientifiques, Amiens, 1994.
2. «Nation, nationalité, nationalisme: analyse critique de perceptions estudiantines», IREHG nr. 3, 1996.
3. «Défense et sécurité en Europe: fausses quiétudes et vraies incertitudes», acte du Trinôme Défense-Éducation nationale-IHEDN, Amiens, 1996.
4. «Représentations géographiques et géopolitiques d'étudiants d'Europe centrale et orientale: analyses-critiques et commentaires», IREHG, actes du colloque de Dijon, janvier 1997.

ISTORIE MILITARĂ

INFLUENȚA MEDIULUI MILITAR ASUPRA VIEȚII CIVILE DIN INTERFLUVIUL PRUTO-NISTREAN (în baza portului vestimentar și al accesoriilor din sec. XX–XXI)

Liliana CONDRATICOVA

The article touches upon the evolution and influence of the military elements on the vestimentary aspect of the society. Military clothing elements that appear within national habits like “Capra”, where the soldier is promoted. Ulteriorly the author speaks about the scar of the II World War left on the socio-economic and cultural areas of the societies that were implied in it. The clothing masculinisation, during the Soviet period, the promotion of the masculine and powerful women led to the adoption of the uni sex style.

The clothing illiteracy, that makes the consumer go to the extreme ways, stimulate men to opt for metrosexualism while women become exhibitionists. The chromatic monotony from the former USSR space, evolved into a clothing polichromy. The influence of the military domain diminished step by step, but it came back with a new strenght, together with the Soviet war in Afganistan.

The crossroad of the 20th and 21st centuries is dominated by extravagance and style mixture, where the military style is dominating, and largely approached by designers. In the 2008-2010 period the military style domination decreases, because of the strenghtening of the fashion of the 1970-‘80s.

In conclusion the author underlines the the strong relation of interdependence between the evolution of the clothing industry and the military topic within it.

Deși istoriografia contemporană înglobează lucrări de specialitate privind arta militară, rolul militarilor în societatea contemporană, tactica și strategia, războiul informațional sau psihologic, interesul nostru a fost atras de un aspect eclipsat de cercetători, fapt care nu reduce însă din importanța sa. Vorbim despre impactul mediului militar asupra vieții civile din spațiul Pruto-Nistrean în sec. XX – începutul sec. XXI, specificând domeniile influențate cel mai pregnant, anume portul vestimen-

tar și accesoriile. În demersul nostru investigația este axată pe determinarea celor mai importante aspecte pentru a înțelege profunzimea interacțiunii elementelor militare și civile în viața cotidiană, ajustarea lor la noile cerințe ale vieții, amplificarea sau atenuarea în funcție de evenimentele politice, economice sau culturale.

Istoria ne relatează că declanșarea primelor conflicte militare, fie pentru teritoriu, fie pentru femei, a condiționat apariția unei categorii sociale privilegiate, cea

a „aristocrației militare”. După încheierea războiului, reveniți în țară, ei erau elogiați, li se consacrau versuri, iar cei din mediul civil tindeau să se identifice cu eroul legendar. Situația rămâne fără modificări pe parcursul secolelor, fără hotare temporale sau spațiale. Este valabilă și pentru secolul XX, portul vestimentar și accesoriile asociate fiind domeniile cele mai influențate. Interesul pentru unele piese vestimentare este atestat în congruență și cu anumite personalități marcante din domeniul militar, filme și reprezentări teatrale, jocuri electronice sau chiar cântece (de ex.: Rembo). În funcție de situație (operații militare sau mediu pașnic) evoluează și interesul pentru costum, bijuterii, arme etc., interes legat de cultul războiului, mitul luptelor divinităților din panteonul olimpic, omul militar fiind exponentul și eroul principal al luptei eterne între dihotonia *Bine* și *Rău*. În acest context putem specifica variate concepte privind arta militară și rolul soldatului în diferite culturi istorice (civilizația aztecilor, iudeilor, chinezilor). Remarcăm că de cele mai dese ori sunt imitate și urmate portul vestimentar și accesoriile armatei victorioase, evident rare sunt cazurile când cei învinși prezintă simpatii. Războiul enunță condiționează progresul economic, tehnic și științific, evoluția industriei vestimentare și a bijuteriilor.

Interesul pentru portul militar vestimentar și al accesoriilor specifice ar fi cazul să fie căutat și în sursele etnografice din motivul că tradiția populară și poveștile au conservat cel mai consecvent mărturiile privind viața socioeconomică, militară, politică și culturală. Spre exemplu, la sărbătoarea tradițională „Capra”, participanții mascați în „ofițeri” purtau haine militare împodobite cu „hurmuzuri” (mărgele de sticlă colorată) și imitații de medalii (Săr-

bători și obiceiuri 2004, 290); un alt personaj, „Cerbul”, era acoperit cu oglinzi și cu zgardă; purta mărgele colorate și „ursarul”. Iar renumita sărbătoare „Malanca”, atât de amplu descrisă și analizată de etnografi și culturologi, oferă informații valoroase privind participarea eroului militar la sărbătoarea magico-religioasă. Probabil este vorba de credința în puterea soldatului, în pietatea și capacitatea lui de a apăra neamul. În spiritul tradițiilor rusești/căzăcești, îndeplinind cu devoțiune serviciul militar timp de 25–40 de ani, combatantul revenit la baștină devenea un personaj legendar, de unde și tendința de a purta piese și accesorii similare, de a însuși comportamentul respectiv. În așa mod, accesoriile specifice unui soldat (luleaua, tutunul, sabia sau altă armă, iar ulterior însemnele și medaliile) au perpetuat mesaje străvechi, atât de inspirație mitologică, cât și creștină.

Sursele istorice și plastice ne permit să constatăm că la începutul secolului XX se purtau piese în funcție de situația financiară și tendințele generale din domeniul vestimentației și accesoriiilor, frumosul cedând în fața pragmaticului, ținând cont de asortarea strict stilistică a articolelor. Impactul spiritului militar fusese foarte mare, numeroase piese devenind specifice atât portului bărbătesc, cât și celui feminin. În timpul plimbărilor prin grădini publice, la baluri petrecute cu diverse ocazii și a sărbătorilor religioase, se evidențiau tinerii îmbrăcați după ultimele tendințe ale modei, explorând la maxim subiectul militar. Și dacă rochiile de gală erau confecționate conform unor criterii prestabilite, atunci echipamentul de hipism al doamnelor prezintă o sursă semnificativă pentru studiul pieselor militare adaptate portului feminin. Este perioada apogeului unor piese decorative, portul cărora nu a mai

fost atestat în anii 1918 – sfârșitul secolului XX, pentru a renaște la hotarul secolelor XX–XXI odată cu instaurarea „stilului military” în portul cotidian și în costumul scenic. Cele mai apreciate piese au fost „găitanul” (Краткий словарь 2008, 32), care reprezenta un șiret folosit pentru decorarea nasturilor. Tot în acest context se remarcă „galonul” (fr. *galon*) – o panglică cusută cu fir de aur și argint folosită pentru înfumusețarea pieselor vestimentare (Военный словарь, 1984, 178); această piesă puțin modificată este atestată în literatura de specialitate și cu termenul „brandenburg” (Краткий словарь, 2008, 19). „Bandoliera” sau „centironul” (Краткий словарь, 2008, 12, 100) era purtată peste uniformă militară și folosită pentru fixarea sabiei, a armei. Un alt element vestimentar al uniformei militare, amplu utilizat de costumul civil, a fost „butoniera” (Краткий словарь, 2008, 94), care deseori era decorată cu fir de aur, argint, stofă prețioasă, sau chiar o floare vie. Pentru decorarea umerilor se folosea o piesă cunoscută ca „Akselibant” sau „eghilet” (germ. *Achsel* – umăr), compusă din șireturi lungi din fir de aur sau argint cu vârful decorative (Краткий словарь 2008, 7). De o importanță deosebită se prezintă „epoletul” (fr. *épaulette* – umăr). Inițial folosit pentru apărare în timpul luptelor (Военный словарь, 2007, 709), cu timpul devine element decorativ sofisticat (Краткий словарь 2008, 133), cu franjuri de mătase sau catifea, cu fir de aur sau argint, prezentând un veritabil obiect de artă și marcând creația designerilor contemporani (umeri lați, voluminoși sau linia modestă a umerilor, asimetrie).

În timpul Primului Război Mondial (1914–1918) erau solicitate bijuterii cu elemente decorative în formă de cruce roșie, ceasuri mici purtate pe lanțișoare, nasturi

decorativi din agat, sidef, argint emailat. Bărbații, dar și doamnele emancipate, preferau butoane, elementele decorative fiind prezentate prin simbolica militară. Menționăm și faptul că aceste inovații în domeniul bijuteriilor erau specifice aristocrației și tineretului avangardist, pe când în mediul rural și în mare parte, în cel urban, portul vestimentar și al podoabelor nu se modifică atât de semnificativ.

Al Doilea Război Mondial (1941–1945) a lăsat o amprentă crispanță asupra vieții socioeconomice și culturale în țările antrenate în operațiile militare. Costumul militar este acceptat de civili în condițiile de război, fiind apreciat pentru comoditate, simplitate și prezența unor culori neutre. După 1945 influența portului militar devine și mai sesizabilă, fiind evidentă tendința de a se îmbrăca pentru a se evidenția. Este perioada când practic nu exista tânăr care nu ar dori să poarte o haină militară. Îmbrăcând o cămașă soldățească, niște cizme sau o bonetă militară, purtătorul automat se asocia cu un luptător, cu un soldat. De aici reiese locul destul de important al militarului în viața cotidiană, și, respectiv, efectul practic hipnotizant al uniformei militare mai ales asupra femeilor.

În anii postbelici în portul vestimentar cea mai uzuală piesă rămâne a fi bluza militară (Военный словарь, 2007, 258), croită după forma unei tunici preluate încă din Grecia Antică. De menționat că tunica a devenit în anii postbelici una din cele mai răspândite. Forma sa dreptunghiulară era perfect adaptată noilor tendințe ale modei democratice, simple și accesibile. Tunica militară se purta și în viața cotidiană, fiind asortată cu o centură lată, nasturi decorativi sau o broșă fixată asimetric la guler. Diferă și lungimea bluzei, preferându-se o lungime medie, care se asorta de minune cu o

fustă scurtă. Cu timpul, în anii 1970–1980 axați pe refacerea pașnică a economiei, forma tunicii suferă schimbări esențiale: se ajustează pe talie, variază lungimea în funcție de tendințele modei, se reduce numărul de buzunare, se modifică croiala gulerului etc. Totodată, trebuie să menționăm că tunica astăzi în vogă prezintă o variantă modificată de creatorii contemporani a piesei vestimentare atestate și în portul militar. Și suntem convinși că varianta actuală nu este una finală.

În acest context, necesită analiză aspectul de „masculinizare” a vestimentației din perioada sovietică. Generând din concepția de „emancipare” a femeilor și „egalare în drepturi” cu bărbații, această idee a fost amplu promovată pe întreg spațiul sovietic. Și dacă teritoriul Basarabiei între 1918 și 1944 nu a fost supus unei asemenea ideologii, atunci o bună parte a femeilor din raioanele din stânga Nistrului cu mare entuziasm au lăsat familiile pentru a se promova în calitate de tractoriste, în calitate de model servind nu Coco Chanel, dar Pașa Anghelina – „bărbatul în jupă a cătunilor rusești”. Îmbrăcând piese vestimentare bărbătești, bluze sau cizme militare, unele „activiste” sau revoluționarele de meserie (dipă modelul Nadejdei Krupskaia), au tins metodic să distrugă feminitatea, promovând un ideal de femeie-bărbat, care poate lucra și în mină, și să exploreze cosmosul, negând în mare parte, misiunea fundamentală – cea de a întreține focul în vatră și a educa copiii. Tendințe asemănătoare erau promovate și în domeniul bijuteriilor, dominant fiind „stilul uni” sau „stil uni-sex”, adică aceleași piese vestimentare sau podoabe pentru femei și bărbați, pentru sărbători și port cotidian. După cum afirma cercetătorul podoabelor sovietice de la mijlocul secolului XX, P. Utkin: „Numărul

redus al accesoriilor în costumul contemporan este semn al educației și gustului!” (Уткин, 1963, 11). Se urmărea tendința (în întreg spațiu sovietic) de a purta în calitate de podoabe fragmente neșlefuite de lemn, păstrând forma asimetrică și culoarea naturală (Ефремова, 1961, 45). Impactul unui asemenea „progres” s-a manifestat pregnant la finele secolului XX, bijuteriile și piesele vestimentare tirajate în cantități considerabile au format stocuri estimabile de producție identică nerealizată timp de ani de zile. Dar cel mai pregnant a fost impactul asupra educației estetice, atunci când omul nu poate sesiza, nici devenind matur, depășirea perioadei aventurilor adolescenței, când, unde și ce piesă se poartă. În așa mod, lipsa unei culturi vestimentare îl impune pe consumator să treacă de la o extremă la alta: o parte din bărbați tot mai des acceptă stilul unui „metrosexual”, devenind adevărați „narciși”, pe când femeile, pentru a se evidenția, promovează un „esghibiționism” deschis, fără a găsi echilibru și armonia interioară. Iar monotonia coloristică din perioada sovietică (verde, cafeniu, negru, gri) a generat actualmente o adevărată explozie și policromie prezentă în vestimentație și bijuterie.

O importanță separată în acest context dețin centurile asociate cu cataramă de metal și broșele decorative, care au preluat locul fibulelor antice și medievale (atestată cel mai frecvent în costumul goșilor, hunilor, alanilor). Tot aici se înscriu numeroase insigne ștanțate, realizate în tehnica emailării artistice, brelocurile, broșele, fiecare purtând simbolică militară deosebită (crucea roșie, avion, tanc, rachetă ș.a.).

Cu timpul, influența portului militar se reduce cedând pieselor civile, tematica renascând odată cu declanșarea războiului sovieto-afghan (1979–1989). Devin în

vogă cizmele soldățești și bonetele militare, dar și cunoașterea tehnicilor de luptă, de autoapărare (Xenofontov, 2010). Zilnic, seara, se adunau tineri în curtea caselor, purtând haine specifice cu o tentă militară și intonau la chitară cântecele compuse de soldați sau pentru soldați. Un asemenea interes pentru chitară și boneta militară nu a mai fost atestat pe parcursul secolului XX! Dar moda, fiind o „doamnă” extrem de capricioasă, cu timpul a substituit din nou tendințele militariste în vestimentație și accesorii cu piese cu o tentă civilă, deși nu pentru mult timp.

Hotarul secolelor XX–XXI a fost marcat de extravaganță și mixajul stilurilor, manifestat atât în vestimentație și încălțăminte, cât și în domeniul accesoriilor care dețin un rol tot mai important. Romanticul și finețea au cedat întâietatea pentru un timp anumit „stilului military”. Designerii contemporani au explorat tematica militară la maxim, folosind atât simbolica militară și stofele specifice domeniului, dar și practic toate piesele vestimentare, ajustate modelului civil. În primul rând, acest impact al portului militar s-a remarcat în portul bărbătesc. Pantalonii și bluzele de culoarea haki, de nuanțe verzui sau gri, cusute din stofe de camuflaj, practic au invadat rețeaua comercială, denotând prezența unui segment impunător, dornic de a procura asemenea piese vestimentare. Evident că un marketing de calitate în domeniu a și contribuit la răspândirea și îndestularea cererii crescânde, manifestate atât în cazul nostalgiei celor care au făcut serviciul militar, cât și în cazul tinerilor care în așa mod au obținut unica posibilitate de a purta o piesă militară pentru a putea fi observat și remarcat (luând în considerație cultul eroului având priză la genul feminin).

O importanță deosebită prezintă și vestimentația copiilor, mai ales modificările legate de portul asistentelor medicale, care au lăsat un impact deosebit în domeniul instruirii școlare (exemplul concludent fiind lecțiile privind acordarea primului ajutor medical în cadrul cursului de pregătire militară școlară). După modelul vieții militare se organizau jocurile cunoscute ca „Zarnița”, unde grupuri alese de elevi erau familiarizați cu bucătăria, piesele vestimentare, obligațiile și unele principii ale artei militare. De o deosebită popularitate printre copii se bucurau costumele de marinar, formate din bluză, pantaloni și bonetă, cu variante speciale elaborate pentru fete și pentru băieți. Costumele de marinar practic au inundat rețeaua comercială, variind numai după mărime și lipsind consumatorul de individualitate. Piesele de culori azuriu și alb au devenit cele mai răspândite, cu timpul evoluând sub mai multe forme și destinații. Dacă în anii 1980–1990 flanelele de marinar (Военный словарь, 2007, 505) erau o prerogativă de port pur bărbătesc, atunci la începutul secolului XXI devin o piesă folosită cu succes și de către fete, creatorii acordându-le cele mai variate configurații (mulate pe corp, tunică, cu bretele, rochii de lungimi diferite). Evident, suferă modificări și stofa din care sunt realizate, de la flanelă trecându-se la țesături mai delicate și mai fine, iar ultimul timp fiind semnalate și piese realizate în tehnica batik-ului (pictarea variatelor scene sau motive decorative pe mătase). Noul stil „military” a adus cu sine schimbări specifice pentru toate piesele vestimentare. Pentru cap se realizau bonete, cunoscute ca „budeonovka”, căciuli și pălării care aminteau în mod direct de bonetele militare (Военный словарь 2007, 143), piesele fiind acceptate indiferent de vârstă, ocupație sau gen. Bluzele de forma

tunicăi, modificată în funcție de tendințele în vogă, pantalonii bufanți, cizmele înalte, impermeabilele sau paltoanele în formă de manta, haine cu epoleți simbolici – toate variau după formă, lungime și erau cusute din stofe care imitau pe cele de camuflaj. Au suferit modificări esențiale și accesoriile. Devin în vogă variate broșe, catarama de metal masive, insigne emailate cu simboluri militare, pseudomedalii. Foarte importante sunt bretelele pentru susținerea pantalonilor, funcția uzuală a cărora este complet substituită de funcția de înfrumusețare. Se folosesc variate lanțuri cu pandantive și medaliaoane, amintind forma lanțurilor decorative care fixau medaliile și ordenele atribuite pentru vitejie (cele folosite actualmente fac parte din categoria *kitc-ului*). Actualmente, designerii continuă să exploreze tematica militară, utilizând forma și destinația unor piese vestimentare (pantaloni bufanți, cizme înalte și forma încălțăminteii etc.), dar folosind țesături mai fine și viu colorate, cele de nuanțe verde-gri cedând pentru o anumită perioadă. Colecțiile anilor 2008–2010 rar când pre-

zintă piese în stil „military”, fiind promovată moda anilor 1970–1980, atât pentru femei, cât și pentru bărbați. Un alt aspect nu mai puțin important este impactul cinematografului și a reprezentărilor teatrale, tineretul avangardist, dar mai ales copiii și adolescenții, tinzând să imite portul eroilor principali din filme sau jocuri electronice. Același subiect este tratat și în revistele de modă, de industria muzicii și a serviciilor, aspecte care își așteaptă încă cercetătorul.

În concluzie, putem expune următoarele momente definitorii importante pentru subiectul abordat de noi în premieră: viața militară, economică și culturală se află într-o strânsă dependență marcând, în cazul nostru, evoluția industriei vestimentare și a accesoriilor; piesele vestimentare inspirate din tematica militară sunt folosite de diferite categorii de vârstă și prezintă creații destinate în primul rând bărbaților, iar apoi femeilor și copiilor; interesul pentru simbolica și portul militar se amplifică sau se reduce odată cu anumite operații sau evenimente militare, și este frecvent „dictat” de personalitățile notorii etc.

Bibliografie:

1. *Sărbători și obiceiuri*. Moldova. București: Editura Enciclopedică, 2004, Vol. IV, 440 p.
2. Xenofontov, I. *Războiul din Afghanistan (1979–1989) în memoria participanților din Republica Moldova. Realitate istorică și imaginar social*. Iași: Lumen, 2010.
3. *Военный энциклопедический словарь*. Москва: Военное Издательство, 1984.
4. *Военный энциклопедический словарь*. Москва: Эксмо, 2007, 1024 с.
5. Ефремова, Л. *Новое в украшении костюма* În: „Декоративное искусство СССР”. Москва: 1961, №. 3, с. 40-47.
6. *Краткий словарь украшений*. Москва: Флинта. Наука, 2008, 136 с.
7. Уткин, П. *Современные ювелирные украшения и костюм*. Москва: Госиздательство литературы по бытовому обслуживанию населения, 1963, 29 с.

**THE AFGHANISTAN WAR (1979–1989) TO THE COM-
BATANTS' MEMORY.
THE CASE OF THE PARTICIPANTS FROM THE REPUB-
LIC OF MOLDOVA**

**[RĂZBOIUL DIN AFGHANISTAN (1979–1989) ÎN MEMORIA
COMBATANȚILOR. CAZUL PARTICIPANȚILOR
DIN REPUBLICA MOLDOVA]**

Ion XENOFONTOV

În articol se prezintă contextul general al războiului sovieto-afghan (1979–1989), pregătirea ideologică, fizică și morală a combatanților. Conflictul este analizat prin prisma confruntărilor militare, a vieții cazone, a alterității, a limbajului specific militar, a situațiilor-limită și a strategiilor de supraviețuire, a impactului războiului asupra vieții participanților, inclusiv în perioada postbelică, marcată de *sindromul afghan*. Studiul include contribuții originale din *domeniul polemologiei*, de înțelegere a fenomenului războiului și a consecințelor sale, de promovare a evitării lui în viața socială, și de acceptare deliberată a valorilor coexistenței pașnice.

The postwar history comprises a series of rigorous, complex and inept political applications that modified both the configuration of international relations and domestic affairs (for some countries these acted as a catalyst for dissolution of state institution) that were unanimously convicted by that force of temerity – *the public opinion*. The wars, as a paroxysm of conflicts promoted by some states on the territory of other states can be mentioned here. Among these, there can be outlined the following: the war from Vietnam generated by the USA, and the one from Afghanistan generated by the USSR. As for the Soviet-Afghan military conflict, the Soviets that had been involved in the longest war in the history of the Soviet Union, which had lasted for nine years and seven weeks (1979–1989),

were to put an end to this military interference once with the *Pyrrhus' victory*. The administration of a considerable amount of money (the contribution of the USSR to the war from Afghanistan amounted to 60 billion roubles) (Șevardnadze, 1991:110) was to intensify even more the economic crisis of the Soviets, which resulted in the collapse of the Soviet Union. Some authors believe that the War from Afghanistan represented the main cause of the Soviet Union's dissolution, and implicitly of the communism (Vestad, 1994:19; Maiwandi, 2001). In order to keep Afghanistan under its influence, according to some official data, Kremlin was forced to involve troops of around 90,000 people, the total number of the Soviet soldiers who completed the military service in the area reached a

Ion XENOFONTOV – *Ph.d., The Military Institute of the Armed Forces „Alexandru cel Bun”*

figure of 620,000, the number of the dead was estimated at 15,051, and the figure of sanitary losses (physically disabled) was evaluated at 469,685 people (Calvacoressi, 2000:522; Rossiâ i SSSR... 2001:536; Voennyj ènciklopedičeskij... 2007:642). Kremlin, for conceit reasons, recognized in the late moments their loss in Afghanistan, which was “undoubtedly the most serious mistake that Moscow had made in the foreign policy along the whole Soviet era” (McCauley, 1999:34). According to specialists, the Soviet intervention in Afghanistan represented the impediment to *Detente* and a “reorientation of the foreign policy of more states to the USSR”(McCauley, 1999:34), which was completed by an ample *East-West confrontation*.

In the same context, the military intervention of the Soviet Union in Afghanistan had a negative influence on the Afghan society, which being divided in the perimeter of a civil war had suffered human losses – 1,200,000 casualties, out of which 90 per cent were civilians, 5–6 million inhabitants emigrated (to Pakistan, Iran) living in misery, and other 2 million Afghans took shelter in the country. The war also intensified the economic crisis (according to the Afghan Professor Gany Gausy, throughout the 13 year-period of war – 1979–1992 – Afghanistan had suffered financial losses of \$ 20 Billion) and generated the secession of the country. A substantial part of the cultural and historic values was destroyed or taken away and transported by the Soviets to the USSR, without being returned afterwards (Borovoj, 1992; Novejšaâ istoriâ..., 2003:40). Afghanistan was changed into a military mechanism where the culture of war and violence still represent the main points of reference, and the economy downturn resulted in placing this country

among the unsafest countries in the world nowadays.

The events of the '80s occurred in Afghanistan along with political, military and economic consequences generated some changes in the cultural background; specialists remarked the fact that *The Afghan phenomenon* determined a reevaluation of myths, rites and symbols in the contemporary society (*Mituri, rituri...* 2000: 13, 36-37).

A particular role in the Soviet-Afghan war was played by the former combatants from the Republic of Moldova. According to statistical data, the total number of the former combatants from the MSSR participating in the military conflict from Afghanistan was estimated at 12,500 soldiers, 301 out of them lost their lives and 700 were disabled for life (Arhiva curentă...). Beside the political and military factors, the dynamics of the Moldovans' involvement in this war was also determined by the national structure of the Soviet army in Afghanistan. Thus, the first mobilized soldiers were native of the Asian regions of the USSR, and according to the Soviet leaders the ethnic and linguistic elements were supposed to represent the major components of proximity between the Soviet and the Afghan armies. In fact, things were to be different since the regional historic conflicts, the language knowledge etc. favoured the cases of escape, getaways and trade of weapons. In this context, Kremlin reoriented its position, therefore soldiers from the western part of the Soviet Union: Russians, Ukrainians, Byelorussians and Romanians were taken into consideration for the military units from Afghanistan. Considering this, it can be observed that during the Soviet-Afghan war the ethnic composition of the troops fighting in

Afghanistan suffered considerable changes, which also influenced the involvement of Romanians in this major historical event. *Grosso modo*, due to the sincere devotion and behaviour, the Romanians from the territory between the Prut and the Dniester created a positive image of themselves both among the officers, and the Soviet soldiers of other ethnic origins.

For the participants from the Moldavian Soviet Socialist Republic (as well as for the entire Soviet territory) the war from Afghanistan marked a delimitation from the Soviet society (which was extremely difficult to fulfill in the context of a totalitarian society) and an interaction with another civilization, which placed them into a different category in society after the return to the USSR. Thus, the stratification of a social segment that was given the name of "Afghans", on the one hand marked the society's interest for the former Soviet combatants, and on the other hand represented a distinct *identification* of some people who had experienced a series of traumatizing events. The identification of the "Afghan" veterans which was often placed in dichotomy with the society generated a series of disagreements, tense situations and issues determined by mutual unknown causes and lack of a constructive dialogue. As for the above mentioned, it is most necessary to conduct a research and analysis study of the causes generating these conflicts.

Once with the participation of an important contingent of soldiers, the former MSSR was involved in the war from Afghanistan as well by means of enterprises producing goods for the Ministry of Defence of the USSR, such was the case of the company "Mercuriu" (Patrachi, 1998:378; Todua, 2009:114).

Since it is observed that in the second half of the 20th century the historical research witnessed a deviation from the natural course of the countries that were under the control of the communist ideology, it is now imperative for historians to analyze and approach certain events from the aspect of some paradigmatic change in the domain of *man knowledge* and his actions. In this respect, it is used the memory "planet" (Zub, 2003:1) technique which offers alternative solutions to the historic speech, to conventional documents on the evaluation of historical events. The Soviet-Afghan war represents one of those major impacts resulting in conducting a complex investigation – of reconstitution (by means of oral history instruments) and connection of individual destinies with the great history. If the story of the "small" was overshadowed by the public speech of history during the Soviet period, nowadays it represents one of the aspects tackled with a great interest by historiography. The dialogue with the active witnesses of the "great history", as subjects of the scientific research, turns them from participants into narrators and implicitly authors in the elaboration of the historiographic discourse (Radosav, 2002:5; Xenofontov, 2009:101-106)

The objective of the present work constitutes the emerging from obscurity of the actors of an important and current historical event of the 20th century and the incorporation of some authentic "living archives", of the lived and narrated memories into the scientific field. These observations – findings of the former combatants, although sometimes fragmentary and deeply subjective, regarded as a whole enhance the image of the Soviet intervention from Afghanistan, that is the occurrence of the "big history", outlining as well the original

contributions to the *field of polemology*, comprehension of the phenomenon of war and its consequences, promotion of its prevention in the social life, and deliberate acceptance of a peaceful coexistence values. The importance of this subject is also significant due to the fact that this work is conducted exclusively for the Romanian territory, which is an attempt to approach a subject that is blurred from the multidisciplinary perspective, representing a tendency of extension by discussing certain recent and even “non-academic” aspects of the historic discourse related to the researched and analyzed subject.

The political polarity that shaped the postwar world characterized the historiographical approach to the respective subject as well. Each of the parties directly or indirectly involved in the military conflict expressed its specific views on the Afghan issue. In the context of a totalitarian state – the USSR, the historiographical discourse was associated with the propaganda and messages of political leaders. The specialized Western literature was used in the Soviet approach. The whole Western society united in order to disclose the Soviet intervention in Afghanistan. As a consequence, there were shown the historiographical tendencies of the Soviet intervention in Afghanistan which were analyzed from the perspective of two big trends: pro and anti-Afghan trends. The *pro-Afghan* trend that supported the military intervention was sustained by the Kremlin governing, by mass-media and the literature that was published during the Soviet period, while the opposite trend that was hostile to the military aggression from Afghanistan was supported by a great number of authors (after the collapse of the Soviet Union, specialists and the public opinion from the

former Soviet Union supported it) and by the whole international community.

The particular interest for the Soviet-Afghan war resulted in the involvement of other scientific fields, such as medicine, psychology, religion, sociology. A series of studies dedicated to the medical issues of the Soviet combatants in Afghanistan were thoroughly analyzed in the specialized editions of the *Journal of military medicine* (*Revista de medicină militară*) (1991) (Ivaškin, Luft, etc., 1991:21-25; Perepelkin, Korol'kov, etc., 1991: 27-31; Negaev, Tutohel, 1991:7-12). The reintegration of former participants of the Soviet-Afghan war into family and society was analyzed in the specialized studies of the authors (most of them psychologists).

The historiographical record of the *Afghan phenomenon* included the approach to a political subject, which had as a result the study of this topic from the historical aspect (Hauner, 1991; Soulet, 1998:212; Monks, 1981:19). The polarization of the Soviet/ex-Soviet and Western historiographical discourse drew the perception of the public opinion – „consumer” of scandalous and secret information – to a contentious and taboo topic. In this respect, the research and analysis of praxis of the Moldovan combatants in the Soviet-Afghan war requires an approach to the “militant” human experience and the collective imaginary.

Our approach marks chronologically the years 1979–1989, which is the period of deployment of the Soviet army's troops in Afghanistan. As a result of the Soviet intervention in Afghanistan (December 1979), the soldiers from the MSSR were mobilized together with the soldiers from the entire Soviet territory, and the withdrawal of the Soviet troops (February 1989) represented

the end of the Moldovans' participation in this war (Xenofontov, 2010).

Theoretical and methodological aspects. Approach perspectives. The complex issues emerging from the participation of the Moldovans in the war from Afghanistan outline various analytical aspects in approaching this respective subject. The theoretical and methodological support of the research lies on the basis of the current achievements in the scientific field of history, marking at the same time a coordination with the perspectives of postmodern historiography "which is directed towards a new paradigm of knowledge and which has already shown significant results under the favourable sign of pluridisciplinarity." From the theoretical view point, the subject under discussion belongs to the field of *immediate history*, while from the methodological point of view it belongs to the *oral history*. (Xenofontov, 2008:108-113).

The oral history – a field recognized in the contemporary western historiographic discourse – as a method of studying the immediate past is viewed as a non-classical, non-conventional or unwritten source in the context where the oral discourse is centered in the memory area, offering alternative and reliable solutions as compared to the "ordered" public discourse of history and the tendencies of adjacency of communist ideology with the collective memory. (Radosav, 2004a:5; Radosav, 2004b:77; Portelli, 2010)

As for the above mentioned, we observe the relation between the researched subject– *The war from Afghanistan (1979–1989) in the memory of participants from the Republic of Moldova. Historic reality and social imaginary* – and the theoretical approach to the topic. We signal contiguity between the temporal coordinates related

to the immediate time and the witnesses who experienced and narrated the event, and its consequences. An important position in this context is occupied by the *mediation of historians* who assume the responsibility of narrating "true events, where the actor is the man" (Veyne, 1999:6). From another perspective, the necessity of temporal estrangement from the event is imperative for conducting an objective and complex scientific research, since both the written and oral documentary sources (and their agents – the people) perceive the essence being influenced by the external factors.

Being centered on the "human dimension of history", the subject of research – the memory of combatants related to the "big history" – as well as the oral history approached a particular historical hermeneutics being interdependent with the methodological perspectives of an inter/trans socio-human discipline, that elaborated parallel scientific discourses on a common subject: the history of collective mentalities, cultural anthropology, historical demography, psychology, conflictology, sociology, etc. On the basis of the epistemological principle of unity or *methodological complementarity*, we mention the conclusions of M. Dogan and R. Pahre on the perspectives of creation from the field of social sciences. The American authors believe that a scientist has more chances to introduce innovations by studying another field, but having its own discipline of study as a starting point (Dogan, Pahre, 1997:27, 108-109).

The history of collective mentalities that has significantly evolved since the mid-fifties of the 20th century develops the human emotionality, feelings, attitudes, and human, individual and collective behaviours,

which complement the image of the past. The specific problem of imagology from the perspective of comparative literature, the history of mentalities and anthropology allows the return and reconstitution of the imaginary of identity and alterity, the existing relations at the individual and society level, to the general dimensions like culture, space, foreign, etc. From this perspective, there are observed the field of the dream and utopia, temptations of foreign areas, and anguish towards the unknown etc.

The cultural anthropology (ethnology) and historical demography are associated with subjects and historical methods of sensitivity like family, attitudes towards life and death, description of various communities lifestyle, belief, the study and observation of different "exotic" populations and cultures, which are the subjects of some interesting and at the same time relevant and objective surveys from the perspective of beholders (participative observation) or researchers. The ethno-psychological studies reveal certain particularities specific to each society, marked by interrelations, interferences, acculturation etc. *Ethnomethodology*, in particular the one centered on a "holistic" view, identifies ethnographic-qualitative methods – that is observation, interview, *life history*, autobiographies, analysis of material and symbolic documents – by means of which the researcher expresses his opinion on the studied individuals and groups, and *offers solutions* to the epistemological subject matter.

There is observed a particular discourse from a different approach to psychology, a tirade that enriches the methodological basis of the thesis. There are taken into consideration the achievements in the fields of psychology of age (of combatants), military

psychology, ethno-psychology, psychology of conflicts, psychoanalysis etc.

At the elaboration of the thesis, in order to register the general and particular characteristics of historical facts and events, there were also taken into account the diachronic and dialectical methods, as well as the comparative, qualitative and quantitative analysis of the subject under discussion.

The reconstitution of the topic implies the conceptual and methodological distinction from the perspective of socio-human sciences, namely: *ethical approach* – by analyzing the phenomenon from the external aspect, and *emic approach* – by studying it from the internal aspect (Radu, Iluț, Matei, 1994:310; Iluț, 2001:39). From this perspective, depending on the researched aspect, it was observed the polarization of approaches between the author and the interviewed subjects on the one hand, and their complementarity on the other hand.

Historical sources. The study of a complex subject requires a heterogeneous approach from historical sources – essential authorities in the reconstitution of the historical scenery experienced by the witnesses of time. The diversity of information sources also allows their confrontation, resulting in the enlargement of the interpretative range.

Oral sources. From the perspective of historical approach to the lived history, it was elaborated a method of scientific investigation using a pre-established goal on the basis of communication mechanism. As a consequence, we firstly referred to oral investigation in the form of interview (questionnaire), which allowed an interaction between the researcher (operator, interviewer) and the interviewee (respondent), that is witnesses or direct participants in the Soviet-Afghan war, the opera-

tor's interventions followed the principle of "not controlling the essence, but the form" (Iluț, 2001:12). In the course of conducting the research, *the technique of semistructured individual interview* was applied as a working method using a pre-established subject, there were also approached a series of specific questions previously expressed, which were often modified in the process of oral communication due to the specific particularities of the respective interview. Another instrument used in oral investigation was represented by *the technique of semistructured group interview* (Iluț, Rotariu, 1997:63), which unlike the semistructured individual interview, represents the development of the qualitative method since it includes the interaction of participants on the basis of an open debate on the same subject. An important aspect in the elaboration of the researched subject was the introduction of the *Delphy* technique, aimed at identifying the *solution* to an issue by means of specialists, as for our case that is related to the means and possibilities for the reintegration of the former combatants into family and society, we conducted interviews with specialists in medicine who also participated in the war from Afghanistan.

By means of a series of research methods and techniques using *signalectic questions* (data about witnesses), *opinion questions* (reveal the informer's opinion on the respective topic or extract indirect information) and *performance questions* (the researcher's intervention by means of open questions on the subject form aimed at drawing out the essence from the historic event), we elaborated the following structure of the questionnaire:

The official interviews with 125 respondents recorded on audio tape or in

notes were conducted between April 10, 2001 – January 11, 2010, and the selection of respondents was made according to witnesses' attitudes towards the event, military rank of the direct participants in the war from Afghanistan and the intermediaries – those who pass information related to the memoirs of direct participants, like relatives (parents, spouses, brothers and sisters, sons, cousins), acquaintances and friends of the combatants. The analysis includes 109 direct witnesses and 16 indirect witnesses of the respective historical event. Among the direct respondents, 104 were men, 5 were women, which means that it is explored both the male and female perspective towards the historical event. The duration of military service, military duties and ranks practically cover all the dynamics of the war, the majority of activities and the higher military ranks of the Soviet army in Afghanistan, which allows a general approach to the researched subject. The military attitude of male combatants had evolved along the military service, depending on the context of the war, military operations, regular transgressions etc. Some of the participants had performed various military duties during certain unforeseen events.

The oral investigation was complemented by the testimonies of the 11 former Moldovan combatants of the war from Afghanistan, native of Antonesti village, Stefan-Voda district. Due to the direct access to the recent work of Alexandru Vakulovski *Romanian soldiers in Afghanistan (Soldați români în Afghanistan* (Vakulovski), we could notice a common topic using a different series of questions and interventions between the interviewer and respondents. In this context, we also made use of the personal archive of Eduard Boboc who elaborated a thesis on the military conflict

from Transnistria (1991–1992). Due to the fact that the “Afghan” veterans also participated in the war of secession from the Republic of Moldova, there can be drawn various parallels of the *lived and narrated history* between these two military conflagrations.

The oral documents regarding the participation of Moldovans in the Soviet-Afghan war were referred to especially after the terrorist attacks of September 11, 2001 and due to a series of interventions of the former combatants in mass-media.

Oral sources, as a main historical source in this study, allow an intrinsic approach to the historical event and its actors, where a particular role is played by the researcher’s ability to observe the major elements of the complex research mechanism.

The Correspondence. The records designated for providing information, that is the correspondence – in a broader sense, and letters – in a narrower sense, reveal an individual perception transferred to another space. The personal archive of the author contains the correspondence of 10 families of the former combatants from Afghanistan. The most recent letters are included in Al. Vakulovski’s book, *Romanian soldiers in Afghanistan (Soldați români in Afghanistan)*. The museum of the “Afghan” combatants that is located in the sector of Botanica, Chisinau city also possesses a valuable correspondence from Afghanistan of four former Soviet participants.

We mention Ana Manole’s publications that enter the category of the edited letters of the former Moldovan participants in the war from Afghanistan, being known to the general public and included in the scientific field (Manole, 1991).

Army journals, notes. Based on the practice of perpetuating a tradition or an-

notating their own impressions, the Soviet soldiers had elaborated a series of descriptive narrations during the military service. Therefore, it was interesting to find a series of army journals and notes revealing the daily universe and the relations established with it that were kept by some participants in the war from Afghanistan. The army notes (1987–1989) of the journalist Eduard Boboc present a particular interest. In conformity with certain deontological rules of journalism, E. Boboc had collected a series of meaningful expressions along the military service (Notițe din armată). O. Capatina wrote a journal in Afghanistan which was to be published with the title of *Afghan hymn (Colind Afghan)*. (Căpățînă, 2002).

“*Afghan Lexicon*”, “*military lexicon*”, “*military folklore*”. We did not forget about the military slang, military jokes and “stylistic achievements” of the former Soviet soldiers, which could be noticed both in the oral investigation, and in the “raw” presentation of materials of the army journals, notes, works, memories etc.

Published memoirs, interviews. Beside the oral sources, the correspondence and journals, a rich material of the historical facts and events is represented in the published memoirs and interviews as well. The temptation to share a special experience with the younger generations, and the interest of the public opinion for an exciting topic gave rise to these types of publications. Thus, we have the possibility of confronting the oral investigation of the respective subject with the material known to the public. In the same context, the information was provided long time ago and certain views of the authors suffered alterations. The image of the war from Afghanistan is also completed by the memoirs of other direct or indirect witnesses from the

former Soviet Union, of political leaders, scientists, journalists etc.

Speeches of political leaders. The official discourse about the war is placed in dichotomy with the story of “the small” reflecting the official version of the military conflict. At a comparative level, the discourses of the Soviet political leaders were studied and analyzed in order to observe the perception of “the big” about the war from Afghanistan. Along with the attitude of the Soviet leaders towards the events from Afghanistan, there were also studied the opinions of the Afghan leaders, Babrak Karmal (Karmal, 1981; On byl..., 1991:4) and Muhammad Najjibullah (Cuvântarea lui..., 1989:2). As well, there were set forth references to the Soviet interference in Afghanistan by other political leaders.

Archive documents. For the elaboration of the present work, we also made use of a series of recent documents that supplemented the lack of information, which could not be found in the oral testimonies: official secret directives, statistical data etc. The archive of the Socio-Political Organization from the Republic of Moldova creates a general image of the activity of CC of the MCP and the Soviet youth organization from the MSSR of the '80s aimed at training the youth for the “international aid”. Statistical data from the current Archive of the Administrative - Military Department within the Ministry of Defence of the Republic of Moldova provides information regarding the number of participants, number of the dead and *missing persons* in the war from Afghanistan. New data on the former Moldovan combatants from the Soviet-Afghan war was found at the Union of “Afghan” veterans of the Republic of Moldova, the Union of “Afghan” veterans of Chisinau city, the League of “Afghan” veterans of the

sector of Botanica, Chisinau city. Statistical data on the current health state of the former Moldovan combatants was provided by the Republican Experimental Centre of Prothesis, Orthopaedics and Rehabilitation, the Ministry of Labour and Social Protection of the Republic of Moldova, the International Union of Disabled People, and the Clinical Hospital of the Ministry of Health of the Republic of Moldova.

Published documents. The published documents are classified as follows: a) documents related to the international situation and the Soviet-Afghan relations until the Soviet intervention in Afghanistan (1979); b) crucial documents of the intervention; c) legal documents of the USSR; d) propaganda materials of the Soviet army in Afghanistan; e) documents of the “Afghan” veterans.

The media. The materials from mass-media – “chronicles of the time” – offer valuable information about the Soviet-Afghan war. If the Soviet media represented more of an instrument of the political élite, then the post-Soviet and the western media reveal various approaches to the respective topic. A special role is played by the publications dedicated to the former participants in the Soviet-Afghan war.

Internet information sources. The scientific achievements allow the direct access to Internet documentary sources. The web pages of various non-governmental associations and organizations of the “Afghan” veterans, and museums provide valuable information about the direct witnesses of the war from Afghanistan.

The objectives of this work were set forth based on the specialized literature, various theoretical and methodological perspectives of research along with documentary sources.

Afghanistan at the end of the 8th decade of the 20th century. The traditional mechanism had determined the daily life of Afghanistan, maintaining the rigidity of this complex system before the great changes of the 20th century's civilization, which resulted in placing Afghanistan among the world's poorest countries. The visible poverty was joined by a diminution of the intellectual life, which is a current subject nowadays.

By the end of the '70s, mankind had been going through a complex range of contrasts: peace-war, capitalism-communism, bourgeoisie-proletariat, religion-atheism etc. The politics was benefiting of these confusions by applying rigorous methods, including the military factor as well – as an important aspect in the foreign policy of the contemporary world. The polarization of the international life and antagonist ideologies created a *doubtful, stressful atmosphere*, while the collective mentalities were facing various changes, mental conjunctures. The most profound aspect of the collective mental state was represented by the imaginary of identity and alterity.

A general view on the dynamics of the Soviet-Afghan relations was essential for a better understanding of the military intervention of the Soviet Union in Afghanistan. The geographical proximity between Afghanistan and the USSR represented the main catalyst for the relations between the two countries, yet beside the historical and geographical factors, the economic factors played a major role as well. At the end of the '70s, the constant interests of the USSR in Afghanistan were expressed by means of various "protective" economic and financial projects, infrastructure development, social base formation, infiltration of counsellors

(including soldiers) etc., and together with the bilateral and international treaties there were also approved two directions of the international policy doctrine based on the perspective of "equilibrium or force": creation of *a kind of Asian Finland*, a neutral country; according to the Soviets the revolution occurrence did not exclude radical methods determined by the concept of *a second Mongolia*, which is a radical transfer from feudalism to socialism (radical method) (Xenofontov, 2002:334-369).

On the basis of a detailed analysis of historical facts we concluded that the Soviet intervention was generated due to the socio-political crisis in Afghanistan, the obsession for security and the phobia for *directing* the Islam to the southern border of the USSR, according to the individual decisions of the Political Board of December 12, 1979 that supported the military intervention in Afghanistan, this way transgressing a series of bilateral and international treaties. The Soviet interference that occurred at the end of December 1979 generated a major international crisis and a significant lowering of the Soviet Union's prestige, which was considered as an aggressor country. Afghanistan, being engaged in a civil war, was turned into a military shooting ground of the great powers – the USSR and the USA, involving other countries from the West and Asia in this conflict as well.

As an expression of the totalitarian state, the Soviet Union created itself a violent message with respect to alterity. Operating with notions such as *international aid, imperialist forces* etc., Kremlin placed the world in an antagonist, bipolar space. An expression of this aspect shall also be observed in the political approach to the military campaign in Afghanistan.

The Soviet military intervention in Afghanistan was followed by propaganda with obscure pacifist shades and multilateral aid, an aspect which was present during the war as well. In order to justify its actions before the public opinion, Moscow put forward other arguments as well: threat to the April revolution by the foreign aggression, danger of an attack from the southern part of the country. It was also called for the legal basis of the actions – the Treaty of friendship, vicinity and cooperation, which was signed by the USSR and Afghanistan on December 5, 1978 in conformity with the Art. 51 of the UN Charter.

In the Soviet propaganda, the war from Afghanistan was outlined on the basis of the *Saving state* and *Victim state* concepts. Being associated with various manipulation techniques and actions, in the Soviets' opinion these notions constituted the legality of the military action in the neighbouring country.

The Soviet ideologists insistently applied the defeatist state, the anxiety to mobilize the society. As a consequence, there were generated informational psychosis, enemy culpability, *psychological war*. The political message was conveyed especially among the young Soviet people by means of various persuasive methods: official discourse, school, mass-media, etc. These methods were applied in order to provide horizontal and vertical links in the process of society mobilization in specific situations.

As regards the totalitarian state which efficiently manipulated the propagandistic mechanism, the combatants from MSSR extracted *the causes* of the military intervention from the official discourse about the war: *international aid and defense of the Soviet Union's southern borders*. At the conceptual level, Kremlin insisted on the

phrase of international aid, while the Soviet soldiers decided upon the expression of defense of the Soviet Union's southern borders, considered as a vector of patriotism of the Soviet origin. One of the intervention's *causes* appears to be the bipolarity between the Soviet Union and the USA, as a result of the Soviet controversy regarding the adverse world, the danger of the American imperialism, which therefore generated the *American phobia*. Other *causes* of the Soviet-Afghan war, as well as other explanations regarding this topic can be revealed from the statements of the former participants made during the postwar period.

As a component part of the civil society, intruders of a hostile context, the young combatants were given a certain period of adaptation in order to face the war. This *hiatus* was to be complemented by the military training: the school of the future fighters for participation in the military conflict from Afghanistan. While the conscription and military training were on the second plan in the initial phase of the war, there have gradually been made significant improvements in the process of recruitment and training conditions due to dynamics of the war. The two phases of the military training (the first one occurred in the USSR, and the second one in Afghanistan) associated with the political mentor (*political instructor*), placards, propaganda materials, military discipline, physical training, adjustment to (analogical) climate conditions etc., represented characteristics meant to provide theoretical and practical training for combatants, which is difficult to overpass in the specific context of the military conflict.

The Soviet-Afghan war. Lived history and narrated history. The connection between the two enemy camps – Afghan

resistance and the Soviets – was outlined not only by the military actions, but also by a mutual study, conceptual and somatic identification, analysis of the fight strategy and tactics etc. Despite the resentments against enemies, there were as well singled out certain abilities of their appreciation.

The Soviet-Afghan military confrontations were marked by the *asymmetric* typology of the conflict and were focused on the important areas from geostrategical perspective. Depending on the dynamics of the war, there were also instituted *military administrative poles*, which configured the military conflicts between the two camps, and at the same time there were singled out a series of fight directions in the geographical areas, with a clear strategical content. The most known forms of military actions promoted by the Soviets were the so-called “cleaning up” of enemies, the raids upon the enemies camp, ambushes, etc. By means of “cleaning up”, the Soviets aimed at eliminating firstly the enemies, including the armed children (*bacha*), that is the persons who were acting by means of armed methods, avoiding as much as possible the decimation of the population that did not comply with the rules. Yet, we do not exclude the abnormal cases and soldiers with disequilibrium that were present in the case of Afghanistan, like in any other war. The unfavourable geographical conditions and the mountain relief represented an advantage for enemies and a great obstacle for the Soviet combatants in the dynamics of military fights. Another form of military conflicts was represented by the ambushes generating panic and defeatist situations. *The Underground War* from Afghanistan was conducted by the special Soviet units. In the context of military actions, the Soviet combatants sometimes

did not take into account the strategy and tactics, therefore various military errors were committed.

Afghan army was obstructed by the *collaboration with the limited contingent of the 40th army* as a result of sovietization and *policy of forces*. The splitting between the allied and the Soviets that occurred during the military actions resulting in desertions from the Afghan army, was outlined in the context of the civil war from Afghanistan and the specific features of the Afghan civilization.

Being placed in dichotomy with military actions, the Afghan civilization had developed an archaic image expressed by exoticism and particularities of ethnocentric mentality in the Moldovan combatants’ opinion. The mechanism of communication and cognoscibility established between the Moldovan and indigenous combatants had evolved to image representations of the two distinct socio-cultural spaces. The somatic profile was perceived from the physical appearance, marked by the conditions of existence (climate, lifestyle, nutrition, etc.). Due to the ancestral traditions, the Afghans’ family and environment represented a confidential structure, being forbidden for intruders, that is the Soviets. It was observed the economic bipolarity, marked by misery and luxury at the same time, being singled out by various specific forms and economic relations, including the mechanism of competition, eccentric activities (drug industry) etc. The war from Afghanistan marked a general turnover in the Afghan economic life, which resulted in the intensification of the pauperization of the indigenous population. Poor knowledge of the Afghan civilization, non-observance of their traditions, irreli-gion etc. had generated tensions between

the Soviet and indigenous combatants, a situation that was also intensified by the context of the war.

Thus, the hierarchic relations between the Soviet soldiers in Afghanistan associated with behavioural proximity and denial were marked by a series of unwritten traditions of the Soviet army, as well as by the tense atmosphere of the war. The officers' image was perceived as a patriarchal one, of moral or administrative support meant to face the tense circumstances. Despite this, there were also observed situations of displaying the hierarchical position, which had a negative impact on ensuring vertical hierarchical relations. The most rigorous mechanism of communication and behaviour among the Soviet combatants was controlled by *dedovshchina*, a type of habitual cohabitation, an alternative to the military regulations involving a conventional language that resulted in horrible consequences for participants' life, it was the category of marginals that was established in the process of communication of soldiers as an element of interhuman relations (Xenofontov, 2006:335-366).

Logistics provision – accommodation, nutrition, equipment – is an aspect applied to the ontological need in the mechanism of mobilization and administration of soldiers that was controlled by the military conflict's dynamics and adjusted to the cruel context of the war. For the Moldovan combatants, the cantonment and its regulations marked a new lifestyle, a balanced daily life, it also singled out the restricted individualism, as well as certain actions that disregarded even the natural course of the military life.

Beside the extreme situations (panic, military fights, stress), military discipline (training, protocol formalities) etc. that the

participants in the war from Afghanistan were going through, they were also enjoying moments of *escape* from the reality of the armed conflict – the free time. In the Soviet soldiers' perception, the tense circumstances eclipsed the presence of the free time. Generally, the free time which was distributed by needs, interests, intelligence etc. was divided into three levels: individual or private, common and complementary (Xenofontov, 2003:156-186).

There was observed a series of immoral habits among the Soviet combatants in Afghanistan, such as: drugs, alcohol, traffic, prostitution and homosexuality. Some vices were generated by the endemic circumstances or by various habits of the Soviet army, while others by cupidity and indecency (Xenofontov, 2005:283-310).

It was used a conventional language in the Soviet combatants' communication, known as the *Afghan lexicon*. This military language created syncretisms: terms specific either to habits of the Soviet army or to the combatants' place of origin, literature, prisons, Afghan population etc. At the metaphysical level of the alternative language, the participants in the war from Afghanistan had created their own reality, which is a symbolic reality. In the same context, they applied other language forms, even the ordinary one, which subconsciously revealed the experience of certain shocking circumstances. The Russian language, the main means of communication in the Soviet army, was also doubled by national languages of the soldiers. By this native element, fighters created an alternative universe of spiritual survival in the context of the military conflict. Studying the enemies' language was determined by specific situations of the Soviet participants (Xenofontov, 2008:108-119).

The military intervention of the USSR in Afghanistan had left a profound trace in the life of the combatants from the Moldova.

The death of the Soviet participants, a subject with possible psychological consequences in society was wrapped in mystery by Moscow. The soldiers' death, the way of carrying the corpse, the funeral rituals, the death show were similar in every respect to the society, although with a tendency of being placed in an offensive environment. In dichotomy with the Soviet community, death was omnipresent in the life of soldiers by two ways: direct death implying its proximity to the terrifying space, and indirect death implying the mirror effect, that is the death of a comrade being visualized as a self-image of the *end*. The concept of life opposed to the terrifying end constituted an antidote to repudiate death. At a conceptual level it was created a parabiosis and a *virtual dialogue with divinity*. The own victory before death represented the survivor's act of heroism, yet generating the *guilt feelings towards the dead comrades*.

Physical disabilities (injuries, disorders, diseases) were also omnipresent in the daily life of soldiers. Anything related to the war, foreign and unsafe environment constituted a danger to health. Diseases, *the terrible enemy*, as endemic factors, were subject to improper treatments, therefore the recurrence of diseases still remains a major problem especially among the "Afghan" veterans.

The war tensions, military life and subjective issues of each individual soldier were among the factors generating suicides and self-mutilations. If suicide represents a world belonging exclusively to its author, self-mutilations represent an alert to society with respect to the cruel environment of

the individual. *Accidental* self-mutilations constituted a specific factor of the war.

The Soviet prisoners who were subject to tortures, their guidance by the "masters" to fulfilling propaganda purposes and ensuring complicity in destroying the Soviet army constituted forms of militant actions of *mujahedeens*. Even under the circumstances when prisoners reached various *compromises with the torturer*, the aspirations for individual freedom represented a strong desire.

Another aspect related to the military conflict and the *aggressive war* was represented by the *disappearance* and desertions. Beside the indeliberate factors of *disappearance*, there existed a series of volitional clauses, some of them being sustained by the Afghan Resistance. The desertions were also determined by historical, religious, geographical factors etc. The repatriation of the former Soviet prisoners in Afghanistan was delayed due to political, legislative, moral causes.

Grosso modo, the living environment marked rigorous limits in the life of the Soviet soldiers, directing yet to unacceptable aspirations for survival reflected by an encoded message of sustenance.

The reintegration of the former Moldovan combatants in Afghanistan into family and society was marked by the *Afghan syndrome*, a psychosomatic trauma caused by the *alerting agent* – the war – which has had a major long-term affective impact on the participants' identity. The socialization was impeded by various disputes with the society occurring at conceptual level, and today the "Afghan" veterans are actually going through a phase of *integration* into society, after the estrangement determined by the respective event.

References

Transliteration of Russian names and titles was done according to international standards – International Organization of Standardization, SR ISO 9:1997– and on refers only to bibliographic references.

Arhiva curentă a Uniunii Veteranilor Războiului din Afghanistan din Republica Moldova/ Current archive The Union Of Veterans Of Afghanistan War Republic of Moldova.

Borovoj Â., (1992). *Aprel'skaâ revolúciâ zakončilas' v aprele /April revolution was over in April. New history of Asia and Africa: twentieth century/,* în: *Novoe vremâ*, nr. 17, 1992, Moskva, Russia.

Calvacoressi P., (2000). *Politica mondială după 1945 /Global politics after 1945/,* Editura Allfa, București, Romania.

Căpățină O., (2002). *Colind afghan /Afghan Carol/,* Editura Pontos, Chișinău, Republic of Moldova.

Cuvântarea lui Nadjibullah la televiziunea afghană /Nadjibullah's speech on afghan television/, în: *Moldova Socialistă*, 3.01.1989, Chișinău, Republic of Moldova.

Dogan M., Pahre R., (1997). *Noile științe sociale. Interpretarea disciplinelor /New social science. An interpretation of disciplines/,* Alternative, București, Romania.

Hauner M., (1991). *The Soviet War in Afghanistan, Patherns of Russian Imperialism,* University Press of America, Philadelphia.

Ivaškin V.T., Luft V.M. ș.a., (1991). *Pričiny i mehanizmy razvitiâ sindroma dificita mas-sy tela u voennoslužașih v usloviâh žarkogo klimata i gorno-pustynnoj mestnosti /Causes and mechanisms of evolution the body difficult syndrome to the condition of arid desert climate and Terrain/,* în *Voенно-медический журнал*, nr. 7, 1991, Moskva, Russia.

Iluț P., (2001). *Valențele interviului de grup în studierea socio-umanului /Valences of the group interview in social-humanity studies/,* în: *Anuarul de Istorie Orală*, nr. III, 2001, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, Romania.

Iluț P., Rotariu T., (1997). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Teorie și Practică /Sociological investigation and survey. Theory and practice/,* Polirom, Iași, Romania.

Iluț P., (2001). *Integralism și multiperspectivism în analiza socio-umanului /Integralism and multiperspectivism in social-humanity analysis/,* în: *Anuarul de Istorie Orală*, nr. II, 2001, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, Romania.

Karmal B., (1981). *Nerastoržimoe edinstvo s narodom /The inseparable unity with people/,* în: *Problemy mira i socializma*, nr. 6, Moskva, Russia.

Maiwandi F., *The Afghan Jihad,* în [http://www.afghan-politics.org/Afghan Jihathmtp](http://www.afghan-politics.org/Afghan_Jihathmtp) (accesat în 07.08.2001).

Manole A., (1991). *Cruciada afghană /Afghan Crusade/,* Cartea Moldovenească, Chișinău, Moldavia.

McCauley M., (1999). *Rusia, America și războiul rece. 1949–1991 /Russia, America and cold war 1949–1991/,* Polirom, Iași, Romania.

Mituri, rituri, simboluri în societatea contemporană /Myths, rites, symbols in contemporary society/, /Sub redacția lui Monique Segrè, Amarcord, Timișoara, Romania, 2000.

Monks Al. L., (1981). *The Soviet Intervention In Afghanistan,* American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C.

Negaev É.A., Tutohel A.K. ș.a., (1991). *Hirurgičeskie aspekty urokov vojny v Afganistane /Surgical aspects of the lessons of war in Afghanistan/*, în: Voенno-medicinskij žurnal, nr. 8, 1991, Moskva, Russia.

Notițe din armată a lui Eduard Boboc. Arhivă privată /The army's notes of Eduard Boboc. Private archive/.

Novejšaâ istoriâ stran Azii i Afriki: XX vek / New history of Asia and Africa: twentieth century/, /Pod red. A.M. Rodrigesa, Vlado, Moskva, Russia, 2003.

On byl založnikom Kremlâ. B. Karmal' rasskazyvaet /He was prisoner of Kremlin, B. Karmal, says/, în: Trud, 24.10.1991, Moskva, Russia.

Osnovy voennoj doktriny Respubliki Afganistan na sovremennom étape (Tezisy vystupleniâ prezidenta Respubliki Afganistan na sovešanii rukovodâšego sostava Vooružennyh sil 22 iünâ 1989 g.) / The fundamentals of military doctrine of the Republic Afganistan in the contemporary stage. (the sentence speech of president of the Republic Afganistan, of the Armed Forces Committee Meeting, 22 July 1989)/, în: Voенno-istoričeskij žurnal, nr. 7, 1989, Moskva, Russia.

Patrachi V., (1998). *Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu /Mircea Druc or fight with the last empire/*, Editura, Zamolxe, București, Romania.

Perepelkin V.S., Korol'kov V.F. ș.a., (1989). *Uroki bor'by s kišečinyimi infekciâmi v period vojny v Afganistane /Lessons of the fight against intestinal infections during war in Afghanistan/*, în: Voенno-medicinskij žurnal, nr. 7, 1989, Moskva, Russia.

Portelli Al. în dialog cu Popitiu O., (2010). *Istoria orală este un antidot pentru orice narațiune care domină! / Oral history is an antidote to any story that dominated/*, în: <http://revistacultura.ro/nou/2010/02/> (accesat în 09.03.2010).

Radosav D., (2004a). *Editorial /Editorial/* la Anuarul de Istorie Orală, nr. V, 2004, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Romania.

Radosav D., (2004b). *Petrea Icoanei. Travesti și clandestinitatea în mișcarea de rezistență anticomunistă /Disguise and clandestinely in the anticomunist resistance movement/*, în: Anuarul de Istorie Orală, nr. V, 2004, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Romania.

Radosav D., (2002). *Istoria subiectivă /Subjective history/*, vezi Jurju C., Budeancă C., (2002). „Suferința nu se dă la frați...”: mărturia Lucreției Jurj despre Rezistența anticomunistă din Apuseni (1948–1958) /“A suffering does not give to the brothers.” Lucretia Jurj testimony about anti-communist resistance in western (1948–1958 /, Dacia, Cluj-Napoca, Romania.

Radu I., Iluț P., Matei L., (1994). *Psihologia socială /Social psychology/*, Editura Exe, Cluj-Napoca, Romania.

Rossiâ i SSSR v vojnah XX veka. Poteri vooružennyh sil. Statističeskoe issledovanie /Russian and the USSR in the twentieth century wars. Loss of armed forces. Statistical research/, /Pod obšej redakciej kandidata voennyh nauk, professora AVN general-polkovnika G.F. Krivošeeva, Olma-Press, Moskva, Russia, 2001.

Soulet J-F., (1998). *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre /Comparative history of communist states from 1945 until today/*, Polirom, Iași, Romania.

Todua Z., (2009). *Moldaviâ i moldavskie kommunisty. Polițičeskaâ hronika perelomnoj épohi 1988–2008 /Moldova and Moldovan communists. The political Chronic in 1988–2008 /*, Moskva, Russia.

Vakulovski Al., *Soldați români în Afghanistan. Manuscris. Arhiva privată /Romanian soldiers in Afghanistan. Manuscript. Private archive/*.

Vestad O.A., (1994). *Nakanune vvoda sovetskih vojsk v Afganistan. 1978–1979 /On the eve of the soviet intervention in Afghanistan. 1978–1979/*, în: *Novaă i novejšaă Istoriă*, nr. 2, 1994, Moskva, Russia.

Veyne P., (1999). *Cum se scrie istoria /How to write history/*, Editura Meridiane, București, Romania.

Voennyj ènciklopedičeskij slovar' /Military Encyclopedic Dictionary/, (2007). Eskimo, Moskva, Russia.

Xenofontov I., (2010). *Războiul din Afganistan (1979–1989) în memoria participanților din Republica Moldova. Realitate istorică și imaginar social/ The war from Afghanistan (1979–1989) in the Memory of Participants from the Republic of Moldova. Historic Reality and Social Imaginary/*, Iași, Lumen, Romania, 544 p. (în curs de apariție).

Xenofontov I., (2009). *Interviul – valență a democratizării discursului istoriei recente /The interview – essential component of democratization of framework of the recent history/*, în: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1, 2009, Chișinău, Republic of Moldova.

Xenofontov I., (2008). *Istoria recentă și istoria orală. Perspective de abordare /The recent and oral history. Perspectives of landing/*, în: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 2, 2008, Chișinău, Republic of Moldova.

Xenofontov I., (2008). *Vocabularul combatanților sovietici în războiul din Afganistan (1979–1989) între comunicare și identitate /The combatants' vocabulary in the war of Afghanistan (1979–1989) between communication and identity/*, în: *Anuarul de Istorie Orală*, nr. X, 2008, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, Romania.

Xenofontov I., (2006). „*Dedovščina*”. *Raporturile ierarhice între combatanții sovietici din războiul sovieto-afghan (1979–1989) în memoria colectivă /Rank Relations Between the Russian Militaries During the Afghanistan War (1979–1989). „Dedovščina”*, în: *Anuarul de Istorie Orală*, nr. VII, 2006, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, Romania.

Xenofontov I., (2005). *Viciile combatanților sovietici în războiul sovieto-afghan (1979–1989): droguri, alcool, trafic, prostituție și homosexualitate /The Flaws of Soviet Combatants During the Afghanistan War (1979–1989): Drugs, Alcohol, Traffic, Prostitution and Homosexuality/*, în: *Anuarul de Istorie Orală*, nr. VI, 2005, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Romania.

Xenofontov I., (2003). *Viața cotidiană a combatanților basarabeni în războiul sovieto-afghan (1979–1989)/Everyday Life of the Basarabian Combatants During the Soviet-Afghan War (1979–1989)/*, în: *Anuarul de Istorie Orală*, nr. IV, 2003, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, Romania.

Xenofontov I., (2002). *Războiul din Afganistan în memoria combatanților. Cazul participanților din comuna Echimăuți, județul Orhei, Republica Moldova /The Afghanistan War (1979–1989) to the Combatants' Memory. The Case of the Participants from Echimăuți Village, in Orhei Country, Republic of Moldova/*, în: *Anuarul de Istorie Orală*, nr. III, 2002, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, Romania.

Zub Al., (2003). *Disciplina memoriei*, în: Xenopoliana. Buletinul Fundației Academice „A.D. Xenopol” din Iași, IX, nr. 3-4, 2003, Iași, Romania.

Ševardnadze È., (1991). *V zašitu demokratii i svobody /In defending democracy and freedom/*, Novosti, Moskva, Russia.

ȘTIINȚA MILITARĂ

ELIBERAREA LOCALITĂȚILOR. FACTORII CARE INFLUENȚEAZĂ ACȚIUNILE DE LUPTĂ. PROCEDEE DE OFENSIVĂ

Valeriu DELIGHIOZ

În condițiile războiului modern, după cum susțin mai mulți specialiști militari străini, apărarea sau cucerirea unei localități, importantă din punct de vedere politic, economic sau militar, constituie, de cele mai multe ori, scopul final al operației.

Cu referire la *factorii care influențează acțiunile de luptă ale trupelor în zonele urbane*, este de evidențiat faptul că unele particularități ale acestora pot influența, pozitiv sau negativ, în perioada de pregătire și ducere a luptei.

Ofensiva pentru eliberarea localităților este influențată de următorii factori:

1. Mărimea localității

După suprafața ocupată, așezările pot fi:

- localități mici – 10–50 km²;
- localități mijlocii – 50–500 km²;
- localități mari – peste 500 km².

Cu cât este mai mare suprafața unei localități cu atât se majorează numărul de obiective care trebuie cucerite. În același timp, mărimea localității este în relație directă cu numărul populației.

După numărul de locuitori, localitățile sunt:

- foarte mici – până la 5 000 locuitori;
- mici – 5 000–20 000 de locuitori;
- mijlocii – 20 000–100 000 de locuitori;
- mari – 100 000–500 000 de locuitori;
- foarte mari – peste 500 000 de locuitori.

Numărul de locuitori influențează nemijlocit cantitatea de forțe și mijloace disponibile pentru a o aduce în stare de

apărare, dar și posibilitatea eliberării ei prin acțiuni conjugate cu ale forțelor din interior ostile ocupantului.

2. Configurația localității

Configurația localității influențează mult pregătirea și ducerea acțiunilor de luptă ofensive, precum și modul de întrebuițare a armelor. Se apreciază, în funcție de forma geometrică cu care se aseamănă – dreptunghi, pătrat, cerc etc. Forma dreptunghiulară îngreuiază manevra de învăluire și întoarcere, iar uneori nici lovitura frontală nu asigură rezultatul scontat (Fig. 1). Formele pătrată (Fig. 2) sau circulară ale localității (Fig. 3) favorizează manevra dublu învăluitoare sau executarea atacului pe direcții concentrice pentru cucerirea ei.

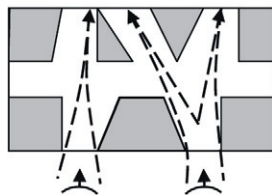

Fig. 1. Localitate dreptunghiulară.

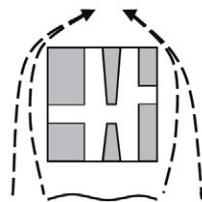

Fig. 2. Localitate pătrată.

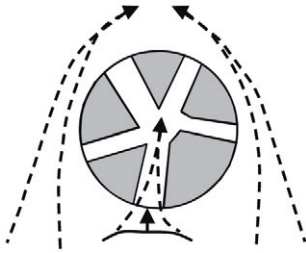

Fig. 3. Localitate circulară.

3. Dispunerea cartierelor

Dispunerea cartierelor influențează pregătirea și ducerea acțiunilor de luptă prin: modificarea lărgimii și a adâncimii dispozitivului de luptă al forțelor, în funcție de mărimea și orientarea lor în ansamblul orașului; îngreunarea manevrei de forțe și mijloace și a întrebuițării tehnicii de luptă.

La analiza structurii localității se au în vedere: centrul localității; cartierele de locuințe; zonele industriale; zonele mijloacelor de transport în comun (autobaze, gări și stații de căi ferate, porturi, aeroporturi etc.); zonele depozitelor; locurile virane; zonele cu spații verzi; zonele sanitare de protecție.

4. Forma și densitatea străzilor

În localitățile de construcție veche, străzile sunt orientate, de regulă, radial de la centru, fiind intersectate de mai multe ori de străzi, sub formă de inele concentrice. Pentru cucerirea acestora se recomandă ofensiva convergentă, în lungul străzilor de pătrundere până la centrul lor și, ulterior, continuarea ofensivei pe străzile radiale al căror punct de plecare îl reprezintă centrul (Fig. 4).

În localitățile de construcție nouă, străzile sunt dispuse, în general, perpendicular unele pe altele, ceea ce presupune împărțirea străzii pe raioane și nimicirea inamicului pe părți (Fig. 5).

Străzile largi sunt mai indicate pentru ofensivă, iar cele înguste se manevrează. Re-

țeaua de străzi neregulată nu oferă condiții favorabile ofensivei întrucât manevra de pe o stradă pe alta este mult îngreuiată și necesită mai mult timp (Fig. 6).

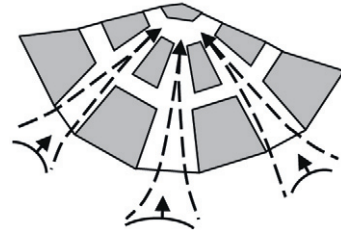

Fig. 4. Sistem stradal radial-circular.

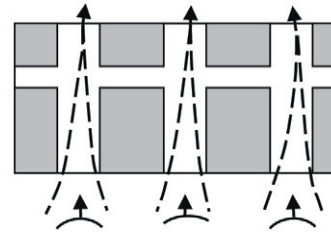

Fig. 5. Sistem stradal dreptunghiular.

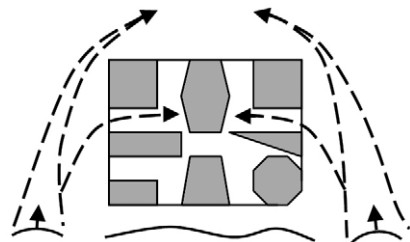

Fig. 6. Sistem stradal neregulat.

5. Durabilitatea construcțiilor

Se are în vedere materialele din care sunt construite clădirile (fier, beton armat, piatră, cărămidă, lemn, pământ etc.). Pentru aprecierea trăinicieii construcțiilor se ține seama de capacitatea lor de a rezista la foc, mișcări seismice, lovituri executate cu rachetele, aviația și artileria.

În construcțiile moderne se folosesc pe scară largă materialele sintetice și sticla, fapt ce le face mai vulnerabile.

6. Densitatea construcțiilor

În funcție de densitatea construcțiilor în raport cu perimetrul localității, se poate constata că în localitățile rurale densitatea este de 1/4, iar în localitățile urbane de 1/2. În centrul localităților, mai ales în centrul orașelor, densitatea este, de regulă, mai mare de 1/2. Densitatea are influență asupra manevrei de forțe și mijloace, alegerii obiectivelor, observării, orientării, conținutului misiunilor ofensive.

7. Lucrările subterane

Lucrările (construcțiile) subterane pot fi folosite pentru apropierea în ascuns de obiectivul misiunii și pentru pătrunderea (infiltrarea) în adâncimea dispozitivului de luptă al apărătorului, favorizând manevra de întoarcere și ducerea acțiunilor în dispozitivul inamicului.

8. Existența cursurilor de apă sau a lacurilor

Acest factor oferă multe avantaje apărătorului, mărind stabilitatea apărării și îngreunând acțiunile ofensive. Acțiunea urmează a fi executată în lungul cursului de apă, concomitent pe ambele maluri.

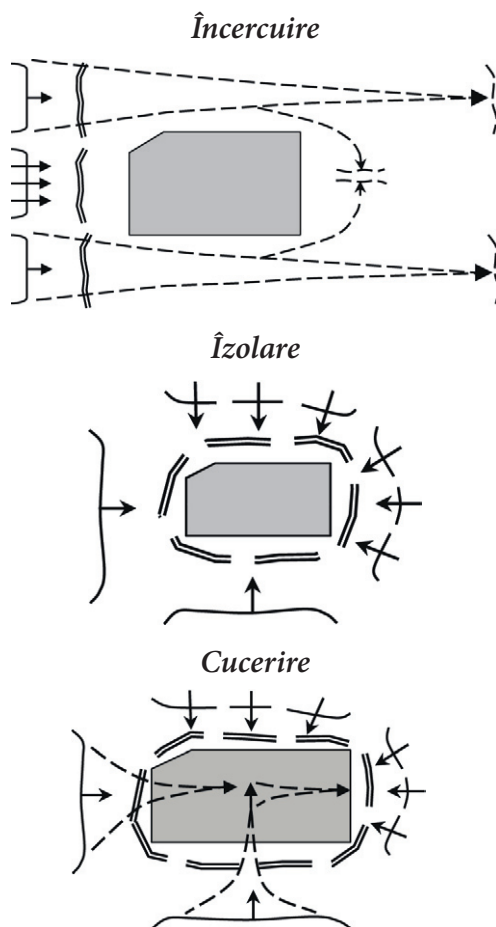
9. Caracteristicile terenului pe care este amplasată localitatea

Acestea pot ușura sau îngreua acțiunile de luptă ofensive, căpătând în plus și particularitățile impuse de teren.

Procedee de ofensivă pentru eliberarea localităților

În lucrarea „Arta războiului”, generalul și filosoful chinez Sun Tzu subliniază: „Cea mai rea politică este aceea de a ataca orașele. Nu ataca orașele decât atunci când nu mai ai altă soluție”.

În ofensivă, tendința generală este ca localitățile să fie ocolite, folosindu-se în acest scop manevra dublu învăluitoare (Fig. 7).

Etapele operației de eliberare a localității:

1. Încercuirea; 2. Izolare; 3. Cucerire;
4. Curățarea; 5. Instalarea unei forțe.

Fig. 7. Cucerirea localității prin manevra dublu învăluitoare.

Când nu există posibilități de ocolire sau de întoarcere a localităților, se trece la eliberarea (cucerirea) lor.

Eliberarea, cucerirea sau ocuparea localităților se execută din mișcare sau din contact, după o pregătire corespunzătoare, folosind manevra de învălire, întoarcere sau lovitura frontală, conjugată cu acțiunile forțelor aeromobile.

Localitățile pot fi eliberate *din mișcare* dacă se realizează nimicirea inamicului pe căile de acces ce duc spre localitate și debarcarea forțelor aeromobile în adâncimea apărării inamicului, pentru a nu-i permite acestuia să ocupe localitatea cu trupe retrase sau cu forțe aduse din rezervă.

În scopul realizării ofensivei pentru eliberarea din mișcare a localităților este necesar a se executa lovituri puternice pe toată adâncimea apărării inamicului, asigurându-se:

- deplasarea impetuoasă a întregului dispozitiv de luptă al trupelor aflate în ofensivă;
- întrebuințarea pe scară largă a manevrelor de toate tipurile;
- ducerea luptei în ritm rapid pentru realizarea scopurilor propuse.

Dacă localitatea este eliberată în urma operațiilor duse prin surprindere de către detașamentele înaintate și forțele aéro-

mobile, forțele de pe direcția principală de efort ocolesc localitatea fără a angaja lupta în interior și continuă înaintarea în adâncimea apărării inamicului, distrugând / neutralizând prin lupta de întâlnire rezervele acestuia aflate în curs de afluire.

Eliberarea localităților puternic apărate, care nu pot fi cucerite din mișcare, se face prin trecerea la ofensiva *din contact nemijlocit* cu inamicul, în urma unei pregătiri corespunzătoare.

De regulă, în această situație, ofensiva pentru eliberarea unei localități începe cu pregătirea de foc, în cadrul căreia o importanță deosebită o are focul artileriei, tancurilor, mijloacelor antiblindate prin trageri prin ochire directă. Atacul începe simultan, pe mai multe direcții convergente, pentru a fracționa dispozitivul inamicului și a-l neutraliza pe părți.

Odată începută, operația ofensivă se menține și continuă neîntrerupt, ziua și noaptea, până la eliberarea localității.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *** FT./I.-1. *Manualul pentru luptă al brigăzii mecanizate (infanterie, infanterie ușoară)*. București, 2004.
2. VIDU Alexandru, *Acțiunile de luptă ale unităților și marilor unități în zone urbane*. București, Editura AÎSM, 1996.
3. TZU SUN, *Arta războiului*. București, Editura Militară, 1976.
4. *** *Gândirea militară românească*, nr. 4/2001.

RĂZBOIUL VIITORULUI. CONSIDERAȚII TEORETICE

Iurie CÎRNEȚ

This article presents a detailed analysis of warfare and as a result are established the more suitable types of military operations for Republic of Moldova. For this purpose were analyzed two key strategic factors which from my point of view have a major influence on conducting military operations: geographic location and its influence on military operations; the forces and means available at the moment. At the end of this work were made recommendations regarding the adequate warfare doctrine for future military operations in Republic of Moldova. Also there is presented a conception on conducting a guerilla warfare based on analyses of existing experience in this domain during the history.

1. Introducere

Pe parcursul istoriei, războiul nu a avut schimbări esențiale, continuând să fie o metodă violentă de deblocare a unei situații strategice complexe. În lucrarea sa, Mircea Mureșan scrie că „Războiul, în esența lui, nu s-a schimbat. El rămâne ceea ce a fost mereu: o continuare, mai exact, o exprimare și o materializare, prin mijloace violente, a politicii, o cale directă de deblocare a unei situații internaționale complexe, o modalitate categorică, imediată, violentă și intempestivă de impunere a voinței în dialectica de confruntare dintre entități. S-au dat multe definiții războiului. Toate au fost confirmate, întrucât exprimă ceea ce este sau poate fi, de fapt, războiul, privit dintr-o mulțime de unghiuri și de perspective.”¹

Problemele războiului au fost abordate în diferite perioade istorice, deseori punându-se întrebarea excluderii lui ca fenomen social, însă de câte ori apărarea nevoia se apela

la el. Războiul este caracterizat prin violență și pierderi considerabile de vieți omenești, la care omeniția s-a gândit de fiecare dată după desfășurarea unor războaie destul de violente. Însă odată cu trecerea timpului totul se dă uitării, preferându-se un alt război. După al Doilea Război Mondial, care a fost unul destul de violent, în țările democratice, unde mai presus de toate este viața omului și stabilitatea, deseori s-a pus problema excluderii războiului din viața socială și căutarea noilor forme de rezolvare a unor situații internaționale complexe. Acțiunile militare sunt acceptate de țările occidentale numai atunci când sunt duse în afara spațiului său și dacă nu le tulbură ordinea și liniștea. O altă încercare de rezolvare a situațiilor de conflict a fost înlocuirea războiului clasic cu operații altele decât războiul, încercând astfel rezolvarea situațiilor de conflict prin procedee mai puțin violente. În operațiile altele decât războiul, datorită faptului că nu există, ca

Iurie CÎRNEȚ – locotenent-colonel, Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

¹ Mureșan Mircea, Văduvă Gheorghe. *Războiul viitorului – viitorul războiului*. București, Editura U.N.Ap., 2004.

într-un război clasic, învingător și partea învinsă, unde nici o parte nu-și poate atinge scopurile războiului, s-a ajuns la crearea multor blocaje strategice, care nu pot fi deblocate nici până astăzi. Deci nici forma nouă de rezolvare a conflictelor nu a dus la o rezolvare a situațiilor complexe strategice, ci a generat înghețarea conflictelor și deseori reactivarea lor periodică în folosul unor actori foarte influenți din zonă².

Problema războiului este destul de însemnată și pentru Republica Moldova, care ocupă în zona Europei de Sud-Est o poziție geostrategică importantă, aflându-se în calea unor direcții strategice importante, deseori activate pe parcursul istoriei. Republica Moldova a fost și a rămas poarta Europei de Sud-Est, fiind deseori folosită pe parcursul istoriei și de multe ori controlată de marile imperii ale timpului. Situația geografică a țării noastre într-o zonă geografică deloc liniștită impune ca niciodată o studiere mai serioasă a problemelor războiului.

De la întemeiere și până în prezent, Moldova s-a aflat în componența diferitor formațiuni statale, fapt ce a făcut ca studierea problemei războiului să fie marginalizată, iar deseori dată uitării. Odată cu obținerea independenței, problema studierii războiului devine o necesitate vitală a statului Republica Moldova, o problemă a cărei rezolvare nu este deloc ușoară într-o țară cu puțină experiență strategică.

În lucrarea de față, în urma analizei mai multor factori, s-a încercat a deduce evoluția posibilelor războaie în care ar fi atrasă Republica Moldova. Luând în calcul legile războiului, cum ar fi legea concordanței

dintre scopul politic, forțe, mijloace, resurse și obiective și legea dependenței războiului de potențial³ s-a încercat a se da un răspuns realist la posibilele provocări, pornind de la analiza principalilor factori strategici.

2. Republica Moldova și războiul clasic

Dorim noi sau nu, având o poziție geostrategică destul de importantă, Republica Moldova va fi nevoită, ca și în alte perioade istorice, să fie implicată în război. Ce forme de acțiuni strategice vor fi prielnice pentru Moldova vom analiza în continuare luând în calcul analiza principalilor factori strategici. La momentul actual, în spectrul strategic există mai multe tendințe de ducere a unui război, însă cele mai influente sunt tendințele de ducere a războiului clasic și a războiului de gherilă.

Război clasic este războiul în care lupta armată este dusă numai cu forțe armate regulate.⁴

Deseori războiul clasic este tot mai mult preferat de țările cu un potențial militar foarte înalt, însă, în funcție de nivelul de tehnologizare a armatelor, și el este desfășurat sub diferite concepții. Astfel, țările democratice, unde factorul uman contează și care dispun de armate bazate pe tehnologii, în viitor vor avea ca tendință de a duce războiul cu o durată cât mai scurtă și cu pierderi cât mai puține (războaiele din Irak din 1992, 2003). Orice încercare de a desfășura un război de către aceste țări, încălcând aceste două cerințe, va duce la eșecul războiului (războiul din Vietnam 1957–1975). În țările puternice, dar mai puțin democratice, care dispun de un potențial uman foarte mare, iar potențialul

² Conflictul din Georgia din vara anului 2008.

³ Mureșan Mircea, Văduvă Gheorghe, *op. cit.*

⁴ *Lexicon militar*, Ediția II, Chișinău, Editura SAKA, 1994.

militar este bazat mai mult pe cantitate decât pe calitate, în viitorul război factorul uman va fi luat mai puțin în calcul, iar durata războiului va conta mai puțin. (războaiele din Irak din 1992, 2003⁵).

Republica Moldova nu face parte din statele menționate, nu dispune de potențial înalt, dar să analizăm care ar fi șansele pentru ducerea unui război clasic. Pentru a înțelege posibilitățile Republicii Moldova de a duce un război clasic, am analizat câțiva factori importanți, care, după părerea mea, au o influență majoră pentru ducerea unui război, cum ar fi: analiza spațiului geografic și influența lui asupra desfășurării acțiunilor militare; determinarea forțelor necesare pentru apărarea acestui spațiu și analiza posibilităților pentru ducerea unui război clasic.

Țara noastră face parte din teatrul de acțiuni militare de sud-vest, cuprins între meridianele 8° și 36° longitudine estică și paralelele 30° și 50° latitudine nordică. El cuprinde întreaga Europă de Sud-Est, o parte din Asia de Sud-Vest și cea mai mare parte a litoralului din nordul Africii, fiind un teatru de acțiuni militare intercontinental. Limitele acestui teatru de acțiuni militare sunt:

– la nord: o linie care începe de la vârful Mont Blanc, trece pe culmile Alpilor Italieni și Austrieci, apoi pe la Innsbruck, Linz, Lvov, Kiev, Harkov;

– la sud: o linie pe la aproximativ 100 km sud de țărmul nord-african, între Akaba și Bizerta (fâșia de litoral din nordul Africii);

– la vest: linia care trece pe la vest de vârful Mont Blanc, la vest de insulele Cor-

sica și Sardinia, apoi pe frontiera dintre Algeria și Tunisia;

– la est: linia Harkov, Kerki, Damasc, Akaba.

Dimensiunile teatrului: de la est la vest aproximativ 2500 km, iar de la nord la sud 2300 km., rezultând o suprafață totală de aproximativ 5,7 milioane km², din care aproximativ 50% reprezintă spațiu maritim. Ca urmare, este un teatru de acțiuni militare terestru-maritim (mixt).

Prin dimensiunile sale, teatrul de acțiuni militare de sud-vest permite desfășurarea unor acțiuni militare de importanță strategică, cu participarea tuturor categoriilor de forțe armate.⁶

Republica Moldova este situată în partea sud-estică a teatrului de acțiuni militare de sud-vest, între Carpați și Marea Neagră, aflându-se pe o direcție strategică importantă – direcția strategică de nord-est. În actualul context politico-militar, este o direcție însemnată pentru țara noastră, deoarece Moldova se află între o supraputere cum este Federația Rusă la est și cea mai puternică alianță militară NATO la vest.

Despre importanța direcției date ne vorbește și reactivarea ei frecventă pe parcursul istoriei. Astfel, în perioada Războiului Doi Mondial, această direcție a fost folosită atât de către țările axei⁷ cât și de către coaliția antifascistă⁸. Aflându-ne într-o zonă de intersecție a intereselor marilor puteri, nu este exclus faptul reactivării direcției strategice de nord-est și pe viitor, astfel Republica Moldova fiind nevoită să devină un teatru de război.

⁵ Se referă la raportul de forțe calitativ și cantitativ.

⁶ Cucu Mihai, *Curs de geografie militară* București, Tipografia Academiei Militare, 1970.

⁷ Operația „Barbarosa” din 22 iunie 1941 desfășurată de către armata germană.

⁸ Operația „Iași-Chișinău” din 23 august 1944 desfășurată de către armata sovietică.

Direcția strategică de nord-est cuprinde următoarele trei direcții operative, care trec pe teritoriul actual al Republicii Moldova: direcția operativă podolică; direcția operativă sud-ucraineană; direcția operativă central-ucraineană.⁹

Direcția operativă podolică coboară de la nord spre sud din Podișul Volino-Podolic și pătrunde pe teritoriul Republicii Moldova cu axul prin localitatea EDINET, continuând pe direcția BĂLȚI, STRĂȘENI, CHIȘINĂU, CAHUL. Acțiunile pe această direcție vor viza pătrunderea forțelor atacatorului din nordul țării în scopul învăluirii forțelor noastre ce se vor apăra pe direcția est sprijinită pe râul Nistru sau vest sprijinită pe râul Prut. De asemenea, acțiunile pe această direcție pot viza, în funcție de obiectivul propus, realizarea joncțiunii cu forțele ce ar acționa pe direcțiile operative central-ucraineană și sud-ucraineană. Capacitatea acestei direcții poate fi de valoarea unei grupări de forțe de valoare corp de armată.

Direcția operativă central-ucraineană cu axul pe teritoriul Republicii Moldova pe direcția : TIRASPOL, CHIȘINĂU, NISPORENI, UNGHENI, cu varianta spre nord CĂLĂRAȘI, BĂLȚI la joncțiunea cu direcția operativă podolică și spre sud HÂNCEȘTI, COMRAT, CAHUL la joncțiunea cu direcția operativă sud-ucraineană. Capacitatea direcției este de până la 2-3 corpuri de armată, constituind o direcție de legătură între direcția operativă podolică și direcția operativă sud-ucraineană.

Direcția operativă sud-ucraineană cu axul pe teritoriul Republicii Moldova pe direcția TARACLIA, CAHUL cu varianta

spre nord: COMRAT, HÂNCEȘTI la joncțiunea cu direcția operativă central-ucraineană în scopul învăluirii și întoarcerii grupărilor de forțe ce se vor apăra pe direcția CHIȘINĂU sau la joncțiunea cu direcția operativă podolică în scopul încercuirii grupărilor de forțe ce se vor apăra pe direcția CHIȘINĂU. Capacitatea direcției este de până la 2-3 corpuri de armată.

Direcțiile operative sus-numite au fost dinamic reactivate pe parcursul istoriei, mai ales pe timpul celui de-al Doilea Război Mondial, și nu este exclus faptul reactivării lor pe viitor, astfel diferite teritorii din Republica Moldova devenind zone de operații.

Pentru a determina care sunt forțele necesare pentru apărarea Republicii Moldova, vom analiza o singură direcție operativă, cea sud-ucraineană. După cum am stabilit anterior, această direcție operativă va avea o capacitate de 2-3 corpuri de armată. Pentru apărarea acestei direcții, vor fi necesare forțe pentru acoperirea unui front de aproximativ 200 km. Conducându-ne de normele tactice existente, precum și de una din legile luptei armate¹⁰ – legea raportului de forțe¹¹, constatăm că pentru apărarea acestei direcții vor fi necesare forțe în valoare de 2-3 divizii. Pentru a determina mijloacele necesare pentru apărarea direcției în cauză, calculăm care sunt forțele și mijloacele acestor divizii, pe materialele cele mai importante. Astfel, o divizie mecanizată dispune de aproximativ 20 000 militari, armament de infanterie – aproximativ 20 000 bucați, tancuri – 100 unități, MLI sau TAB – 300 unități. Dacă

⁹ Cucu Mihai, *Curs de geografie militară*, Bucuresti, Tipografia Academiei Militare, 1970.

¹⁰ Mureșan Mircea, Văduvă Gheorghe, *op. cit.*, p. 79.

¹¹ Raportul cantitativ de forțe minim necesar pentru trecerea la ofensivă este de 3:1.

pentru apărarea acestei direcții necesarul este de 3 divizii, constatăm că numărul se va tripla, constituind: armament de infanterie de aproximativ 60 000 bucăți, tancuri – 300 unități, MLI sau TAB – 600 unități. Pentru a determina costul acestor materiale s-au luat în calcul numai materialele de care astăzi Moldova nu dispune, și anume tancuri și mașini de luptă, având ca rezultat o sumă în mărime de aproximativ 150 000 000 \$, pentru a organiza o apărare stabilă pe direcția operativă sud-ucraineană. Luând în calcul și apărarea celorlalte direcții operative, în cazul atacului pe toate direcțiile, Republica Moldova va avea nevoie de un preț triplu.

Pentru a analiza posibilitățile de ducere a unui război clasic, am comparat necesarul și existentul de forțe și mijloace. Cunoscând aproximativ situația de astăzi a țării, am ajuns la concluzia că Republica Moldova nu dispune de forțele și mijloacele necesare pentru a duce un asemenea război, urmând ca la etapa actuală să-și găsească alte forme de ducere a războiului, pentru a-și apăra suveranitatea și integritatea teritorială. O astfel de formă este războiul de gherilă, pe care îl vom dezbate în capitoul următor.

3. Republica Moldova și războiul de gherilă

În rezolvarea unor situații strategice, statele mici, pentru a exista, tot mai des refuză de la războiul clasic și recurg la o altă formă de ducere a războiului – războiul de gherilă. Războiul de gherilă este un tip de luptă neconvențională desfășurată între un grup mic de luptători, reprezentând fie forțe militare, fie forțe paramilitare,

folosind tactici mobile de luptă și o armată. Această formă de ducere a războiului nu este una nou inventată în ultima sută de ani, ci este foarte veche, frecvent folosită încă din perioada antică. Analizând istoria războaielor, vom vedea că această formă este preferată de statele mici și deseori de statele puternice, în momentele critice ale istoriei sale, având ca tendință ducerea războiului cu o durată cât mai mare și producerea de pierderi cât mai mari adversarului. Astfel, ca exemplu poate servi perioada a doua a războiului II punic, desfășurat pe o durată de 10 ani (217 î.Hr. – 207 î.Hr.), când după pierderea bătăliei de la Lacul Trasimene (217 î.Hr.). Roma refuză la războiul clasic și sub conducerea lui Quintus Fabius trece la o altă formă de ducere a războiului – războiul de gherilă, numită mai târziu și strategia lui Fabius. Numai greșeala comisă de către conducerea politică romană¹² a dus la aceea ca războiul să mai continue încă mulți ani. Drept un alt exemplu de război de gherilă poate servi și războiul dus de Napoleon în Spania în anul 1809, care s-a terminat cu o nereușită pentru francezi. Studiind această temă, vom analiza un război al secolului trecut, unde s-a demonstrat o formă clasică a războiului de gherilă. Acesta este războiul din Vietnam, desfășurat într-o perioadă de 18 ani (1957–1975), unde conducerea militară vietnameză, apreciind corect adversarul său net superior, forțele și mijloacele la dispoziție, și-a ales corect forma de acțiune strategică, ceea ce a dus la atingerea scopurilor războiului. Determinând corect vulnerabilitățile strategiei americane, cum ar fi pierderile umane și tendința de a duce un război de scurtă

¹² Hotărârea Senatului Roman de a-l schimba pe Fabius de la conducerea armatei și numirea lui Varron, care a dat batalia decisivă la Canne (215 î.Hr.), s-a terminat cu o catastrofă pentru romani.

durată, conducerea vietnameză le-a exploatat la maximum, reducând la zero avantajul tehnologic american. Astfel, vedem că o forță angajată într-un război de gherilă va avea ca tendință de a desfășura un război cu o durată cât mai mare și de a produce pierderi cât mai mari adversarului, ceea ce este în dezavantajul statelor puternice, care deseori recurg la război de tip „fulger”, iar pierderile intenționează să le reducă la zero. Statele angajate în războiul de gherilă deseori vor încerca să recompenseze pierderile în tehnologie, prin folosirea la maximum a proprietăților terenului și mediilor urbane. Ca exemplu pot servi războaiele din Afghanistan, războiul din Vietnam, războiul de partizani din URSS (1941–1945) ș.a.

Analizând desfășurarea acestui tip de război în diferite etape istorice, vom încerca să examinăm posibilitățile Republicii Moldova de a duce un război de gherilă, să descriem un concept de ducere a acestui război, apoi determinând forțele și mijloacele necesare pentru desfășurarea lui, vom încerca să facem o comparație cu forțele și mijloacele necesare pentru ducerea unui război clasic, trăgând concluziile necesare. Așadar, războiul de gherilă, dacă va fi dus de țara noastră, va trebui să se desfășoare în trei etape, și anume: etapa I – refuzul de contact cu inamicul pe timpul invaziei; etapa II – hărțuirea permanentă a inamicului; etapa III – lovitura decisivă.

Refuzul de contact cu inamicul pe timpul invaziei, prevede renunțarea la acțiunile clasice contra inamicului și rezervarea forțelor pentru acțiunile viitoare. Este un procedeu mai vechi, adoptat de țările române, numit în trecut și „tactica pământului pârjolit”, când domnitorii români, dispunând de forțe net inferioare adversarilor, refuzau în etapa începătoare

a războiului la contact direct cu inamicul, desfășurând diferite acțiuni de hărțuire a adversarului, direcționându-l într-un loc avantajos pentru forțele proprii pentru bătălia decisivă. Ca exemplu poate servi războiul lui Ștefan cel Mare împotriva turcilor din anul 1476, când la începutul războiului, apreciind corect forțele adversarului net superioare, a refuzat contactul cu inamicul, aducându-l într-un teren favorabil armatei sale, unde a și dat bătălia decisivă de la Războieni. Din acest exemplu se poate deduce că, deși pe parcursul a 500 ani războiul a evoluat, unele forme de acțiuni strategice adecvate Moldovei rămân aceleași datorită faptului că atât spațiul geografic, cât și forțele și mijloacele sunt aceleași. Etapa în cauză poate fi exemplificată și în războiul din Irak din anul 2003, când, odată cu invazia forțelor aliate, marea armată irakiană practic a dispărut de pe câmpul de luptă.

Hărțuirea permanentă a inamicului se propune a fi a doua și cea mai importantă etapă a războiului. Aceasta va fi etapa decisivă a războiului cu o durată mare și practic va hotărî soarta războiului. În această etapă se vor produce pierderi maxime inamicului în scopul descurajării lui, folosind procedeele luptei de gherilă. Drept exemplu pot servi etape asemănătoare ale războaielor din Afghanistan, Vietnam, Irak etc. Dat fiind că relieful în Republica Moldova este preponderent de câmpie, acțiunile de luptă se vor canaliza în localități și îndeosebi în centre mari urbanistice. Canalizarea acțiunilor militare în centrele urbanistice sau, mai vechi, în cetăți este un procedeu pe larg folosit în perioadele precedente în Moldova. Astfel, apelând la același război dus de Ștefan cel Mare contra turcilor în anul 1476, vedem că după pierderea

bătăliei de la Războieni acțiunile militare s-au canalizat pe cetățile Neamț, Suceava și Hotin, combinate cu acțiunile de hărțuire permanentă a adversarului în tot spațiul național. În etapa II – hărțuirea inamicului – se recomandă a fi folosit un precedeu mai nou, aplicat frecvent în ultimele conflicte, cum este executarea acțiunilor de diversiune pe teritoriul inamic de către grupe de destinație specială, având ca scop lovirea elementelor strategice importante din infrastructura militară ale adversarului, fapt ce va determina îngreunarea ducerii acțiunilor militare de către adversar, având o influență psihologică puternică asupra populației adversarului. Acest procedeu poate fi comparat cu renumita manevră de învăluire strategică executată de către Decebal în Dobrogea în perioada primei campanii a primului război daco-roman din anul 101 î.Hr., care a dus practic la finalizarea acestei campanii. Etapă în cauză va fi caracterizată, de asemenea, prin ducerea intensivă a operațiilor informaționale, care va avea ca scop formarea unui aspect negativ internațional al țării agresoare, formarea opiniei publice antirăzboi în țara adversarului. Pentru desfășurarea reușită a etapei a doua, Republica Moldova trebuie să-și formeze de pe timp de pace o infrastructură adecvată pentru ducerea unui război de gherilă de lungă durată, ceea ce va favoriza ducerea reușită a războiului.

Etapa a treia a războiului, definită și lovitura decisivă, se va desfășura atunci când adversarul va refuza la scopurile sale și își va retrage forțele de pe teritoriul național. Scopul acestei etape va fi lovirea principalelor puncte de rezistență ale adversarului pe timpul retragerii, interzicerea scoaterii din țară a bunurilor materiale și obiectelor de preț, impunerea

inamicului pentru a se retrage pe itinerarele stabilite. Nu este lipsită de exemple din istorie nici această etapă și putem reveni din nou la renumitul război dus de Ștefan cel Mare contra turcilor din anul 1476, și anume la etapa lui finală, care este caracterizată prin retragerea forțelor otomane din Moldova sub presiunea atacurilor sistematice ale armatei moldovenești.

În continuare vom analiza unele momente ale dispozitivului strategic (de luptă, operativ) în războiul de gherilă. Dispozitivul strategic („dispozitivul invizibil”) este un element important al structurii apărării și trebuie format încă de pe timp de pace. În cazul Republicii Moldova, ar fi cel mai corect de a diviza teritoriul țării în trei zone de operații, și anume zona de operații „Nord”, zona de operații „Centru” și zona de operații „Sud”. În fiecare zonă va opera o grupare de forțe de valoare brigadă, care va avea ca misiune la prima etapă realizarea în ascuns a dispozitivului operativ, la a doua etapă desfășurarea acțiunilor de hărțuire a inamicului și la etapa finală desfășurarea acțiunilor de urmărire a inamicului în retragere, neutralizarea punctelor de rezistență ale inamicului, constrângerea inamicului pentru a se retrage pe itinerarele indicate și interzicerea scoaterii din zonă a bunurilor materiale și obiectelor de preț. Conform regulamentelor de luptă, dispozitivul strategic cuprinde: gruparea de angajare, sistemul de conducere, rezerva și sistemul logistic. Gruparea de angajare, în cazul războiului de gherilă, atunci când inamicul va acționa pe întreg teritoriul național, nu va fi eșalonată ca în cazul acțiunilor clasice, ci va fi angajată permanent. Gruparea de angajare va fi formată din marile unități care vor acționa în zonele de operații. În

zonele de operații vor acționa subunitățile din structura brigăzii care, la rândul lor, vor prelua ariile de operații corespunzătoare. Astfel batalionul de infanterie va acționa în 1-2 unități teritorial-administrative de tip raion, compania de infanterie va acționa în 2-3 orașele de tip centru raional sau 9-10 localități de tip rural, plutonul de infanterie va acționa într-o localitate de tip centru raional sau 2-3 localități de tip rural și grupa de infanterie va acționa într-o localitate de tip rural. O condiție importantă în acțiunea grupării de angajare este realizarea ei în ascuns iar efectivul care acționează să fie din zonă și acțiunile lor sprijinite activ de către populația locală.

Un alt element important al dispozitivului strategic este realizarea corectă a sistemului de conducere. După cum se știe, sistemul de conducere este format din: personalul de conducere, puncte de comandă și sistemul de comunicații. Să analizăm specificul organizării punctelor de comandă și al sistemului de comunicații în războiul de gherilă. În războiul de gherilă se vor organiza, ca și în acțiunile clasice, puncte de comandă de bază și de rezervă, având aceiași destinație. Punctele de comandă vor fi organizate în zonele de acțiune ale unităților și subunităților. Punctele de comandă ale brigăzii se vor afla în localitățile care vor permite organizarea sistemului de comunicații pentru a asigura legăturile necesare. Astfel, pentru Republica Moldova, în zonele de operații, punctele de comandă se vor dispune: zona de operații „Nord” – în orașul Bălți, zona de operații „Centru” – în municipiul Chișinău și zona de operații „Sud” – în orașul Cahul. Punctele de comandă ale batalioanelor vor fi dispuse în unul din centrele raionale în care vor acționa. La dispunerea și amenajarea punctelor de comandă se vor

respecta toate cerințele ca și în condițiile acțiunilor clasice.

Rezerva în războiul de gherilă se va forma și va avea aceeași misiune ca și în războiul clasic.

Sistemul de comunicații în războiul de gherilă va fi organizat în scopul asigurării legăturilor necesare între grupările de forțe. În războiul de gherilă se vor folosi următoarele legături: radio – folosind mijloacele din dotarea armatei; fir – folosind mijloacele din dotarea armatei sau sistemele de comunicații existente în zonă; folosirea intensivă a rețelelor de internet din zonă.

În urma analizei acestei forme de luptă constatăm că războiul de gherilă pentru Republica Moldova este mai puțin costisitor și poate fi desfășurat cu mijloacele existente. În eventualitatea lui vor fi necesare resurse pentru constituirea pe timp de pace a infrastructurii respective, precum și pregătirea teritoriului țării pentru apărare.

Sprijinul logistic al acțiunilor de gherilă se va executa în scopul asigurării forțelor luptătoare cu tot ce este necesar, în acord cu amplexarea acțiunilor militare, pentru îndeplinirea misiunilor ce îi revin.

Sprijinul logistic al formațiunilor de gherilă va cuprinde: aprovizionarea; transporturile; mentenanța; asistența medicală; cartiruirea forțelor și servicii de campanie.

Aprovizionarea în războiul de gherilă va fi divizată din două surse: internă și externă. Primordial, forțele angajate trebuie să conteze pe forțele proprii. Suportul propriu asigură o măsură de siguranță la desfășurarea acțiunilor proprii. Pentru atingerea obiectivelor pe termen lung, suportul extern este vital, dar suportul care vine primul este cel popular. Suportul extern, primit de la alte țări, organizații sau indivizi simpatizanți, pot ajuta să dezvolte sau să accelereze victoria. Pentru

reușita în războiul de gherilă, sistemul de aprovizionare a trupelor trebuie stabilit de pe timp de pace.

Pentru organizarea transporturilor se folosesc o varietate de mijloace de transport furate sau capturate, cum ar fi animale, vehicule, vase sau avioane. Resursele și terenul determină categoriile de transport folosite. Animalele sunt un mijloc popular deoarece ele pot să transporte o cantitate mare de material în teren muntos sau accidentat. Vehiculele de teren necesită mai puțin antrenament de operare și suport logistic și sunt mai disponibile decât vasele de litoral, fluviale sau avioanele. În multe cazuri, vehiculele pot fi furate, capturate sau cumpărate din resurse proprii. Vasele și avioanele sunt asigurate de sursele externe.

Mentenanța include toate activitățile desfășurate pentru a menține, repara și pregăti armamentul și echipamentul pentru întrebuințare. Celula sau secția logistică va fi responsabilă de mentenanță. Ea poate stabili locuri de executare a mentenanței sau poate folosi întreprinderile civile (de exemplu, un autoservice). Aceste locuri sunt dispuse sub pământ sau într-un campus. Mulți insurgenți primesc antrenament de mentenanță pentru echipament important sau specializat, cum ar fi cel de comunicații sau război electronic.

Asistența medicală în condițiile războiului de gherilă va fi organizată pornind de la faptul că acțiunile de luptă vor avea caracter izolat. Efortul asistenței medicale va fi concentrat în zonele de acțiune, unde la posibilitate se acordă atât primul ajutor medical, cât și ajutor medical calificat. Ajutorul medical specializat se va acorda în afara teatrului de război.

Cartiruirea forțelor în condițiile războiului de gherilă se va executa în localitățile din zonă sau în zone puțin accesibile.

Cazarea formațiunilor de gherilă în localitățile din zonă este cel mai des întâlnită, datorită faptului că luptătorii din aceste formațiuni aparțin în majoritate populației din zonă. Această modalitate de cazare a trupelor este posibilă atunci când majoritatea populației din zonă sprijină activ această formă de luptă.

La zonele puțin accesibile se referă zonele de pădure și zonele muntoase.

În zonele de pădure, formațiunile de gherilă se vor caza în corturi, adăposturi și chiar, dacă este posibil, în case făcute din materialul din zonă. Ca exemplu poate servi organizarea cazării formațiunilor de gherilă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pe Frontul de Est în Belarus.

În zonele muntoase, formațiunile de gherilă se vor caza în corturi, adăposturi, precum și în peșterile din zonă. Ca exemplu poate servi organizarea cazării formațiunilor de gherilă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în zona munților Carpați în Ucraina.

Serviciile de campanie în acțiunile de gherilă presupun hrănirea și îmbăierea efectivelor, spălătul lenjeriei, igiena sanitară, activități funerare, asigurarea forței de muncă pentru manipulări de materiale, lucrări diverse în beneficiul trupelor. Aceste servicii se asigură atât pentru forțele participante la operație, cât și pentru personalul refugiat și prizonierii de război și sunt condiționate de resurse. În general, deosebiri majore între asigurarea serviciilor de campanie într-un război clasic și unul de gherilă nu sunt.

În fine, făcând trimitere la două legi importante ale războiului cum sunt legea concordanței dintre scopul politic, forțe, mijloace, resurse și obiective și legea dependenței războiului de potențial, în urma analizei a două forme de război, vom con-

stata că forma de război adecvată pentru țara noastră este războiul de gherilă. În etapa actuală, Republica Moldova, fiind un stat mic și având o poziție geostrategică importantă, face parte din grupul acelor state care ar fi de dorit să apeleze, pentru a-și rezolva problemele apărării naționale, la războiul de gherilă. Înțelegând că forma de război clasic este mai puțin potrivită pentru țara noastră, deoarece este foarte

costisitoare și necesită forțe și mijloace foarte mari, în prezent și în viitorul apropiat forma adecvată de acțiune strategică este războiul de gherilă, acesta fiind mai puțin costisitor și posibil de organizat cu forțele avute la dispoziție. În condițiile în care statul nostru nu dispune de mijloace suficiente pentru apărare, doctrina națională urmează a fi orientată spre războiul de gherilă.

Bibliografie:

1. MUREȘAN Mircea, VĂDUVĂ Gheorghe, *Războiul viitorului – viitorul războiului*. București, Editura U.N.Ap., 2004.
2. CUCU Mihai, *Curs de geografie militară*. București, Tipografia Academiei Militare, 1970.
3. HERVE Coutau-Begari, *Tratat de strategie*. București, Editura U.N.Ap., 2006.
4. LIDDELL Hart, *Strategia. Acțiuni indirecte*. București, Editura militară, 1973.
5. TOEFFLER Alvin, *Război și antirăzboi*. București, Editura politică, 1985.
6. GIURCĂ Ion, *Geografie militară*. București, Editura A.I.S.M., 1993.
7. EWITS Claus, *Despre război*. București, Editura Militară, 1982.
8. BRZEZINSKI Zbigniew, *Marea tablă de șah*. București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

CONCEPTE TERMINOLOGICE

TERMENI ȘI TERMINOLOGIE MILITARA: ABORDARE TEORETICO-METODOLOGICĂ

Valentina NEGRU, Constantin MANOLACHE

The article describes the notion of “term” and “terminology” as being extremely important for the military domain as a whole. Here are defined the wide notion of term and the narrow meaning of military term. A special attention is accorded to differences between the words of widely used vocabulary and specialized terms. The conclusion is that the military terminology of a language is made out of military terms.

Pentru cercetarea științifică a fenomenului militar în ansamblu, inclusiv a terminologiei militare, o importanță deosebită prezintă analiza noțiunilor de „termen” și terminologie². Acestei problematici i-au fost consacrate în ultimele decenii numeroase studii, articole, conferințe științifice internaționale¹.

Cu toate că există multe lucrări de specialitate, până în prezent nu a fost elaborată o definiție a termenului, care să fie acceptată de toți cercetătorii².

Unii consideră termenii drept cuvinte care, spre deosebire de cuvintele lexicului comun, au o arie de folosire și un sens lexical foarte bine definite. Adică, termenul este cuvântul sau îmbinarea de cuvinte cu sens special³. Alții definesc termenul ca fiind cuvântul sau îmbinarea de cuvinte din limbajul special, creat pentru exprimarea exactă a noțiunilor speciale și pentru denumirea obiectelor speciale. Altfel spus, termenul este cuvântul din fondul lexical al unei limbi cu un sens lexical determinat, având un caracter specializat, folosit cu funcția lui principală într-un sistem terminologic oarecare.

Conform altei opinii, termenul este cuvântul sau îmbinarea de cuvinte cu sferă specială de întrebuințare care denumește o noțiune științifică și care are valoare definitorie⁴.

D. S. Lotte consideră termenul o unitate lexicală specifică înzestrată cu capacitatea de a exprima o noțiune specială și de a servi ca denumire pentru un obiect special din diferite sfere⁵, iar terminologia un sistem de termeni aflat în raport de reciprocitate cu sistemul de noțiuni al unei discipline oarecare⁶. Același lucru este subliniat și de către A. A. Reformatski, care situează pe primul plan corelația termenului și a noțiunii în știință⁷.

O. D. Mitrofanova menționează că în lingvistică noțiunea de „termen” se utilizează cu semnificații diverse și nu există o accepție comună referitoare la esența acesteia: o proprietate (o formă deosebită a cuvântului sau a unei îmbinări de cuvinte) sau o funcție deosebită a unității lexicale⁸.

Termenii sunt cuvinte speciale, limitate prin destinația lor specială⁹. Reformatski

Valentina NEGRU – cercetător științific, Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”
Constantin MANOLACHE – colonel (r), doctor în științe politice, conferențiar universitar, Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

remarcă faptul că termenul este legat de câmpul terminologic, și nu de context, arătând mai departe că: „termenii pot trăi în afara contextului, dacă ne este cunoscut cărei terminologii aparțin” și că „fiecare termen își are propriul câmp în limitele unei anumite terminologii”¹⁰. În teoria câmpului terminologic, câmpul este terminologia domeniului științific respectiv. În afara acestui câmp termenul își pierde caracteristica sa terminologică¹¹.

Termenii se caracterizează, în general, prin următoarele trăsături:

- tendința spre monosemantism: o noțiune – un semn (monosemia trebuie înțeleasă în limitele câmpului terminologic)¹²;

- plasarea lor în afara expresivității, fiind considerați „precizi și reci”, caracterizându-se astfel prin neutralitate stilistică. Termenul nu trebuie să aibă coloratură emoțională. Caracteristica semnului său lingvistic trebuie să se deosebească de caracteristicile cuvântului din limba literară comună. Fenomene, precum: polisemia, sinonimia, expresivitatea, caracteristice cuvintelor din limba comună și considerate, în general, calități ale lor, se pot transforma în imperfecțiuni în cazul în care sunt aplicate la termen¹³;

- tendința de a avea un caracter sistematic. Caracterul sistematic al termenului se manifestă în primul rând din punct de vedere lexical și morfologic. Termenul trebuie să fie capabil de a forma cuvinte derivate și să fie maximum paradigmatic, în limitele unei paradigme normale¹⁴. Pe de altă parte, spunem că termenii din diferite științe au caracter sistematic, deoarece există o dependență internă strictă a unităților în cadrul terminologiilor. Fiecare termen „trăiește” într-un sistem închis – câmpul terminologic al unei științe concrete. În aceste sisteme termenul nu aparține de context, nu posedă nici un fel de

trăsături expresive. Aceste particularități ale termenului permit să considerăm terminologiile drept subsisteme speciale ale limbii literare¹⁵.

G. O. Vinokur remarca faptul că orice cuvânt poate fi termen. O unitate lexicală poate fi atât termen, cât și cuvânt obișnuit. Ea poate deveni purtătoarea a două tipuri de informație – a cunoștințelor din limba comună și a celor terminologice, pentru că “termenii sunt cuvinte cu funcție specială”, iar funcția specială definește caracteristicile specifice ale termenului¹⁶.

Deoarece termenul este cuvânt, ca orice cuvânt el trebuie să posede sens lexical care să se deosebească de sensul cuvântului obișnuit. Deosebirea sensurilor cuvântului și ale termenului se definește prin diferența dintre noțiunile științifice și cele obișnuite¹⁷.

Nu toți lingviștii recunosc, însă, sensul termenului¹⁸. Unii consideră că dacă lexicul terminologic, prin natura lui, se opune lexicului literar comun, termenul este o unitate specială diferită de cuvântul obișnuit, care nu posedă sens lexical și al cărui rol este numai acela de a defini noțiunea.

În ceea ce privește terminologia, V. P. Danilenko afirmă că aceasta, privită ca subsistem al limbii literare comune, îndeplinește toate funcțiile unui “sector” independent¹⁹. Din lexicul special fac parte cuvintele folosite și înțelese în special de reprezentanții unei științe sau ai unei profesii. Lexicului special îi aparțin în primul rând termenii. Termenul este cuvântul sau îmbinarea de cuvinte care reprezintă o denumire a unei noțiuni științifice. Științele și profesiile își au termenii lor. Totalitatea termenilor unei științe sau ai unei profesii formează terminologia. Există terminologie tehnică, lingvistică, filosofică, matematică, fizică, militară ș.a.m.d.

Prin terminologie înțelegem totalitatea cuvintelor speciale utilizate în știință, artă, cercetare, profesii, dar și un grup de cercetători²⁰. I. Coteanu consideră că terminologiile au caracter convențional, adică reprezintă fie cuvinte existente în limbă, adoptate, cărora li se atribuie semnificații speciale determinate în ultimă instanță de domeniul de utilizare, fie cuvinte noi – neologisme terminologice, formate în concordanță cu părerea specialiștilor interesați, cu o descoperire etc. Din această cauză, terminologiile prezintă față de vocabularul uzual două particularități mai importante: sunt relativ închise, presupunând cunoașterea referințelor de specialitate instituite de creatorii lor, și au sisteme proprii de formare a termenilor adoptați, sisteme asupra cărora adesea se iau decizii prin consens. Afirmând că terminologiile au caracter relativ închis, I. Coteanu nu exclude posibilitatea ca unele dintre cuvintele și formulările lor să pătrundă în limbajul uzual, după cum nu exclude nici posibilitatea opusă – pătrunderea unor cuvinte din limbajul uzual în limbajele de specialitate²¹.

Spre deosebire de lexicul comun, limbajele de specialitate nu au o întrebuintare generală, fiind înțelese numai de cei care activează într-un anumit domeniu, deoarece ele nu aparțin limbii comune, ci unor subsisteme ale limbii²².

Terminologia este sistemul de cuvinte și îmbinări de cuvinte care denumesc noțiuni generale dintr-un anumit domeniu al cunoașterii²³. O definiție asemănătoare dau terminologiei A. Canarache și C. Maneca, potrivit cărora termenii tehnici sau științifici sunt cuvinte sau combinații de cuvinte care denumesc noțiuni dintr-un anumit domeniu de specialitate, iar termenii dintr-o ramură a științei formează terminologia domeniului respectiv²⁴.

În limbajul militar, la fel ca în toate

limbajele de specialitate, cuvântul *termen* are, pe de o parte, sensul de „expresie fixă” proprie științei militare și se întâlnește ca element prim în componența unor sintagme ca: *termenii unui armistițiu*, *termenii unui ultimatum*, *militar în termen* etc. Pe de altă parte, prin *termen militar* înțelegem „cuvântul sau expresia cu sens strict delimitat” în cadrul sistemului militar sau „cuvântul sau îmbinarea de cuvinte, care servește „pentru exprimarea unor noțiuni specifice” domeniului militar: *țintă*, *țintă aeriană*, *țintă terestră* etc.²⁵

Ceea ce deosebește cele două valori ale cuvântului *termen* folosit în limbajul militar este o distincție de ordin formal: în primul caz cuvântul *termen* face parte din termen (*termenii unui armistițiu*, *termenii unui ultimatum*), care este totdeauna o sintagmă, iar în cel de-al doilea caz lipsește, termenul fiind din punct de vedere gramatical fie un cuvânt aparte (*țintă*), fie o sintagmă (*țintă aeriană*, *țintă terestră*).

În continuare ne vom opri doar asupra acestei valori – de „cuvânt aparte” sau „sintagmă” cu sens specializat, pentru desemnarea cărora se recurge de obicei la formule generalizatoare ca: *termeni militari*, *termeni tehnici* ori *termeni de specialitate* (din domeniul militar sau dintr-o anumită ramură a domeniului militar)²⁶. Cele trei formule circulă, în general, ca expresii sinonime. Sinonimia, existentă cu precădere în perechile *termeni militari* – *termeni de specialitate din domeniul militar* și *termeni de specialitate din domeniul militar* - *termeni tehnici din domeniul militar*, produce uneori echivocul.

Prima formulă este neechivocă, deoarece prin *termeni militari* se înțeleg cuvinte și expresii folosite în întreaga activitate militară, cum ar fi: *armament*, *ambuscadă*, *infanterie*, *proiectil*, *mitralieră*, *centură de fortificație*, *cap de pod*, *detector de mine* etc.

În schimb, cea de-a doua formulă, *termeni tehnici din domeniul militar*, nu este lipsită de echivoc, deoarece se folosește cu două valori. Prima valoare este aceea de „cuvinte sau expresii specifice fie limbajului militar, fie celui tehnic”. Termenii tehnici ar aparține, deci, atât domeniului militar, cât și tehnicii, prin aceasta din urmă înțelegându-se în mod obișnuit un „ansamblu de factori materiali ai producției (unelte și alte mijloace de muncă), de metode, de procedee de lucru, cu ajutorul cărora societatea obține și prelucrează produsele naturii pentru satisfacerea nevoilor sale. Din acest punct de vedere sunt termeni tehnici atât *ambuscadă, proiectil, detector de mine, centură de fortificație* etc., cât și *beton armat, rezistența materialelor, siguranță fuzibilă, tablou electric* etc., utilizați, de asemenea, în activitatea militară. Cea de-a doua valoare a sintagmei *termeni tehnici din domeniul militar* poate fi definită prin „cuvinte și expresii specifice limbajului tehnic” (*boghii, ecartament, garnitură, beton armat, picior de pod, tonaj, carburanți* etc.), ceea ce reprezintă în exclusivitate cel de-al doilea element constitutiv al primului concept, deci, calitativ vorbind, un lucru diferit, cu toate că numeroși asemenea termeni tehnici sunt folosiți și în diverse ramuri ale domeniului militar, cum ar fi: geniu-construcții poduri (*beton armat, picior de pod*), căi ferate (*boghii, ecartament, garnitură de tren*), auto (*tonaj, carburanți*) etc.

A treia formulă, *termeni de specialitate din domeniul militar*, acoperă sub raport noțional conținutul ambelor expresii (*termeni militari și termeni tehnici din domeniul militar*), prezentând avantajul unei maxime

generalizări, deoarece nu provoacă asocieri restrictive sub raportul sferei semantice, fiind aplicabilă în toate categoriile de forțe armate (forțe terestre, aeriene sau navale), genuri de armă (infanterie, artilerie, transmisiuni, geniu, chimie, topografie, intenvență, meteo, medicină etc.), sectoare de activitate din domeniul militar (tactică, doctrină, învățământ, informatică și tehnică de calcul, cercetare-diversiune, parașutism, administrație etc.)

Termenii de specialitate se deosebesc de cuvintele limbajului comun, deoarece au o destinație precisă și un uz restrâns, circumscris unui anumit limbaj profesional²⁷, în cazul nostru limbajul militar. Totalitatea termenilor de specialitate constituie terminologia respectivului limbaj profesional, utilizat de exponenții domeniului de activitate în care acesta se folosește²⁸. Conchidem, deci, că termenul militar este un cuvânt, o îmbinare de cuvinte sau o expresie cu o accepție specifică domeniului militar, caracterizându-se prin unicitatea și exactitatea sensului. Altfel spus, toate acestea pot fi considerate termeni militari dacă au un sens strict delimitat în cadrul sistemului militar și servesc la exprimarea unei noțiuni specifice domeniului respectiv. Utilizate în activitatea militară a unui popor de-a lungul evoluției acestuia, ele formează *terminologia militară* din limba poporului respectiv. Aceasta conține, la fel ca și terminologia oricărui alt domeniu de specialitate, noțiuni adunate de-a lungul întregii perioade de dezvoltare istorică a domeniului din care face parte, aflându-se într-o permanentă schimbare datorită evoluției fenomenului militar și a factorilor politici, militari, economici, tehnico-științifici etc.

¹ Cf. Victor Vascenco, *Probleme de terminologie lingvistică*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975, p. 3-4; Teodor Zarvă, *Metode intensive de predare a limbilor străine cu aplicare la*

terminologia militară rusă și franceză, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2000, p. 35; Mihai Nistor, *Concepte terminologice*, în "Romanoslavica", XL, 2005, Editura Universității din București, p. 93.

² Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 93.

³ Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин, *Лингвистические основы изучения о терминах: Учебное пособие для филологических спец. вузов*, Москва, 1987, p. 5, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 93.

⁴ В. П. Даниленко, *Русская терминология. Опыт лингвистического описания*, Москва, 1971, p. 11, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 93.

⁵ Д. С. Лотте, *Некоторые принципиальные вопросы отбора и построения научно-технических терминов*, Москва - Ленинград, 1941, p. 56, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 93.

⁶ Д. С. Лотте, *Краткие формы научно-технических терминов*, Москва, 1970, p. 4, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 93.

⁷ А. А. Реформатский, *Что такое термин и терминология*, în „Вопросы терминологии”, Москва, АН СССР, 1961, p. 6, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 94.

⁸ О. Д. Митрофанова, *Язык научно - технической литературы*, Изд-во Московского Университета, 1966, Moscova, p. 34, apud T. Zarvă, *op. cit.*, p. 36.

⁹ А. А. Реформатский, *op. cit.*, p. 80, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 94.

¹⁰ А. А. Реформатский, *op. cit.*, p.51, apud T. Zarvă, *op. cit.*, p. 36; M. Nistor, *Concepte...*, p. 95.

¹¹ А. А. Реформатский, *op. cit.*, p. 46, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 95.

¹² Cf. А. А. Реформатский, *op. cit.*, p. 51-52, apud T. Zarvă, *op. cit.*, p. 36; M. Nistor, *op. cit.*, p. 95.

¹³ *Idem.*

¹⁴ А. А. Реформатский, *op.cit.*, p. 51-52, apud Teodor Zarvă, *op. cit.*, p.36.

¹⁵ M. Nistor, *op. cit.*, p. 96.

¹⁶ Винокур, Г. О., *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии*, în “Труды Московского Института истории, философии и литературы”, vol. V, Сборник статей по языковедению, Moscova, 1939, p. 5, apud M. Nistor, *op.cit.*, p. 94.

¹⁷ Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 95.

¹⁸ Л. А. Капанадзе, *Взаимодействие терминологической и общеупотребительной лексики*, în *Развитие лексики современного русского языка*, Москва, 1965, p. 86, apud M. Nistor, *op. cit.*, p. 95.

¹⁹ В. П. Даниленко, *Русская...*, p. 11, apud M. Nistor, *op. cit.*, p. 96.

²⁰ I. Coteanu, *Terminologia tehnicoștiințifică. Aspecte. Probleme*, în „Limba română”, XXXIX, 1990, 2, p. 95, apud Mihai Nistor, *op. cit.*, p. 96-97.

²¹ *Idem.*

²² А. В. Суперанская, *Проблематика определений терминов в словарях разных типов*, Lenin-grad, 1976, p. 29, apud M. Nistor, *op. cit.*, p. 99.

²³ M. Nistor, *op. cit.*, p. 99.

²⁴ А. Санараче, С. Манеса, *În jurul problemei vocabularului științific și tehnic*, în „Limba română”, IV, nr. 6, 1955, p. 16.

²⁵ Cf. V. Vascenco, *Probleme de terminologie...*, p. 5-6.

²⁶ *Ibidem*, p. 7.

²⁷ *Ibidem*, p. 10.

²⁸ *Ibidem*, p. 13.

INTEGRARE EUROATLANTICĂ

ACTIVITATEA NEMILITARĂ NATO: PRELIMINARII CONCEPTUALE

Silvia MÎTCU

In the given article are revealed the non military NATO programs, that are based on ecologic and scientific projects. It treats the importance of the international organisations that deal with this kind of problems. These factors allow to stress the charcter of the NATO activity in the given areas. The author stresses out, the fact that there is no strict delimitation between the environment protection and the scientific activity. This is because the environment protection implies studying natural processes. The necessity of regional and international colaboration in the area of environment protection is being proved. Together with the appearance of new global challenges, the role of non military NATO programes increases, thus the political non-military cooperation gains importance.

Prezentul articol este consacrat analizei preliminare a programelor nemilitare ale Alianței Nord Atlantice, baza cărora o constituie proiectele ecologice și științifice. Însă, pînă a purcede la identificarea premiselor activității Alianței în domeniile protecției mediului ambiant și cel științific, este necesar de a examina rolul și importanța altor organizații internaționale preocupate de aceleași aspecte. Acest fapt va permite evidențierea specificului activității Alianței în domeniile menționate.

Așa dar, la momentul de față, în societatea internațională activează un număr impunător de organizații guvernamentale și nonguvernamentale, care într-un mod sau altul sînt implicate în protecția mediului ambiant și a cercetărilor științifice. Vom sublinia că există deficiențe în delimitarea clară a activității de protecție a mediului ambiant de cea științifică, ele fiind inseparabile, deoarece protecția mediului impune și studierea proceselor naturale. Din aceste considerente, în cadrul acestui articol, protecția mediului ambiant

și activitatea științifică urmează să fie analizate în complex, specificînd aspectul nemilitar al destinației lor pragmatice.

De menționat că întîietatea în acest domeniu îl deține Organizația Națiunilor Unite, Secretarul General al căreia în aprilie 2005 a raportat mediul ambiant la activitățile statale prioritare, considerînd degradarea mediului ambiant ca unul din pericolele globale ale securității în secolul XXI (1).

Coordonarea acestei activități este dirijată de către Consiliul Economic și Social (ECOSOC). Pe lîngă ECOSOC, drept una din structurile importante în cadrul ONU, responsabilă de protecția mediului, poate fi considerat Programul ONU pentru mediul ambiant (UNEP), apărut în urma hotărîrilor adoptate în cadrul Conferinței ONU de la Stockholm din 1972. UNEP este preocupat de un spectru larg de activități în sfera protecției mediului, precum ar fi: defrișarea terenurilor, schimbările climaterice globale, micșorarea cantității apei potabile etc. Una din funcțiile principale ale UNEP

este elaborarea cadrului normativ internațional privind protecția mediului (2).

În raport cu ECOSOC și UNEP, celelalte instituții ale ONU au un domeniu de activitate mai îngust, ceea ce le permite să abordeze careva probleme ecologice specifice. În acest sens poate fi nominalizată organizația FAO, care se preocupă de studierea impactului negativ al sectorului agrar asupra mediului și invers. De asemenea, instituția acordă atenție protecției resurselor forestiere și celor de pește, auditului ecologic în sectorul agrar (3).

Una din funcțiile UNESCO, în domeniul protecției mediului, este acordarea asistenței în formarea sistemului ecologic și protecția resurselor naturale. În cadrul UNESCO au fost create cinci programe științifico-ecologice în așa sferă precum sînt: hidrologia, corelația geologică, oceanografia și studierea biosferei. O atenție sporită merită programul UNESCO "Omul și biosfera", în cadrul căruia este studiat impactul negativ asupra principalelor ecosisteme ca urmare a activității umane (4).

În cadrul ONU de problemele ecologice este preocupată și Organizația Mondială Meteorologică, una din funcțiile căreia este studierea nivelului modificărilor antropogene ale climei pe globul pămîntesc în general și în diferite regiuni ale lumii în special.

Activitatea Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) la fel este orientată și spre problematica protecției mediului, deoarece protecția sănătății ființelor umane nu poate fi concepută într-un mediu ecologic nefavorabil. În acest context, OMS nu poate rămîne indiferentă față de studierea proceselor naturale asupra sănătății oamenilor. În general atenția OMS este focalizată asupra rezolvării a două probleme primordiale: poluarea aerului în încăperi și starea defavorabilă a resurselor de apă,

deșeurilor și igiena în unele state. OMS în permanență se preocupă de monitorizarea acestor probleme, elaborează recomandări, formează baze de date și desfășoară cercetări corespunzătoare (5).

Funcția de control asupra protecției globale privind securitatea nucleară revine Agenției Mondiale pentru energia nucleară (MAGATE), care la fel face parte din instituțiile specializate ale ONU. Activitatea MAGATE este strîns legată de problematica protecției mediului. Această structură este implicată în pregătirea cadrelor calificate în domeniul securității nucleare, elaborează recomandări privind exploatarea reactoarelor atomice, elaborează criteriile și standardele în domeniul securității nucleare, urmărește măsurile de securitate în cazul transportării materialelor radioactive, acordă ajutor guvernelor în caz de avarii nucleare (6).

În ultima perioadă, în rezolvarea problemelor protecției mediului î-și aduc aportul și un șir de instituții financiare, precum ar fi Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), responsabile de susținerea financiară a proiectelor îndreptate spre protecția mediului. Astfel, în 1991, de către Banca Mondială, Programului de dezvoltare a ONU PNUD și UNEP a fost creat Fondul Global Ecologic, care se preocupă de finanțarea proiectelor în domeniul protecției mediului. Experții FMI recunosc, că creșterea economică asigură rezolvarea problemelor de ordin ecologic. Însă creșterea economică poate duce totodată și la degradarea mediului înconjurător. Din aceste motive experții FMI consideră că nu este necesară restricționarea creșterii economice, ci modificarea caracterului acesteia întru micșorarea acțiunii negative asupra mediului înconjurător (7).

Mai recent, cooperarea în domeniul

ecologic se dezvoltă în cadrul măsurilor de cooperare regională între organizații, primatul în acest domeniu revenind Uniunii Europene. Interesul societății europene privind problema protecției mediului nu a fost consfințit direct în Acordul de la Roma din 1957, însă din acea perioadă ea și-a pus drept scop realizarea unor măsuri suplimentare în ce privește protecția mediului. Activitatea Uniunii în acest domeniu se dezvoltă în perioada anilor '70 în legătură cu criza ecologică declanșată. Astfel, în anii 1973, 1977 și 1983 în cadrul Uniunii au fost aprobate trei programe privind protecția mediului înconjurător, care și au determinat la acel moment, orientarea activității societăților europene privind domeniul nominalizat, precum și au stabilit direcțiile principale de activitate ale acestuia.

După anul 1986, Uniunea a elaborat în detaliu măsurile ce urmau a fi luate în domeniul ecologic, în special armonizarea cadrului legal al societăților în domeniul protecției mediului. Competența UE a fost lărgită după semnarea acordurilor de la Maastricht și Amsterdam. La momentul actual activitatea UE este orientată spre standardizarea ecologică, culegerea și prelucrarea informației privind starea mediului înconjurător, certificarea ecologică, elaborarea cadrului normativ în domeniul ecologic, managementul și auditul, inclusiv apărarea drepturilor ecologice ale cetățenilor.

Concomitent, de problemele ecologice au început să se preocupe și alte structuri europene, cum sînt Consiliul Europei (CE) și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). OSCE, precum derivă chiar din denumirea sa, este preocupată de aspectele securității, și nu doar de acele a securității militar-politice. În sfera competenței sale sînt incluse problemele legate de securitatea ecologică.

Încă în Actul Final de la Helsinki, a fost menționat că „eforturile privind dezvoltarea cooperării în domeniul comerțului, infrastructurii, științei și tehnologiilor, în domeniul protecției mediului ambiant și în alte domenii ale activității economice, duc la stabilirea și întărirea stabilității și securității în Europa și în lumea întreagă”. Astfel, problema păcii și securității a fost strîns legată de activitatea de protecție a mediului (8).

O altă organizație europeană, Consiliul Europei, la fel este preocupată de problemele ecologice. Începînd cu anul 1987, și-a luat startul programul „Europa – riscuri principale”, ce are ca sarcini preîntîmpinarea și diminuarea daunelor, provocate de catastrofele naturale și cele tehnice. În cadrul acestui program participă majoritatea țărilor membre a Consiliului Europei, inclusiv unele organizații internaționale precum sînt – Comisia Europeană, UNESCO, Organizația Mondială a Sănătății, Crucea Roșie. Programele în majoritatea lor prevăd difuzarea, transmiterea informației despre recentele cataclisme, desfășurarea operațiunilor de salvare, analiză cauzelor de producere a catastrofelor și căile de înlăturare a acestora.

În urma celor expuse mai sus, putem conchide că în condițiile globalizării o mare parte a organizațiilor internaționale, create în perioada „războiului rece”, evolutiv își lărgesc aria de activitate, incluzînd în programele sale problemele ce țin de protecția mediului înconjurător și cercetările științifice. Aceasta se referă și la comunitățile regionale, care în trecutul apropiat se ocupau exclusiv de problemele economice, politico-militare îndreptate spre abordarea problemelor militare defensive și ofensive. După finisarea „războiului rece” și în contextul schimbărilor globale, în fața NATO s-a pus problema de a-și găsi

locul în cadrul organizațiilor internaționale în condițiile unei lumi globalizate. Anume acest fapt la moment se hotărăște în cadrul reformării și transformării Alianței Nord Atlantice.

Odată cu apariția noilor probleme globale se întăresc acele funcții ale NATO, care în perioada „războiului rece” se aflau într-o stare latentă de dezvoltare. Aceasta se referă la programele nemilitare ale Alianței, care în noile condiții pot condiționa transformarea NATO și ajuta la formarea sa ca actor al proceselor politice globale.

Micșorarea posibilităților utilizării puterii tradiționale în situațiile de conflict, duc la creșterea importanței cooperării politice nemilitare. Aspectul militar-politic și reorientarea activității spre forma nemilitară, măresc importanța Alianței în sfera politică. Astfel, incluzându-se tot mai mult în soluționarea problemelor globale,

NATO își lărgeste competența și devine o organizație internațională universală. Într-o așa conjunctură, influența politică a Alianței asupra proceselor regionale și globale va fi în permanentă creștere.

Se presupune, că evoluția Alianței în domeniul nemilitar este deja predestinată și în perspectivă componenta militară a NATO va fi în descreștere, cedând pozițiile prioritare colaborării nemilitare, deoarece marea majoritate a problemelor, în condițiile globalizării nu pot fi soluționate prin implicarea forțelor armate.

În conformitate cu pozițiile adoptate de conducerea NATO, aspectele nemilitare, în special protecția mediului și promovarea cercetărilor științifice în comunitatea academică, constituie un domeniu prioritar la etapa actuală. Acest aspect va fi abordat într-o lucrare ulterioară.

NOTE

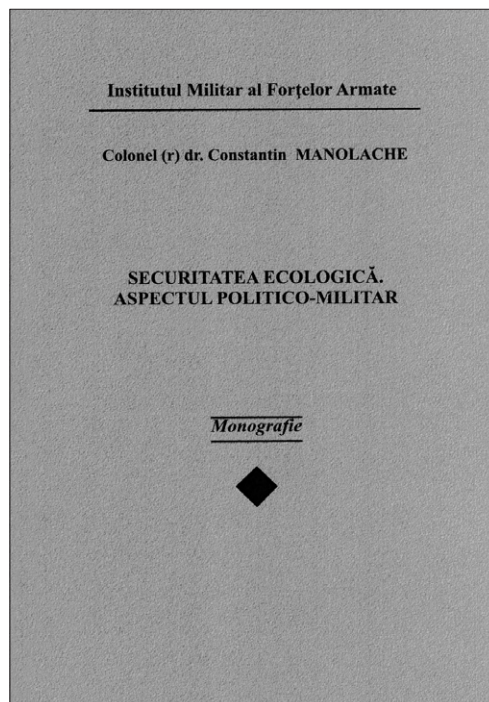
1. Доклад Генерального Секретаря ООН Кофи Аннана «При большей свободе». – <http://www.mi.org/russian/largerfreedomi/summary.html>, 15.12.2005
2. About UNEP The Organization - United Nations Environment Programme. – <http://www.unep.org/Documents.MultiUngual/Default.asp?DocumentID=43>, 01.09.2005
3. FAO SD Dimensions Environment. - http://fao.org/sd/edef_en.htm, 01.09.2005.
4. About the man and the biosphere programme, MAB. – <http://www.unesco.org/mab/index.html>, 01.09.2005
5. Indoor Air, Water, Sanitation and Health. – http://www.who.int/topics/environmental_pollution/en/, 01.09.2005
6. Protection of the Environment. – <http://www.-ns.iaea.org/tech-areas/wastesafety/enviro-protection.htm>, 09.12.2004
7. The IMF and the Environment. – <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/enviro.htm>, 01.09.2005
8. Activities of the European Union. Environment. – http://www.europa.eu.int/pol/env/index_en.htm, 01.09.2005.

ACTIVITĂȚI EDITORIALE

În 2008, în cadrul Institutului Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” a văzut lumina tiparului monografia colonelului (r) dr. conf. univ. Constantin Manolache *Securitatea ecologică. Aspectul politico-militar*. Volumul răspunde unor probleme de stringentă actualitate pentru societate, securitate, știință etc. și reprezintă o primă tentativă de a evidenția esența și conținutul securității ecologice, de a analiza de pe poziții politologice mecanismul de soluționare a contradicțiilor ecologice, de a cerceta influența factorilor politico-militari asupra securității ecologice din trei dimensiuni: *globale, regionale și naționale*. Laitmotivul lucrării pornește de la axioma că „prevenirea războiului racheto-nuclear și depășirea crizei ecologice vizează în modul cel mai direct interesele și necesitățile vitale ale fiecărui om” (p. 3), iar autorul, înarmat cu un arsenal de concepții, teorii și metodologii moderne, descifrează realitățile securității ecologice prin prisma politico-militară, căutând să răspundă aplicațiilor și transformărilor globale, deseori cu impact nefast, asupra mediului ambiant. Conținutul lucrării este valoros și prin faptul că oferă soluții concrete în depășirea unor situații limită în sfera securității ecologice.

Structura monografiei include *Introducere*, trei capitole și *Concluzii*.

În *Introducere* (pp. 3-5) se prezintă actualitatea temei cercetate, caracteristicile problemelor globale, rolul factorilor ecologici în dezvoltarea societății, impactul factorilor politico-militari asupra securității ecologice. Autorul constată că este absolut necesară elaborarea și realizarea „unei concepții științifice fundamentale a securității ecologice, bazate pe prognozarea, depășirea sau locali-

zarea pericolelor ecologice și pe dirijarea riscului ecologic în condițiile epuizării resurselor naturale și poluării biosferei” (p. 4).

Capitolul I *Securitatea ecologică: esența, conținutul și mecanismul de realizare* (pp. 6-53) relevă noțiunea și definiția de „securitate”, interacțiunea sistemului „societate-natură”. În urma unei analize minuțioase se definește „pericolul antropogen drept un fenomen condiționat de caracterul nerațional al activității societății privind utilizarea resurselor naturale, care, în anumite condiții, conduce la modificări substanțiale, uneori ireversibile ale mediului înconjurător” (p. 14). Totodată, autorul susține că „securitatea ecologică, ca fenomen social, este un proces de prevenire, înlăturare, localizare a pericolelor ecologice și de dirijare a riscului ecologic de către stat și instituțiile obștești. Scopul

acestui proces este asigurarea unei înalte calități a mediului ambiant al omului și garantarea dezvoltării social-economice durabile a societății (p. 19). În urma unui amplu excurs bibliografic și analizei minuțioase a concepțiilor contemporane în domeniul de specialitate, autorul conchide că „mecanismul de realizare a securității ecologice poate fi definit ca un sistem de acțiuni planificate și științific fundamentate, întreprinse la nivel de stat și instituții neguvernamentale, în vederea asigurării condițiilor, mijloacelor și modalităților de influență asupra dinamicii relațiilor social-ecologice. Scopul acestei acțiuni este de a înlătura sau localiza pericolele ecologice ce ar amenința omul, societatea și mediul înconjurător” (p. 21). Componenta teoretică a discursului științific îi permite autorului, dr. Constantin Manolache, să constate și anumite realități regionale. Astfel, în Republica Moldova este necesară o reexaminare urgentă a politicii de stat în sfera ecologică, ecodemografică, ecosocială, iar toate acestea urmând a fi însoțite de elaborarea unei noi strategii de dezvoltare (p. 44).

Capitolul II *Influența factorilor politico-militari asupra securității ecologice* (pp. 54-92) reprezintă zona de maximă pondere a monografiei. Autorul constată că actualmente pot fi evidențiate două direcții principale de influență a factorilor politico-militari asupra procesului de asigurare a intereselor ecologice, asupra armonizării relațiilor reciproce în sistemul „societate-natură: directă și indirectă”; dacă *influența directă* rezidă în sporirea presiunii antropogene asupra sistemelor ecologice, atunci *influența indirectă* este condiționată de situația politico-militară asupra sistemului relațiilor internaționale (p. 60). Dr. Constantin Manolache accentuează pericolul ecologic substanțial pe care îl prezintă depozitele de armament și muniții ale Armatei a 14-a a Federației Ruse dislo-

cate în Republica Moldova (p. 75). Se atrage atenția și asupra unor măsuri politice practice în domeniul securității (p. 87).

În Capitolul III *Probleme actuale privind asigurarea securității ecologice în cadrul Armatei Naționale a Republicii Moldova* (pp. 93-122), autorul evidențiază cauzele care au generat acțiunea negativă asupra ecosistemelor din fosta Uniune Sovietică: cauze generale, care au fost proprii întregii societăți, și cauze specifice, a căror acțiune era provocată de particularitățile funcționării instituției militare a statului (p. 93). Se prezintă interacțiunea dintre condițiile unui stat bazat pe drept, în care societatea creează condițiile necesare privind exercitarea controlului asupra activității Forțelor Armate sub aspectul protecției naturii (p. 96). În baza unei analize complexe a componentelor specifice securității ecologice pentru instituția militară, se menționează că „*prin asigurarea ecologică a activității Armatei Naționale trebuie să se înțeleagă totalitatea măsurilor economice, sociale, juridice, tehnico-științifice, educative și socioculturale realizate în armată*” (p. 98). Autorul consideră că pentru o modernizare radicală a societății este necesară reformarea Forțelor Armate, inclusiv a Armatei Naționale (p. 119).

În final, dr. Constantin Manolache prezintă concluziile generale ale studiului (pp. 123-125).

Monografia, în mod indubitabil, va fi utilă tuturor celor interesați de acest subiect complex (autorități publice centrale și locale, cadre didactice, studenți etc.), deschizând, totodată, o nouă direcție de investigație științifică, cea a cercetării politologice a securității ecologice ca parte componentă a securității naționale.

Ion Xenofontov

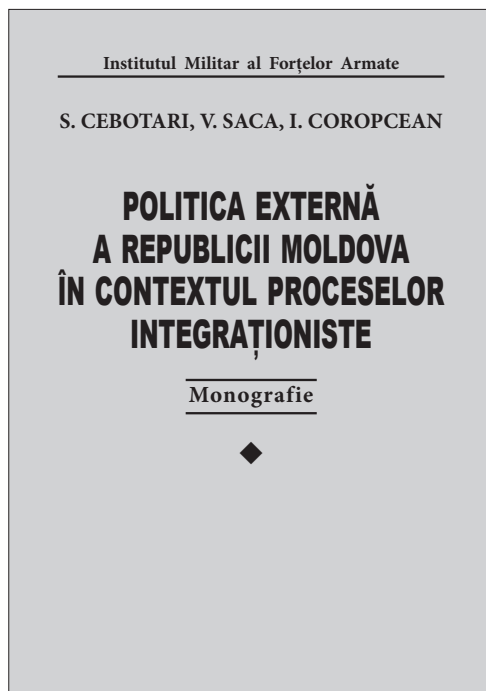
Monografia semnată de Svetlana Cebotari, Victor Saca și Ion Coropcean *Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste* a văzut lumina tiparului în 2008. Lucrarea a fost recomandată pentru editare de Senatul Institutului Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”. Volumul, de o actualitate deosebită, constituie o primă tentativă de a analiza de pe poziții politologice esența, evoluția și finalitatea politicii externe și a interesului național al Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste.

Conținutul diacronic de ansamblu al ediției este divizat în reconstituirea derulării cronologice a fenomenului politicii externe a Republicii Moldova (cauze, motivații, consecințe) și în modul în care această arhitectură conceptual-strategică a politicii externe se identifică cu procesele reale din perimetrul societății moldovenești (la nivel de partid politic, grupare, doctrină etc.).

Conținutul de ansamblu al lucrării este segmentat în *Introducere*, 3 capitole, *Concluzii și recomandări*, *Rezumate*, *Cuvinte-cheie*, *Bibliografie*, *Lista abrevierilor*.

În *Introducere* (pp. 3-13), autorii reliefează actualitatea subiectului investigat, gradul de studiere a temei, scopul și obiectivele investigației, suportul metodologic și teoretico-științific al cercetării, noutatea științifică a rezultatelor obținute, semnificația teoretică și aplicativă a investigației.

Capitolul I (pp. 14-58) este consacrat fenomenului politicii externe între factorii de integrare și interes național. Prin prismă teoretico-metodologică se delimitează reperele conceptuale ale politicii externe, interesul național și procesul integraționist. Specialiștii în domeniu cunosc faptul că este destul de dificil de transgresat hotarele dintre aceste noțiuni conceptuale, fapt

datorat fenomenelor globale, raporturilor dintre marile puteri, relațiilor dintre statele mari și cele mici, specificului regional, mentalităților colective etc. Este contextul general al relațiilor internaționale pe care îl identificau încă în anii 1960 cercetătorii francezi Pierre Renouvin și Jean Baptiste Durrosele: „Condițiile geografice, mișcările demografice, interesele economice și financiare, trăsăturile mentalităților colective, marile curente sentimentale – iată ce forțe profunde au format cadrul relațiilor dintre grupurile umane și în bună măsură au determinat caracterul lor”¹. Or, pornind de la aceste caracteristici și ținând cont de noile abordări paradigmatică de la începutul sec. XXI, autorii monografiei nominalizate au prezentat peisajul general al corpusului teoretic și metodologic al relațiilor

¹ Pierre Renouvin, Jean Baptiste Durrosele, *Introduction a l'histoire des relations internationales*, Paris, Armand Colin, 1964, p. 2.

internaționale. Capitolul este cu atât mai complex cu cât face referință directă și asupra arhitecturii conceptual-teoretice a politicii externe și a interesului național al Republicii Moldova. În acest sens se constată setul de probleme al tânărului stat: procesul anevoios de devenire, criza identitară etc. (p. 29). Sunt prezentate etapele de plasare a Republicii Moldova în sistemul relațiilor internaționale. Prima etapă, anii 1991–1994, este caracterizată prin colapsul regimului sovietic și constituirea partidelor politice (pp. 30-33); a doua etapă, anii 1994–1998, este marcată de formarea Concepției cu privire la politica externă (pp. 33-47); în a treia etapă, anii 1998–2001, este revizuită Concepția politicii externe din 1995, iar integrarea europeană este considerată deja un obiectiv strategic al politicii externe (pp. 47-48); în a patra etapă, începând cu 2001, odată cu investirea guvernului Tarlev I, se constată că locul Republicii Moldova în actualul aranjament geopolitic determină politica externă a țării (pp. 48-51). Autorii concluzionează că pe parcursul a mai bine de un deceniu Republica Moldova nu a știut să-și formuleze niște obiective clare, preferând prin așa-zisa politică multivectorială să balanseze între Est și Vest (p. 50).

Capitolul II (pp. 59-106) redimensionează politica externă a Republicii Moldova în arealul postsovietic. Din această perspectivă se analizează politica externă a republicii în componența Comunității Statelor Independente (CSI) și GUAM (abreviere formată de la prima literă a denumirii țărilor fondatoare – Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova). Autorii constată că CSI, fiind un succesor al URSS, a moștenit caracterul vertical al relațiilor dintre fostele republici unionale, majoritatea dintre care se concentrează în jurul Kremlinului. De aici se remarcă și eroziunea vădită

a acestei structuri, cauzată, *in grosso modo*, de faptul că republicile postsovietice nu au încredere în Moscova, fapt care generează apariția de noi opțiuni regionale în spațiul ex-sovietic, inclusiv formarea GUAM (p. 70). Una din concluziile studiului rezidă în faptul că aflarea Republicii Moldova în CSI reprezintă un impediment pentru țara noastră de a se încadra mai dinamic în procesele care se desfășoară în spațiul occidental (p. 79).

Capitolul III (pp. 107-149) configurează politica externă a Republicii Moldova în spațiul integraționist european din perspectiva clasei politice, a partidelor politice din țară. Autorii prezintă avantajele și beneficiile pe care le implică „vecinătatea” Republicii Moldova cu Uniunea Europeană (pp. 118-119), menționând totodată și dezavantajele acestei vecinătăți (pp. 124-125). Un loc aparte în economia capitolului este consacrat relațiilor moldo-române din perspectiva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană (pp. 130-149). Relațiile dintre țara noastră și România „au un caracter privilegiate, special, decurgând din comunitatea de neam, cultură, limbă și istorie națională” (p. 130).

În final, autorii prezintă concluzii și recomandări (pp. 150-154), rezumate în limbile română, engleză și rusă (pp. 155-156), cuvinte-cheie (p. 157). Impresionează *Bibliografia* studiului (pp. 158-176), care este structurată tematic și include 319 titluri. Monografia are și o listă de abrevieri (p. 178).

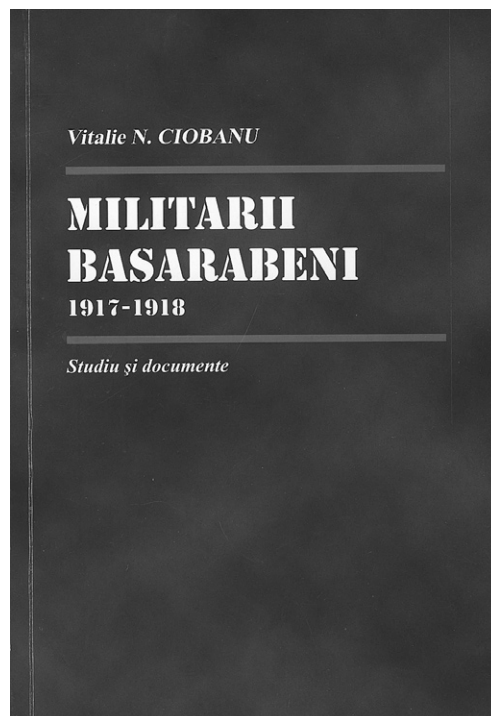
Lucrarea este adresată cercetătorilor științifici, militarilor, cadrelor didactice, autorităților publice centrale, tuturor celor interesați de coordonatele politicii externe a Republicii Moldova, de securitatea și apărarea statului.

Igor Sofronescu

Lucrarea doctorului în istorie, lct-col. Vitalie N. Ciobanu *Militarii basarabeni, 1917-1918: Studiu și documente*, editată în anul 2010, a fost elaborată și discutată în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Institutului Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”. Volumul reprezintă un demers istoric și documentar foarte actual pentru istoriografia națională, cu noi perspective de abordare/reabordare științifică. Tratarea unui asemenea subiect reprezintă o încercare grea, menită să testeze puterile unui cercetător în realizarea unui teme sensibile, dar și apelând la o metodă de investigare relativ eclipsată din cercetare, cea a istoriei militare.

Istoriografia națională din anii 1990–2010 a încercat și continuă să refacă anumite coordonate esențiale, aflate într-un proces de confruntare și emulație, de inerție și resurrecție, întocmai intenția de a gândi/regândi critic trecutul în varianta analitică/sintetică, comprensiv modificată. Între sugestiile exprimate și exersate îndrăzneț și pertinent, figurează și un domeniu de recentă autonomie în peisajul hermeneutic, respectiv istoria militară, ca o altă experiență profesată în legătură cu aflarea și încetățenirea unor alternative ale cunoașterii istorice, conexe fenomenului normal de redefinire a discursurilor științifice.

Lucrarea nominalizată se încadrează suitei de incitante încercări, germinate de evidente afinități electivă și selective, înfățișate într-un dublu eșichier, calitativ și cantitativ, menite să studieze aspectele generale/particulare ale locului și rolului deținut de istoria militară ca manieră aparte a discursului istoriografic, prin însăși propria metodologie utilizată și zonele distinct cumulate, ca interpretarea configurată și dialogul conlu-

crativ preliminar de științe adiacente precum psihologia, sociologia etc. Dezideratul prezentului studiu îl constituie „extragerea” din anonimul a unui act istoric important și actual al secolului al XX-lea și punerea în circuitul științific a unor evenimente și fapte semnificative din istoria „Mesopotamiei pruto-nistrene”. Volumul marchează, totodată, contribuții originale din *domeniul polemologiei*, de înțelegere a fenomenului războiului și a consecințelor sale, de promovare a evitării lui în viața socială și de acceptare deliberată a valorilor coexistenței pașnice, evidențiind, totodată, și rolul militarilor basarabeni în procesul de Unire a Basarabiei cu România. Lucrarea se înscrie în dimensiunea istorico-hermeneutică, semnificativă în mod special pentru istoria contemporană, *de a face din memoria colectivă și individuală o formă a justiției*. Importanța acestei teme este semnificativă

și grație faptului că se efectuează, în exclusivitate pentru zona istoriei contemporane, o încercare de a aborda un subiect estompat prin prisma multidisciplinară.

Motivațiile ce stau la alegerea unei asemenea problematice, dincolo de cele subiective, nedeclarate în scris dar ușor de intuit, reies din lectura părții introductive și mai cu seamă din analiza expusă în paragraful consacrat gradului actual de cercetare științifică și metodologiei ce au stat la baza investigației.

Dr. lct-col. Vitalie N. Ciobanu și-a structurat lucrarea în 9 capitole (dintre care ultimele 3 reprezintă zona de maximă rezistență a întregului demers științific), introducere, documente (un tronson de anexe, traduse și parțial comentate), indecele de nume. Semnatarul tinde, într-o ingenios gândită structurare, menită să conjuge abordarea teoretică preliminară cu tratarea concretă aferentă, în baza unui bogat material documentar excerptat. Se oferă, în premieră și conform unei optici hermeneutice, o privire sintetică a temei propuse dezbaterii. Sintagma referențială utilizată în titlu și dezvoltată oportun prin fructificarea unui set de informații primare și secundare, denumeste un fenomen generat de anumite realități istorice delimitate spațial și temporal, investigate orizontal/vertical, tocmai în ideea de a sublinia aportul istoriei militare în extinderea câmpului de cercetare și reevaluare a discursului istoric cu privire la colectarea și valorificarea dispozițiilor, acceptate ca un eficient mijloc de lucru științific și veridic de repertoriu etico-moral pentru cei

implicați, originari și locuitori într-un circumscris geografic.

Fără a avea pretenția că inovează prin abordarea sa perspectiva asupra acestui subiect, dr. lct-col. Vitalie N. Ciobanu ne propune o lucrare completă și, totodată, complexă prin varietatea de surse la care apelează, metodele de interogare a lor, dar mai ales prin modul în care este gestionat și exploatat bogatul material obținut, analiza pe care o face acestuia, conexiunile și confruntările informațiilor provenite din diferite tipuri de surse.

Firește, acest subiect ar putea cunoaște și alte moduri de abordare, materialul ar putea fi organizat și interpretat și în alte dimensiuni științifice. Dr. lct-col. Vitalie N. Ciobanu însă a realizat ceea ce și-a propus: nu o reconstituire a vremurilor de război sau a eroismului armatei basarabene, ci o analiză a ceea ce a însemnat participarea în evenimentele Primului Război Mondial a militarilor basarabeni, experiența lor de război, conexiunea cu „marea istorie”, și toate acestea fără a neglija bibliografia subiectului, dar mai ales documentele de arhivă.

Analizând calitatea lucrării, probitatea științifică, acribia cercetătorului, menționăm că lucrarea poate deschide o nouă dimensiune spațial-temporală a cercetării istorice, cea a istoriei militare la interferența dintre istoria modernă și cea contemporană. Această dimensiune, de altfel, și constituie perspectiva de investigație științifică a domnului dr. lct-col. Vitalie N. Ciobanu, care și-a ales drept temă de cercetare postdoctorală.

Ion Xenofontov